

Vainajan ulosveisuu Perhonjokilaaksossa

Tutkimus tavan historiasta, merkityksestä ja siihen liittyvistä rooleista

Vuokko Keto
Folkloristiikan pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopiston etnologian laitos
Ohjaaja: professori Päivikki Suojanen
Syksy 2000

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Laitos
HUMANISTINEN	Etnologian laitos
Tekijä	
Vuokko Keto (170376), Småböndersvägen 728, 68750 Småbönders	
Työn nimi	
Vainajan ulosveisuu Perhonjokilaaksossa. Tutkimus tavan historiasta, merkityksestä ja siihen liittyvistä rooleista.	
Oppiaine	Työn laji
Folkloristiikka	Maisteritutkielma eli pro gradu -tutkielma
Aika	Sivumäärä
4.12. 2000	Sivuja 101 + 8 liitettä
Tiivistelmä - Abstract	
<p>Tutkimuksessa tarkastellaan vainajan ulosveisuutapaa Perhonjokilaaksossa. Perhonjokilaakso sijaitsee Keski-Pohjanmaalla ja sen muodostavat neljä kuntaa: Halsua, Kaustinen, Perho ja Veteli. Ulosveisuussa vainaja hyvästellään kuoleman jälkeen veisaamalla virsiä. Aikaisemmin tilaisuus on järjestetty aina vainajan kotona, mutta nykyään Perhonjokilaaksossa veisuu voidaan myös järjestää joko sairaalan tai terveyskeskuksen kappelissa tai ruumishuoneella. Myös kotiin vainaja saatetaan nykyäänkin kuljettua veisattavaksi ja hyvästelläväksi. Tutkimus on tehty haastatteluaineiston ja kyselyjen pohjalta. Tutkimusalueelta on haastateltu 25 informanttia sekä havainnoitu kolme ulosveisuutilaisuutta, joista on myös valokuvia tutkimuksessa.</p> <p>Tutkimuksessa on kerrottu myös tavan historiasta. Tavan alkuperä on keskiaikaisessa, katolisessa vainajan vihkimisessä. Koska uskonpuhdistus pyrki Ruotsi-Suomessa poistamaan kaikki katoliset vaikutteet, muuttui myös katolinen ruumiinvihkiminen kotitilaisuudeksi, jossa vainaja hyvästelltiin veisaamalla. Alunperin tämä uloslaulanta on tapahtunut hautajaispäivän aamuna ennen hautajaisiin ja kirkkomaalle lähtöä, sillä ruumiithan säilytettiin kotona aina hautajaisiin saakka.</p> <p>Perhonjokilaaksossa vainajan ulosveisuuta ovat perinteisesti johtaneet ulosveisaajat. Nykyään tilaisuus on heidän johdossaan enää Kaustisella. Muissa kunnissa seurakunnan työntekijät ovat syrjäyttäneet heidät. Alunperin maallikkojohtoiseen tapahtumaan seurakunnan työntekijät alkoivat osallistua 1950-luvulta lähtien. Samaan aikaan ruumishuoneet yleistyivät ja ruumiit alettiin säilyttää niissä kotien sijasta. Tuolloin myös ulosveisuuta alettiin järjestää ruumishuoneella tai sairaalassa.</p> <p>Tutkimuksessa tarkastellaan myös ulosveisuutilanteeseen liittyviä rooleja. Ulosveisuussa omat roolinsa on niin vainajalla, ulosveisaajalla, omaisilla, kyläläisillä kuin seurakunnan työntekijöillä ja ruumisauton kuljettajallakin. Roolien tulkitsemisessa käytetään apuna rooliteoriaa.</p> <p>Lisäksi tutkimuksessa pohditaan ulosveisuun funktioita. Tilaisuudella paitsi tiedotetaan kuolemantapauksesta, myös jätetään hyvästit vainajalle. Tämä on ulosveisuun ilmifunktio. Piilofunktio ulosveisuulle on, että ei uskalleta jättää veisaamatta, koska ei tiedetä mitä sitten tapahtuu. Ulosveisuun häiriöfunktio on, että vainajan tuominen kotiin ei pelkästään helpota surutyössä, vaan vainajan näkeminen kodissaan tuo surun uudelleen pintaan.</p> <p>Ulosveisuu on myös siirtymäriitti. Kuolemassa vainaja irtautuu elävistä, mutta ulosveisuulla hänet liitetään kuolleiden joukkoon, ja hän on näin ollen valmis haudattavaksi. Kuoleman ja ulosveisuun välinen aika on marge-välitilaa. Ulosveisuussa suru myös muuttuu koko kylän yhteiseksi asiaksi, näin ollen se vahvistaa kylän identiteettiä.</p>	
Asiasanat: Perhonjokilaakso, ulosveisuu, rooliteoria, funktio, siirtymäriitti.	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

1. Johdanto	2
1.1. Tutkimuksen tausta, aihe ja tavoitteet.....	2
1.2. Tutkimusalue ja tavan levinneisyys.....	4
1.3. Ulosveisuutapa kirjallisuudessa.....	8
1.4. Tutkimuksen aineisto ja tutkimusmenetelmä	11
1.5. Tutkimuksen luotettavuus.....	16
2. Keskeiset käsitteet.....	18
3. Ulosveisuun historiaa	23
4. Ulosveisuun nykymuodot Perhonjokilaaksossa	33
4.1. Ulkoiset puitteet ja koristeet.....	33
4.2. Virret ja niiden valinta.....	44
4.3. Tilaisuuden tunnelma.....	48
5. Ulosveisuuseen kuuluvat roolit	50
5.1. Rooliteoria.....	50
5.2. Miten ulosveisuun roolit ovat syntyneet?.....	51
5.3. Ulosveisaajan rooli	54
5.4. Omaisten roolit.....	63
5.5. Kyläläisten rooli.....	67
5.6. Seurakunnan työntekijöiden roolit	70
5.7. Ruumisautonkuljettajan rooli.....	72
5.8. Vainajan rooli	74
6. Ulosveisuun tehtävät	76
6.1. Ulosveisuun ilmi-, piilo- ja häiriöfunktiot	76
6.2. Ulosveisuu siirtymäriittinä	79
6.3. Ulosveisuu kyläidentiteetin ilmaisijana	82
7. Tiivistelmä.....	84

TUTKIMUSAINEISTO
PAINAMATTOMAT LÄHTEET
PAINETUT LÄHTEET
LIITTEET

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tausta, aihe ja tavoitteet

Lapsuudesta mieleeni on piirtynyt selvänä eräs muistikuva.

Seisomme äitini kanssa isotätini talossa kotikylälläni. Talo on tupaten täynnä ihmisiä ja ilma on raskas. Veisataan. Lämmin kamiina vieressäni lisää pahaa oloa. Keskellä tupaa, jossa olemme, on avonainen ruumisarkku. Arkussa on kuollut isotätini. Sitten joku taempana olevista kylän vanhoista emännistä on vähällä pyörtyä. Joku avaa tienpuoleisen ikkunan.

Kuva 1. Vainajan ulosveisuu Vetelin Pulkkisessa 1970-luvulla.

Edellinen muistikuva on vainajan ulosveisuusta Vetelissä. Kotikylälläni kuollut tuotiin kotiin hyvästeltäväksi muutaman päivän kuluttua kuolemasta. Tilaisuuteen kokoontui paljon kyläläisiä ja sukulaisia - yleisimmin noin kolmekymmentä, joskus jopa sata - ja avatun arkun äärellä veisattiin pari virttä. Joskus kuitenkin ulosveisuu järjestettiin joko terveyskeskuksessa tai ruumishuoneella, ja tuolloin väkeä paikalle kokoontui vähemmän. Toisinaan tilaisuuteen osallistui pappi, toisinaan se järjestettiin pelkästään kyläläisten voimin ja sitä johti kylän oma ulosveisaaja. Jo lapsena pohdin ulosveisuun merkitystä: Miksi ulosveisuuta ylipäänsä järjestetään? Mikä saa kymmenet ihmiset sulloutumaan pieneen tilaan ruumiin ympärille ja veisaamaan?

Samaan kysymykseen etsin vastausta tässä tutkimuksessani, joskin hieman laajemmin. Myöhemmin kotikylän ympyröiden laajennuttua oman pitäjän, oman maakunnan ja viimein koko maan laajuisiksi, tajusin ystävieni ja sukulaisten kautta, että tällainen ulosveisuutapa ei olekaan käytössä kaikkialla maassa. Koska tapa kuitenkin edelleen elää kotiseudullani, kiinnostukseni tapaa kohtaan kasvoi entisestään.

Haluan selvittää, mistä tuo tapa on peräisin ja miksi se elää. Miksi ihmiset kotikunnassani ja sitä ympäröivässä jokilaaksossa järjestävät ulosveisuutilaisuuksia? Koetaanko ulosveisuun auttavan surutyössä, vai mikä sen tehtävä on? Haluan myös saada selville, mikä vaikuttaa siihen, että toiset vainajat veisataan kotona ja toiset ruumishuoneella. Lisäksi haluan selvittää, elääkö tapa vielä muuallakin kuin Perhonjokilaaksossa ja Keski-Pohjanmaalla. Kiinnostavaa on myös, mistä tapa on

peräisin. Selvittämisen arvoista on sekin, miksi ja milloin kylän ulosveisaajat lakkasivat johtamasta ulosveisuutilaisuuksia ja milloin seurakunnan työntekijät alkoivat osallistua tilaisuuksiin. Miten ulosveisaaja oli rooliinsa joutunut ja mikä hänet syrjäytti? Mikä on ollut seurakunnan työntekijöiden osuus tavan säilyttämisessä, ja ovatko he muuttaneet tapaa?

1.2. Tutkimusalue ja tavan levinneisyys

Tutkimusalueeni, Perhonjokilaakso, muodostaa yhtenäisen alueen keskellä Keski-Pohjanmaan maakuntaa (LIITE 1, kartta 1). Nimensä mukaisesti aluetta halkoo Perhonjoki. Joen varrelle sijoittuu muitakin kuntia, mutta käytän Perhonjokilaaksonimitystä Perhosta, Vetelistä, Halsuasta ja Kaustisesta. Alue on vakiintunut, sen yhtenäisyys on todettu jo vuosisatoja sitten. Aluksi paikkakunnat muodostivat yhtenäisen alueen, jota kutsuttiin Kokkolan pitäjän yläosaksi. 1860-luvun alussa perustettiin Vetelin ja Kaustisen kirkkoherrakunnat ja samalla vuosikymmenellä Kokkolan pitäjän yläosa erotettiin itsenäiseksi käräjäkunnaksi. Edellisellä vuosikymmenellä Kokkola oli jo jaettu paikallishallinnollisesti kahteen nimismiespiiriin siten, että Halsua, Kaustinen, Perho ja Veteli oli määrätty ylemmäksi nimismiespiiriksi. Samalla alue oli saanut omat lainamakasiininsa, paloseuransa ja vaivashoitokuntansa. Näin hallinnolliset yhteydet alapitäjään olivat katkenneet ja alueen yhtenäisyys lisääntyi entisestään. Koska Perhonjoki virtaa sivuhaaroineen (Halsuanjoki ja Köyhäjoki) paikoitellen matalassa laaksossa, on entistä Kokkolan ylimaata alettu kutsua Perhonjokilaaksoksi. Perhonjokea on kutsuttu myös Vetelinjoeksi, mutta vuoden 1930 jälkeen Perhonjoki syrjäytti toisen nimen. (Junnila

1987, 15-26; Virrankoski 1961, 340-342, 451, 472-473, 571, 724-725.) Perhonjokilaakson kunnista kolmea, Halsuaa, Kaustista ja Veteliä, yhdistää Vetelinjokilaakson murre, jota nimitetään myös keskipohjalaismurteiden Vetelin ryhmäksi (Rapola 1969, 37, 43, 128-129; Suihkonen 1992, 9; Kettunen 1930, 75-78). Alue tunnetaan muutenkin yhtenäisestä perinteestään, muun muassa perhonjokilaaksolaisesta kanteleensoittotavasta (ks. esim. Saha 1996). Lisäksi alueella on pitkään ollut yhteinen terveyskeskus, josta tulee puhetta ulosveisuun yhteydessä myöhemmin. Alueella on myös yhteinen paikallislehti, joka vahvistaa alueen identiteettiä. Perhonjokilaakson kunnat muodostavat nykyään myös Kaustisen seutukunnan ydinosan ja yhteisen talousalueen.

Asukkaita jokilaakson kunnissa on tuhannesta neljään tuhanteen. Pienin kunnista on Halsua ja suurin Kaustinen. Kaustinen tunnetaan valtakunnallisesti kansanmusiikkiperinteestään, ja Perholle tunnusomaista on tiivis vanhoillislestadiolainen herätysliike. Koko Perhonjokilaaksossa on vanhastaan ollut paljon evankelisuutta, mutta muissa seurakunnissa herätysliikkeiden asema ei kuitenkaan ole ollut yhtä vahva kuin Perhossa.

Tutkimukseni taustaksi olen selvittänyt, missä muualla maassamme ulosveisuun kaltaista tapaa tunnetaan tai on joskus tunnettu. Nykytilannetta kartoitin ensin sähköpostikyselyllä, jonka tein seitsemäänkymmeneen satunnaisesti valittuun seurakuntaan (LIITE 2, kyselylomake 1). Koska sähköpostikysely ei antanut kattavaa kuvaa, suoritin vielä kirjekyselyn rovastikunnittain lääninrovasteille (LIITE 3,

kyselylomake 2). Lääninrovasteja on yhteensä 78. Vastauksia kyselyyni sain 43 rovastikunnasta, mutta joistakin rovastikunnista tuli useampia kirjeitä. Yritin kyselyllä kartoittaa myös tavan eri nimityksiä, mutta niitä lääninrovastit eivät tienneet.

Tavan menneisyydestä olen etsinyt tietoja paitsi kirjoista myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistosta, Museoviraston keruuarkistosta ja Helsingin yliopiston kirkkohistorian laitoksen kansanperinnearkistosta. Viimeksi mainittu osoittautui hedelmällisimmäksi lähteeksi. Laitos on tehnyt 1970-luvulla laajan kirkollisen kansanperinteen yleiskyselyn, jossa on kysytty myös hautajaisiin liittyvästä perinteestä ja yksi kysymyksistä vastaa juuri siihen, miten jäähyväishetkeä on vietetty kotona ennen kirkolle hautajaisiin lähtöä. Kyselyn puutteena on se, että sitä ei ole ulotettu ruotsinkielisiin seurakuntiin ja että kyselyvastaukset eivät kerro, mistä ajasta on kyse. Kyselyn tekijöille on annettu ohjeeksi etsiä mahdollisimman vanhoja informantteja, eli paikoin tiedot voivat olla 1800-luvun puolelta, mutta paikoin ehkä juuri 1970-luvulta. Kyselyn tulkintaa vaikeuttaa myös se, että toisilta paikkakunnilta vastauksia on useita liuskoja ja toisilta vain lyhyt maininta. Lisäksi esimerkiksi ulosvientitavan nimeä kysyttäessä kyselijä on voinut syöttää nimen ja näin ollen vastaus ei ehkä olekaan luotettava. (Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely, C. Kirkolliset toimitukset/XII Hautaus/kysymys 6.)

Edellä mainittuja aineistoja olen käyttänyt lähinnä vain liitteenä olevien karttojen tekemisessä. Olen nimittäin koonnut arkistojen tiedot ja omat kyselytietoni kahdeksi kartaksi. Ensimmäisessä kartassa esitän ne paikkakunnat, joissa ennen 1970-lukua

on laulettu tai veisattu vainajaa kotoa vietäessä (LIITE 4, kartta 2), ja toisessa ne seurakunnat ja rovastikunnat, joissa sain tietää veisattavan vielä nykyäänkin (LIITE 5, kartta 3). Kyselyvastausten tulkinta on ollut vaikeaa, sillä vastaaja saattaa ensin kieltää tavan olemassaolon, mutta muistaa jo seuraavassa lauseessa olleensa joskus mukana ulosveisuun kaltaisessa tilaisuudessa. Jos tilaisuudet ovat olleet vain harvoja yksittäistapauksia, olen tulkinnut vastauksen niin, että tapaa ei yleisesti paikkakunnalla ole. Karttojen pohjana olen käyttänyt Suomen perinnealueiden pohjakarttaa, joka on julkaistu muun muassa Matti Sarmelan Suomen perinneatlassessa. Myös paikkakuntaluettelut löytyvät teoksesta. (Sarmela 1994, 252-259.) Karttapohjan ongelma on, että koska siinä näkyvät paikkakunnat ovat vuodelta 1910, olen joutunut sijoittamaan sen jälkeen syntyneet paikkakunnat kartalle maantieteellisten tunnusmerkkien mukaan. Tämä ei kuitenkaan haittaa kartan luettavuutta, vaan kartat antavat kuvan ulosveisuun kaltaisen tavan levinneisyydestä ja kartan etuna on se, että siinä näkyy myös perinnealueiden rajat.

Vaikka Olavi Rimpiläinen on kirkkohistorian väitöskirjassaan summannut ulosveisuun läntiseen hautajaisperinteeseen kuuluvaksi (Rimpiläinen 1971), on vainajan kotoa lähtöön liittynyt veisuuta käytännöllisesti katsoen koko maassa. Karjalassa ja Itä-Suomessa on ollut oma erillinen itkuvirsitraditionsa ja karsikkoperinteensä (ks. esim. Vilkuna 1992), mutta myös näillä alueilla veisuu on vielä 1900-luvun alussa kuulunut olennaisesti hetkeen, jolloin vainaja lähtee kotoaan. Itkuvirsistä ja karsikkoperinteestä löytyy yhtäläisyyksiä veisuuperinteeseen, sillä esimerkiksi karsikkojen tekemiseen on kuulunut veisuuta, ja itkuvirsistä joku on liittynyt juuri

kotoa lähtemiseen (Vilkuna 1992, 107; Paulaharju 1995, 126-127). Milloin veisuutapa on kultakin tutkimusalueeni ulkopuoliselta paikkakunnalta kuollut vai onko se kokonaan kuollut, ja kuinka voimakkaana se nykyään elää, siitä on tällaisen pienen selvityksen perusteella mahdoton antaa luotettavaa kuvaa.

1.3. Ulosveisuutapa kirjallisuudessa

Ulosveisuututkimusta tehdessäni olen huomannut, kuinka innovatiivisella alueella liikuskelen - ulosveisuuta ei ole aiemmin tutkittu, vaikka muita kuolemaan liittyviä tapoja, esimerkiksi juuri karsikkoja, on tutkittu paljonkin. Mainintoja ulosveisuun kaltaisesta tavasta löytyy erilaisista teologisista julkaisuista, ohjekirjoista, joistakin etnologisista teoksista sekä lukuisista pitäjähistorioista eri puolilta Länsi-Suomea, mutta kattavaa tapatutkimusta ulosveisuusta ei ole tehty (ks. esim. Harva 1935, 107-108, Heikkinen 1999, 31- 50, Helminen 1949, 581-582, Juva 1955, 112, Paulaharju 1961, 31, Pentikäinen 1971, 200, Pulkkis 1969, 320-325 ja Määttä 2000, 90-93). Teokset, joissa ulosveisuuta selvitetään perusteellisemmin, esittelen tarkemmin ulosveisuun historiaa käsittelevässä luvussa 3. Ne ovat Olavi Rimpiläisen Läntisen perinteen mukainen hautauskäytäntö Suomessa ennen isoavihaa sekä ruotsalaisen kansatieteilijän Louise Hagbergin När döden gästar.

Juha Pentikäinen on pohdiskellut pohjoista kuolemankulttuuria teoksessaan Suomalaisen lähtö. Hän sivuaa ohimennen veisuuta, joka hänen mukaansa liittyi länsisuomalaisiin hautajaistapoihin. Veisuu aloitettiin jo ruumiinvalvojisissa, joissa juotiin kahvia ja viinaakin. Lisäksi ruumista kirkolle kuljetettaessa veisattiin virsiä ja

varsinaiset laulajat kulkivat ruumishevosen jäljessä koko matkan hautausmaalle asti. Lähimmät omaiset ja muu saattojoukko seurasivat. (Pentikäinen 1990, 70-72, ks. myös Pentikäinen 1990, 77-80.)

Päivikki Suojanen on omassa uskontotieteellisessä tutkimuksessaan Länsi-Suomen rukoilevaisuuden saarnaajista sivunnut myös ulosveisuuaihetta. Yksi hänen tutkimuksensa kohteina olleista saarnaajista oli myös ruumiinveisaaja eli henkilö, joka johti ruumiinveisauksen. Tämän laitilalaisen ruumiinveisaajan rooliin kuului yksinlaulua ja polvirukouksia, jotka ovat herätysliikkeelle tyypillisiä. Suojasen mukaan ruumiinveisaaja on ollut arvostettu status. (Suojanen 1978, 60-62.)

Vainajan ulosvientiin liittyvistä tavoista kirjoittaa myös ruotsalainen Nils-Arvid Bringéus kirjassaan *Livets högtider*. Kuolemaan on ruotsissa liittynyt ulosvientiakteja, joissa on käytetty muun muassa ulosvientisaarnoja, virsiä, Isä meidän -rukousta sekä Herran siunausta. Ulosvientitilaisuus on järjestetty Ruotsissa hautajaispäivänä ja näin ollen se on viivästyttänyt hautausta. Tapaan on myös liittynyt muistomaljoja varsinkin Tukholman ja Skoonen seudulla. (Bringéus 1987, 200-223.) Bringéuksen teksti ei kuitenkaan kerro, mitä aikaa se kuvaa, eikä sitä, onko tapa enää käytössä. Ulosvientiin liittyviä muistomaljoja hän kirjoittaa olleen käytössä vielä vuonna 1968 (Bringéus 1987, 223).

Samuli Paulaharju viittaa vienankarjalaisiin vainajan kuljetustapoihin, joihin liittyvät olennaisesti itkuvirret. Kiinnostava yhtymäkohta veisuuperinteeseen on kuitenkin se,

että juuri vainajaa kotoa ulos siirrettäessä vainajan arkku lasketaan hetkeksi portaalle ja siinä itketään. Paulaharjun mukaan tätä tapaa selitetään sillä, että vainajalle voisi tulla paha mieli, jos kuljetetaan liian kiireesti. (Paulaharju 1995, 126-127.)

Mainintoja ulosveisuusta tai sen kaltaisesta tavasta löytyy myös hautausohjeista tai hautajaiskäsikirjoista. Niitäkään ei kuitenkaan voi kutsua varsinaisiksi tutkimuksiksi aiheesta, sillä ne ovat vain ohjeen kaltaisia mainintoja. Lisäksi rukoushetki vainajan kuoltua on otettu mukaan pappien käyttämään kirkkokäsikirjaan Suomessa vuonna 1984 (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja 3, 1984, 72-80). Ruotsalainen Lars Sverkström puhuu ulosluentatavasta (utläsning) ohjekirjasessaan, joka on vuodelta 1987. Hänen mukaansa kyseinen tilaisuus voidaan järjestää kotona tai terveyskeskuksessa läheisten keskuudessa (Sverkström 1987, 23-26.) Pentti Lempiäinen esittelee hautajaisia käsittelevässä vihkosessaan rukoushetken, joka voidaan järjestää ennen arkun kuljetusta kappeliin, jossa se odottaa hautausta. Lempiäinen viittaa käsikirjan kaavaan ja hänen mukaansa tilaisuuteen voi kuulua rukouksia ja Raamatun tekstejä. Tilaisuuden voi Lempiäisen mukaan johtaa kuka tahansa omainen tai sairaalan henkilökuntaan kuuluva (Lempiäinen 1995, 7-9.) Myös Jorma Parviainen kirjoittaa kodin kirkollisia juhlia käsittelevässä teoksessaan rukoushetkestä läheisen kuoltua. Hänen mukaansa tilaisuuteen kuuluu virsi, psalmi, Raamatun lukua, rukous ja Isä meidän -rukous tai Herran siunaus sekä virsi. (Parviainen 1987, 175-176.)

1. 4. Tutkimuksen aineisto ja tutkimusmenetelmä

Kuten etnologiatieteissä yleensä tehdään, olen minäkin kerännyt tämän tutkimuksen primääriaineiston tutkimusalueelta kenttätyön, haastattelujen ja havainnoinnin avulla (ks. kenttätyöstä ja teemahaastatteluista esim. Suojanen & Saressalo 1982; Grönfors 1985; Jackson 1987; Hirsjärvi & Hurme 2000). En kuitenkaan päätenyt menetelmään siksi, että se on tieteenalallani tavallisin, vaan siksi, että uskon sen myös antavan parhaan tutkimustuloksen valitsemastani aiheesta. Koska ulosveisuu elää tutkimusalueellani suullisena, kirjaamattomana kansanperinteenä, jota ei ole aiemmin systemaattisesti tutkittu tai tallennettu, olen kokenut myös perinteen tallentamisen tärkeänä. Halusin saada tutkimukseeni eläviä perusteluita tavan käytöstä ja sen syistä; siksi päädyin kentälle, ihmisten pariin. Perinteen tallentamista ja kenttätyötä on tukenut Keski-Pohjanmaan kulttuurirahasto, joka antoi minulle opintostipendin työtäni varten.

Avaininformanteikseni olen valinnut ihmisiä, joiden tiedettiin osallistuneen ulosveisuisiin usein, ja joiden ajattelin osaavan kertoa minulle ulosveisuusta mahdollisimman paljon ja mahdollisimman pitkältä aikaväliltä. Toisaalta valitsin myös ulosveisaajia eli ihmisiä, joilla on ollut ulosveisuussa veisuun aloittajan rooli. Kaustiselta tällaisia ulosveisaajia löytyi joka kylältä, mutta koska Vetelissä, Perhossa ja Halsualla veisaajatraditio on jo pääosin kuollut ja papit ja kanttorit ottaneet tehtävän hoitaakseen, valitsin haastateltavikseni myös tavallisia ulosveisuisiin osallistuneita ihmisiä. Vaikka etsinkin pitkään tapaa seuranneita informantteja, ei

heidän ikänsä kuitenkin ollut kriteeri. Mukana on myös mielenkiintoisia tilanteita kokeneita nuorempiakin perinteenkannattajia. Ulosveisaajien lisäksi informanttieni joukossa on pappeja, kanttori ja ruumisautonkuljettaja.

Haastateltavani ovat iältään 30-90-vuotiaita. Joukossa on sekä miehiä että naisia. Haastatteluja on yhteensä 25 kappaletta. Ne on tehty pääosin vuoden 1999 syksyllä haastateltavien kodeissa, mutta jokunen haastattelu on tallennettu myös työpaikalla. Haastattelutilanteissa varsinaisen informantin seurana on toisinaan saattanut olla hänen puolisonsa tai joku muu kotiväkeen kuuluva. Se ei kuitenkaan ole häirinnyt tilannetta, vaan päinvastoin: toinen läsnä ollut on saattanut muistuttaa joitain asioita varsinaisen haastateltavan mieleen. Haastattelujen runkona minulla oli teemakysymyslista (ks. LIITE 6, teemakysymykset), mutta haastattelutilanteet muodostuivat kaikkiaan hyvin vapaiksi tilanteiksi, joissa keskustelu saattoi kulkea omaa tahtiaan listan kysymysjärjestyksestä poiketen. Tämä kaiketi johtuu siitä, että olen työssäni toimittajana haastatellut paljon ja haastattelu on muodostunut rutiiniksi. Koska olen itsekin tutkimusalueelta kotoisin ja tunnen ulosveisuutavan, minun oli helppo solmia haastateltaviin luottamuksellinen suhde. He kokivat yhtä lailla kuin minä itsekin, että olen yksi heistä. Minut koettiin ihmiseksi, jolle ulosveisuu on tuttu tapa, mutta joka haluaa saada asiasta enemmän tietoa. Minuun suhtauduttiin kuin naapurin pikkutyttöön, joka on kiinnostunut asiasta ja jolle kerrotaan kaikki, mitä hän kysyy. Tämä tietenkin on saanut minut pohtimaan sitä, onko eettisesti oikein, että raportoin nämä luottamuksellisesti kerrotut tiedot tutkimuksessani. Toisaalta voin luottaa siihen, että nämä tiedot kerrottiin minulle juuri tätä tutkimusta varten, sillä tein

kyllä selväksi, minkälaista työtä aiheesta olen tekemässä. Olen myös joutunut pohtimaan, muuttaako tämä tutkimukseni jotenkin ihmisten suhtautumista ulosveisuutapaan. Lisääkö se ehkä kiinnostusta siihen ja elvyttää perinnettä, vai latistaako se koko tavan? Perhunjokilaaksolaiset osaavat olla ylpeitä tavastaan, joten en usko, että tällaisella tutkimuksella tapaa voisi latistaa, mutta ehkä tämä tutkimus voi herättää ajatuksia ja jopa kapinaa tapaa kohtaan.

Haastattelut ovat suhteellisen laajoja: jokainen kestää keskimäärin noin tunnin. Ne on äänitetty kasetille ja sen jälkeen litteroitu. Litteroituihin haastatteluihin viitataan tekstissä versaalilla kirjoitetuin aakkosin A-Y. Lisäksi käytössäni on ollut muutama kirjoitelma, jotka sain, kun etsin informantteja haastateltaviksi lehti-ilmoituksella. Kirjoitelmiin viitataan samalla tavoin aakkosin Z-Ö. Molemmissa merkinnöissä on aakkosen lisäksi viiva ja litteroidun haastattelun tai kirjoitelman sivunumero esim. (A-4 tai A-4, 8). Olen myös valokuvannut kaikki informanttini, mutta heidän valokuviansa liittäminen tähän tutkimukseen ei ole olennaista. Olen pyrkinyt suojelemaan informanttejani myös siten, että en käytä heidän nimiään tässä tutkimuksessa lainkaan, sillä niillä ei ole asiasisällön kanssa mitään tekemistä. Pienillä paikkakunnilla henkilöt voivat kuitenkin valitettavasti olla tunnistettavissa ammattitietojensa takia.

Vaikka informanttieni kuvia tutkimuksessani ei näykään, olen sen sijaan liittänyt tutkimukseen kuvia kolmesta ulosveisuutilanteesta, joita olen ollut tutkijana havainnoimassa. Havaintoihini viitataan roomalaisilla numeroilla (I-III). Yksi

havainnoimistani tilaisuuksista järjestettiin vainajan kodissa, yksi vainajan kotipihalla ja yksi nykyajan tapaan ruumishuoneella. Kaksi veisuista on Vetelistä ja yksi Perhosta. Luonnollisesti olen osallistunut ulosveisuihin perinteenkantajana jo ennen tutkimuksen tekemiseen ryhtymistäni, mutta pidin tärkeänä osallistua myös vieraiden ulosveisuihin, jotta pystyisin havainnoimaan tilannetta mahdollisimman objektiivisesti. Videointimahdollisuutta minulla ei ole ollut, mutta kaksi ulosveisuista on äänitetty, joskin laatu on huono. Havainnoinnin ja haastattelun yhdistin myös niin, että haastattelin naista, jonka äidin ulosveisuuta olin ollut havainnoimassa. Mielenkiintoista on, että nainen on kylänsä entinen ulosveisaaja, mutta hänen roolinsa ei ole vuosiin aktuaalistunut, koska papit ovat tällä kylällä ottaneet tapahtuman johdon vastuulle. Havainnoimassani tilaisuudessa pappi ja kanttori kuitenkin myöhästyivät, ja siksi veisaajan rooli aktuaalistui.

Kuva 2. Ulosveisuu III, Vetelissä 30.12. 1999. Vainajan tyttären (oik.) ulosveisaajan rooli aktuaalistui, kun pappi tuli tilaisuuteen hieman myöhässä. Osa veisuuväestä oli kaikesti luullut, että tilaisuus järjestetään ulkona ja siksi he ovat kuvassa pukeutuneina päällysvaatteisiin.

Tietenkään en voi olla pohtimatta, muutinko kenties mukanaolollani jotenkin näitä havainnoimiani ulosveisuutilaisuuksia. Yhdessä kotikylälläni järjestetyssä tilaisuudessa osallistuin myös veisaamiseen, mutta kahdessa muussa pysyttelin kauempana kameroineni.

Empiiriseen aineistoon pohjautuva tutkimukseni on kvalitatiivinen tapatutkimus. Kuolemaan liittyvän tapatutkimuksen historiaa on eritellyt muun muassa Janne Viikuna. Hänen mukaansa kuolemaa käsittelevä tutkimus alkoi Suomessa 1800-luvulla. Sittemmin kuolemaa on tutkittu monestakin näkökulmasta ja suomalainen tutkimus on noudatellut samoja linjoja kuin tutkimukset muissakin Pohjoismaissa. Viime vuosikymmeninä kuolema-aiheisia tutkimuksia on tehty yhä enemmän. (Viikuna 1992, 16.)

Tutkimukseni on myös uskontofenomenologinen, eli se selvittää uskonnolliseen perinteeseen kuuluvan ilmiön rakennetta ja funktiota vertaillen. Vaikka aineisto onkin jossain mielessä historiallista ja alueellista, en ole pyrkinyt järjestämään sitä niinkään aikajärjestykseen vaan teemoittain. Olen etsinyt aineiston perusteella tavan erilaisia muotoja. Aukotonta, yhtenäistä historiaa en pysty osoittamaan. (Ks. uskontofenomenologiasta Pentikäinen 1972; Suojanen 2000). Pyrin kuitenkin selvittämään uskonnollisen ilmiön muodon, rakenteen ja funktion. Samalla uskontofenomenologisella otteella yritän ymmärtää ilmiötä laajemmassa yhteydessä eli peilaan sitä ympäröivään kansankulttuuriin. Tästä syystä esimerkiksi

herätysliikkeiden ja musiikkitaustan tunteminen on tärkeää. Tutkimukseni pohjautuu minun tulkinnalleni aineistosta, jota lähestyn emisisestisesti eli tutkittavien omien käsitteiden ja oman maailman kautta. Koska olen itsekin perinteenkantaja, olen suhtautunut tutkimusaiheeseen ja informantteihin hyvin ymmärtävällä, empaattisella otteella. Olen pyrkinyt toimimaan lähinnä tulkkina tai tavan kirjaajana, eli olen nostanut aineistosta esiin merkitykset ja syyt, joita informantitkaan eivät välttämättä tiedosta (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2000, 192). Jo haastattelutilanteissa pystyin luomaan luottamuksellisen ilmapiirin. Haastateltavat kaiketi luottivat minuun ja kertoivat asiasta rehellisesti, olinhan paitsi tutkija, myös yksi heistä. Koska tunnen vastuuta juuri siitä, että olen nyt kerännyt tietoa ehkä ensimmäistä kertaa ulosveisuun perinteenkantajilta tutkimukseksi asti, olen halunnut näyttää heidän kerrontansa mahdollisimman vilpittömästi myös tässä tutkimuksessa. Siksi olen poiminut runsaasti näytteitä haastatteluista tukemaan omaa tekstiäni. Omaa tulkkaustani ja tavan kuvailua tuen myös rooli-, funktio- ja siirtymäriittiteorioilla. Teoriat ovat kuitenkin nousseet aineiston pohjalta (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2000, 136).

1.5. Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon, että olen tutkittavan tavan eli ulosveisuun suhteen sisäryhmäläinen ja perinteenkantaja. Olen kasvanut tapaan mukaan kotiseudullani ja oppinut arvostamaan sitä yhtä lailla informanttieni kanssa. Jo tämän tutkimuksen alun muistelman on saattanut värittää ajatuksiani tiettyyn suuntaan ja asettaa odotuksia aineistolle ja koko tutkimuksen teolle. Vaikka

sisäryhmäläisyyteni aiheuttaa sen, että minun on koko ajan tietoisesti etäännyttävä aineistoa itsestäni ja yritettävä pohtia asiaa ulkopuolisen silmin, on tavan tuntemisesta hyötyä tutkimuksen teolle. Koska tunnen alueen ja tavan, olen voinut käyttää haastatteluissa murretta ja haastateltaville tuttuja ilmauksia, ja näin olen saanut haastateltaviltani poimittua lukuisia ulosveisuun yksityiskohtia ja tunnelmia. Myös luottamuksellinen ilmapiiri näinkin arkaan asiaan on ollut helppo luoda.

Tutkimuksen luotettavuutta voi pohtia myös aineiston laajuuden valossa. 25 haastattelua antoi tämänkokoiseen tutkimukseen riittävän tiiviin kuvan ulosveisuun erilaisista muodoista, sillä uutta tietoa ei enää viimeisillä haastattelukerroilla noussut esille. Lisäksi havainnoimani ulosveisuutilaisuudet täydensivät haastattelujen antia.

Koska varsinainen tutkimusalueeni on Perhonjokilaakso ja sen neljä seurakuntaa, ei ollut mielekästä kartoittaa ulosveisuun levinneisyyttä seurakunnittain muualta maasta. Tästä syystä valitsin rovastikunnittaisen tiheyden. Rovastikuntia on 78, ja seurakuntia olisi ollut yli neljäsataa. Tutkimustaloudellisistakaan syistä tässä tutkimuksessa kyselyä ei lähetetty kaikkiin seurakuntiin, eikä ulotettu myöskään Ruotsin puolelle. Toki olisi ollut mielenkiintoista tietää, eläkö tapa vielä Ruotsissa, sillä ulosveisuun alkuaikoinahan maat ovat olleet yhdessä. Tällaiset kartoitukset voi kuitenkin tehdä myöhemmin vaikkapa väitöskirjatutkimukseen. On myös tunnustettava, että lääninrovasteille tehty kysely antaa kuvan tavan elämisestä vain heidän näkökulmastaan. Hautaustoimistoilta tai tavallisilta seurakuntalaisilta kysyttäessä olisi voinut muodostua aivan toisenlainen kuva. Kuten aiemmin

mainitsin, tämänkokoisessa tutkimuksessa koko maan tilanteen tarkka kartoittaminen ei kuitenkaan ollut mahdollista.

2. Keskeiset käsitteet

Ennen varsinaista tutkimusta on paikallaan määritellä käsitteitä, joita tutkimuksessa tarvitaan. Tärkeimmät niistä ovat *ulosveisuu*, *tapa*, *funktio*, *siirtymäriitti* ja *rooli*. Ulosveisuu on nimitys, jota informanttini käyttävät ilmiöstä. Samoin he määrittelevät sen *tavaksi*. Yhdessä tutkimukseni luvussa pohdin ulosveisuuseen liittyviä *rooleja* ja toisessa sen *funktiota*. Pohdin ulosveisuuta myös *siirtymäriittinä*.

Ulosveisuu on tapa, joka liittyy tutkimusalueellani olennaisena osana kuoleman jälkeisiin ja hautajaisia edeltäviin rituaaleihin. Tavan juuret ovat syvällä katolisessa perinteessä (ks. Rimpiläinen 1971 ja Hagberg 1937), mutta se elää tutkimusalueella edelleen voimakkaana. Ulosveisuu järjestetään pari päivää kuoleman jälkeen. Ulosveisuussa vainajan arkku yleensä avataan ja sen äärellä veisataan pari virttä ja saatetaan pitää myös pieni puhe sekä lukea Raamatusta. Tilaisuuteen kokoontuu kyläläisiä ja sukulaisia. Yleensä heitä on paikalla kaksi- tai kolmekymmentä, mutta enimmillään jopa sata henkeä. Aiemmin tilaisuus oli aina vainajan kotona, mutta viime vuosikymmeninä tilaisuutta on alettu järjestää myös terveyskeskuksen kappelissa tai ruumishuoneella. Ulosveisuun virret ovat mollisävyisiä, surullisia hautajaisvirsiä. Aikaisemmin ulosveisuuta johti aina *ulosveisaaja*. Nykyään veisaajia ei löydy kaikilta kyliltä, joten tilaisuutta johtamaan pyydetään usein pappi tai kanttori.

Jos ulosveisuu järjestetään kotona, lähtee tilaisuuden jälkeen autosaattue saattamaan vainajaa ruumishuoneelle, jossa voidaan vielä veisata yksi virsi. Myös terveyskeskuksen tilaisuudesta siirytään autosaattona ruumisauton perässä ruumishuoneelle. Jos veisuu on pelkästään ruumishuoneella, väki voi kokoontua paikalle vapaasti ja lähteä vapaasti veisuupaikalta. Joskus, jos ei pystytä menemään kotiin veisaamaan, ruumissaatto saattaa pysähtyä kotipihan kohdalla hetkeksi. Yleensä joku vainajan lähiomaisista matkustaa ulosveisuuseen ruumisauton kyydissä.

Olavi Rimpiläinen ei käytä tutkimuksessaan kotitilaisuudesta ulosveisuu-nimitystä. Hänen mukaansa kotitilaisuutta kutsuttiin 1600-luvulla joko ulosvientivirreksi tai ulosvientisaarnaksi. Tapaa, jossa pappi tuli ottamaan ruumissaaton vastaan kirkon portilta, hän kutsuu yöslaulannaksi. (Rimpiläinen 1971, 211 ja 248.) Näin ollen nykyäänkin tapa, jossa ulosveisuu suoritetaan ruumishuoneella papin johdolla, voisi Rimpiläisen käsitteistön mukaan olla yöslaulantaa. Koska kyseinen termi on informanteilleni aivan vieras, en käytä sitä. Informanttieni tapaan käytän ulosveisuu-nimitystä sekä kotona että ruumishuoneella järjestettävästä tapahtumasta. Ulosveisuuta ei kuitenkaan määritelmäni mukaan ole enää se tilaisuus tai hetki, jonka omaiset viettävät vainajan luona ruumishuoneella juuri ennen hautajaisten alkua, sillä informanttinikaan eivät ulosveisuusta puhuttaessa yhdistä tällaista hetkeä tapaan.

Informantit perustelevat ulosveisuun käyttöä sillä, että se on *tapa*. Eli ulosveisuus on perinnäinen käytäntö, joka osataan toteuttaa ilman ohjeita. Janne Vilkun määritelmän mukaan tapa on yhteisön kulttuuriperintöön perustuva, yhteisön hyväksymä, yhteisön jäseniä velvoittava käyttäytymiskaava. (Vilkuna 1992, 28-29) Näin ollen siihen liittyvät läheisesti myös normin ja sanktion sekä kansanuskon käsitteet. (vrt. Hultkrantz 1960, 87, 239, 144.) Koska ulosveisuus mielletään myös jonkinlaiseksi veloitteeksi vainajaa kohtaan, sopii Vilkun määritelmä hyvin myös ulosveisuuseen. (Ks. tavasta myös Bringéus 1976, 230-277.)

Arnold van Gennep lähtee siitä, että yksilön elämä on täynnä siirtymiä. Ihminen siirtyy alati ikäryhmästä toiseen ja tehtävästä tai ammatista toiseen. Näiden siirtymien kautta hänen sosiaalinen asemansa muuttuu. Siirtymiin, varsinkin varhaiskantaissa yhteisöissä, on liittynyt vaaran ja epävarmuuden tuntua, paikoin siirtymä on ollut jopa kriisi. Siksi nuo siirtymät on sakraalistettu riitein. Myös kuolema on siirtymä, johon liittyy riittejä. (Van Gennep 1960, 15-25.) *Riitti* on tapaa säännönmukaisempi, jäykempi, perinteistä kaavaa noudattava uskonnollinen meno. Statussiirtymäriitti on riitti, jolla yksilö siirretään sosiaalisesta statuksesta toiseen. Seremonia taas on riittiä väljempi ja usein joko satunnaisesti tai ainutkertaista rajoitettua päämäärää varten toimeenpantu meno. Rituaali puolestaan on järjestys, jonka mukaan uskonnolliset menot toimeenpannaan. (Vilkuna 1992, 28-29; Hultkrantz 1960, 87, 239, 144, 37, 207.)

Siirtymäriittiteoriaa on sovellettu kuolemaan liittyviin rituaaleihin aiemminkin, mutta se sopii myös ulosveisuuseen. Ulosveisuu on siirtymäriitti, jolla kriisiksi koettua kuolemaa käsitellään. Van Gennepin mukaan kaikilla siirtymäriiteillä on yhteinen peruskaava. Kaikki siirrot voidaan jaotella kolmeen vaiheeseen. Ensin tapahtuu *irtautuminen* eli yksilö irrotetaan tai hän irtoaa entisestä asemastaan. Hän luopuu niistä käyttäytymismuodoista ja tavoista, jotka kuuluvat edelliseen elämään. Seuraavaksi on *välitila eli marge*, marginaalikausi eli vaihe, jonka kestäessä ihminen on ikään kuin kahden aseman rajalla. Hän on hylännyt vanhan, mutta ei vielä ole omaksunut uutta. Valmisteluvaiheen riittejä voidaan kutsua *vaihderiiteiksi*. Seremonioiden kolmas ja viimeinen jakso on *liittyminen*. Sen yhteydessä ihminen omaksuu uuden asemansa ja siihen kuuluvat tehtävät sekä sopeutuu uuteen olotilaansa. Tämän vaiheen riitit ovat *liittymäriittejä*. (van Gennep 1960, 15-25; ks. myös Honko 1972, 139-145.) Omassa tutkimuksessani sovellan näitä siirtymäriitin eri vaihteita myös ulosveisuun käytänteisiin ja osoitan, että ulosveisuuta voidaan pitää siirtymäriittinä.

Ralph Linton on ottanut myöhemmin siirtymäriitin määritelmässään huomioon roolien ja statusten merkityksen. Hänen mukaansa *siirtymäriitit* ovat perinnäisiä, yhteisön organisoimia menoja, joilla yksilö siirretään statuksesta toiseen. Lintonin mukaan yksilön entinen rooli loitonnetaan irtaumariiteillä, vaihderiitit puolestaan valmistavat siirtymistä uuteen statukseen ja lisäksi on liittymäriittejä, joiden kautta yksilö astuu uuteen statukseen ja omaksuu roolin. (Linton 1936, 113.)

Rooli voidaan määritellä yksilön ryhmässä esittämäksi osaksi. Rooli on tietyssä asemassa olevan henkilön tyypillistä käyttäytymistä, jota häneltä myös odotetaan (Uusi sivistyssanakirja 1988, 533). Status puolestaan tarkoittaa sosiaalista asemaa, joka yksilöllä on yhteisössä tai sosiaalisessa ryhmässä (Uusi sivistyssanakirja 1988, 581). Lauri Hongon mukaan rooli on yksilön vuorovaikutustilanteessa suorittaman opitun toiminnan ja tekojen kaavoittunut seuranto. Hänen mukaansa roolista on pidettävä erillään roolikäyttäytyminen, sillä rooli on vain ideaalityypin kaltainen abstraktio. Elämässä emme niinkään näe rooleja vaan roolikäyttäytymistä, joka saattaa paremmin tai huonommin täyttää roolin eli vastata ideaalityypillisiä käyttäytymiskaavoja. (Honko 1972; Sarbin 1954, 225.) Tässä tutkimuksessa käytän rooli-termiä kuvaamaan ihmisten toimintaa ulosveisuutilanteessa. Rooleista ja rooliteoriasta tarkemmin luvussa 4.

Funktio tarkoittaa toimitusta, toimintaa ja tehtävää (Uusi sivistyssanakirja, 225). Hongon mukaan se merkitystehtävä, johon *funktio* alun perin joutui ja jossa sitä nykyäänkin tarvitaan, on käyttöyhteys. Tässä tutkimuksessa tarkoitan funktiolla sitä, mikä on tutkimani tavan käyttöyhteys. Näin Hongon mukaan perinnepsykologisesta näkökulmasta tarkastellen aktuaalistumistilanne on tärkeämpi kuin funktion merkitys (Honko 1972, 33-34.) Sosiologiassa *funktio* määritellään niiksi tavan tai instituution objektiivisiksi havaituiksi seurauksiksi, jotka edistävät yhteiskuntajärjestelmän mukautumista ja soveltamista. (Honko 1972, 39.) *Ilmifunktiot* ovat tekijöitä, joista tavan kannattajilla on samanlainen käsitys kuin havaittavilla seurauksilla. Piileviä taas ovat ne seuraukset, joita tavan noudattajat eivät tiedosta. (Honko 1972, 45;

Merton 1949, 51, 61-81.) Jonkin tavan sosiaaliset käytänteet voivat olla funktionaalisia eli sopeutumista edistäviä, mutta joidenkin ryhmien kannalta sopeutumista haittaavia. Tällaisia haittaavia tekijöitä kutsutaan *häiriöfunktioiksi*. (Honko 1972, 41; Merton 1949, 51, 61-81.)

3. Ulosveisuun historiaa

Perhonjokilaaksolaiset eivät tunne ulosveisuutavan tarkkaa alkuperää. He tietävät, että kyseessä on erityisen vanha tapa, ja perustelevat sen käyttöä juuri sillä, että näin on ollut aina tapana tehdä ja että käytäntöön on totuttu. (W-7, Q-15, M-12, K-20, B-11.)

"Täällä on vain totuttu siihen, että omaiset haluaa jättää hyvästejä." (M-12.)

"...se on jotenki niinkö semmonen vain luonnostaan tuleva tapahtuma... tottumus on toinen luonto... minusta se on kaunis ja hyvä tapa..." (K-20.)

Tiedetään, että tapa on liittynyt vielä vuosisadan alkupuolella hetkeen, jolloin vainaja on joko kannettu kotitalosta ulos riiehen tai jolloin vainajaa on lähdetty viemään kotoa kirkolle haudattavaksi. (N-6, M-12,17, L-3, L-10-11, C-8, B-9).

"...oisko se vanhan kansan, sitä ei huomaa, että se sitä ois, mutta oisko se näin, että sillan ko se tuvasta veisathan ulos, ko sillan, sillan vanhempaan aikaan, ko ei oo aina

ollu vielä arkkuja, nii sillan on ollu se ruumislauta. Ja sitte ko se on sille ruumislaudalle pantu ruumis ja kannettu siitä rihelle johkain, ne on sillan ulosveisannu ko ne vei sen, se on pantu sitte arkhun, ko kerithän arkku tehdä..." (N-6.)

Tapa on koettu luontevaksi osaksi elämää (E-10). Yksi informantti on sitä mieltä, että koska vanha sananlaskukin on kehottanut varjelemaan tapaa, jotta tapa varjelisi sinua, ei ulosveisuutavasta ole voitu poiketa (D-12). Tutkimusalueella tapaa on aina kutsuttu ulosveisuuksi. Muuta nimeä tavalle ei ole koskaan tiedetty (R-3, Q-5). Nimeä ei ehkä ole pidetty erityisen kauniina, mutta se on ollut kuvaava ja siksi käytössä (T-10, U-3).

"Se on ollu... , joo, se on vanha nimi... ulos... kyllä se on niinkö lähtö kodista pois..." (C-8.)

Kuten informantitkin ovat oivaltaneet, ulosveisuutavan alkuperä on kaukana menneisyydessä, aina niissä ajoissa, jolloin Suomi oli osa Ruotsia. Laajimmin ja perusteellisimmin ulosveisuun historiaa käsittelevät kirkkohistoriallisessa väitöskirjassaan Olavi Rimpiläinen sekä ruotsalainen kansatieteilijä Louise Hagberg. Molemmat käyttävät tavasta sen sisällöstä johtuen joko nimeä uloslaulanta (utsjungning) tai ulosvientisaarna (utfärdspredikant). Nimensä mukaisesti ulosvientisaarnoihin on kuulunut myös pieni puhe vainajan muistolle.

Ulosvientitapojen juuret ovat katolisessa perinteessä, jossa ruumis vihittiin kotona pirstoktuksin ja suitsutuksin kuoleman jälkeen. Kyseisellä vihkimisellä pyrittiin parantamaan vainajan asemaa kiirastulessa ja sieltä selviämisessä. (Rimpiläinen 1971, 35; Hagberg 1937, 304-316.) 1500-luvun uskonpuhdistus kuitenkin hyökkäsi paitsi katolisuutta ja kiirastulioppia myös niihin liittyviä menoja vastaan. Tämän vuoksi kotona suoritettu vainajan vihkiminen kiellettiin ja se alkoi muotoutua kotitilaisuudeksi, jossa pappi kävi rukoilemassa omaisten puolesta: kuolleellehan ei uuden opetuksen mukaan enää voinut tehdä mitään. Uudenlainen kotitilaisuus sisälsi aluksi vain raamatunlukua, rukouksia ja puheen. (Rimpiläinen 1971, 100.)

Ruotsissa kotitilaisuus poistettiin kokonaan kirkkokäsikirjasta vuonna 1557, mutta laki ei sitä kuitenkaan kieltänyt pitämästä. (Rimpiläinen 1971, 106-111.) Suomessa pitkään käytössä olleessa Mikael Agricolan vuonna 1549 tekemässä käsikirjassa kotitilaisuus kuitenkin säilyi ja sen nimikin oli "ennen kuin ruumis kotoa ulos viedään". Tähän kotitilaisuuteen kuului puhe ja rukous. (Rimpiläinen 1971, 149-163.) Suomessa käytettiin Ruotsin käsikirjojakin, mutta virallinen oli Agricolan käsikirja. Vuonna 1571 Ruotsin kirkkojärjestyksessä eli laissa annettiin lupa laulaa ja soittaa sekä pitää ulosvientisaarvoja vainajaa kotoa vietäessä, vaikka niistä ei enää merkintöjä maan virallisessa kirkkokäsikirjassa ollutkaan. (Rimpiläinen 1971, 149-163.) Näin Ruotsissa laulaminen ulosviennin yhteydessä yleistyi. Koska Agricolan käsikirjassa laulamisesta ei puhuta mitään, voidaan uloslaulamisen tavan katsoa tulleen suoraan Ruotsin puolelta Suomeenkin. Ovathan monet muutkin tavat siirtyneet Ruotsista ensin ruotsinkieliselle rannikolle ja sieltä muualle maahan.

Ulosvientitilaisuus tapahtui 1500-1600-luvuilla aina hautajaispäivän aamuna, kun vainajaa lähdettiin viemään kirkkomaalle haudattavaksi. Tilaisuus saattoi olla hyvinkin varhain aamulla, sillä kirkolle oli usein pitkä matka. Tilaisuuteen kokoontuivat naapurit ja kyläläiset ja se pidettiin joko sisällä tai ulkona ja sen päätteeksi vainaja hyvästeltiin. (Hagberg 1937, 304-316; ks. myös Rimpiläinen 1971, 242-243.) Ennen hautajaisia pidetyt ulosvientitilaisuudet viivästyttivät itse hautausta, jonka oli määrä tapahtua ennen jumalanpalvelusta. Kun ulosvientimenoihin liittyi vielä juopottelua sekä kilpailua siitä, kenellä oli komeimmat ruumiskulkueet, tahtoivat hautajaiset väkisinkin siirtyä ja samalla myös jumalanpalvelus. Tästä syystä sekä kirkko että maallinen esivalta alkoivat rajoittaa kotitilaisuuksia. Myös papiston osallistuminen tilaisuuksiin kiellettiin, ja lukkarit alkoivat osallistua ulosvientitilaisuuksiin heidän sijastaan. (Rimpiläinen 1971, 186-195.) Vuonna 1637 eräs ahvenanmaalainen rovasti esittikin aivan uudenlaista tapaa, joka myöhemmin vuonna 1694 vahvistettiin Turun piispan ohjeena papeille. Uuden ohjeen mukaan papiston tuli kotitilaisuuteen menemisen sijasta ottaa ruumis vastaan kirkon portilla ja kulkea siitä edelleen ruumissaaton edellä laulaen haudalle. Samassa ohjeessa piispa kielsi pappeja ja teinejä jälleen kerran osallistumasta kulkueisiin. Käskyä kuitenkin rikottiin ja toisaalta maallikoita pyydettiin johtamaan tilaisuuksia koteihin. (Rimpiläinen 1971, 242-243, 260-261.)

Olavi Rimpiläisen mukaan Suomessa uloslaulamista yleisempää on ollut ulosvientisaarnojen pitäminen. Lisäksi hänen mukaansa ainakin Pohjanmaalla juuri

uudenlainen yöslaulaminen on ollut uloslaulamista yleisempää. Tiheästi asutussa Varsinais-Suomessa ulosvientitilaisuus on kuitenkin hänen mukaansa ollut tavallisempaa kuin harvaan asutuilla seuduilla, kuten Pohjanmaalla. (Rimpiläinen 1971, 248-254.) Rimpiläisen mukaan Suomen vaatimattomat olot ja harva asutus johtivat siis siihen, että hautauskäytäntö muotoutui Ruotsin hallituksen pyrkimysten mukaiseksi. Esivallan ja piispan kanta kotitilaisuuteen jyrkkeni 1690-luvulla, mutta papisto ei suostunut lopettamaan tapaa. Kun maallikoita alettiin käyttää, tavan uskonnollinen panos oheni, mutta tapa ei hävinnyt. (Rimpiläinen 1971, 261-265.)

Rimpiläisen väitöskirja päättyy isoonvihaan, joka oli 1713-21. Mitä ulosvientitavalle sitten tapahtui, sitä täytyy selvittää tuoreemman tiedon valossa. Koska Helsingin yliopiston kirkkohistorian laitoksen 1970-luvulla suorittama kirkollisen kansanperinteen kysely osoittaa, että vainajan kotoa lähtemiseen on vielä lähes koko maassa liittynyt veisaamista ja paikoin puheitakin, on helppo olettaa, että tapa on jatkunut keskeytyksettä aina katolisen uskon ajoista saakka (ks. LIITE 4, kartta 2). On vaikea yhtyä Rimpiläisen ajatukseen siitä, että yöslaulanta olisi jossain vaiheessa syrjäyttänyt uloslaulannan, sillä kyselyn mukaan juuri uloslaulanta on käytetty lähes koko maassa vielä 1900-luvulla. Vain muutamilta paikkakunnilta löytyy tietoja yöslaulannasta. Koska kansanperinteen yleiskyselyssä ei ole kirjattu muistiin vuosilukuja, joilta tiedot ovat, se ei anna tarkkaa kuvaa siitä, mitä aikaa tiedot koskevat. Kyselylehtisessä haastattelijoille on annettu ohjeeksi etsiä mahdollisimman vanhoja kertojia, joten ilmeisesti tiedot ulottuvat paikoin 1800-luvulle, mutta ilmeisesti joukossa on tuoreitakin 1970-luvun tietoja.

Ulosvientitapa säilyi siis mitä ilmeisimmin ennallaan Suomessa 1700-luvun ja 1800-luvun. Myös Ruotsissa tapa oli elossa vielä Louise Hagbergin kirjoittaessa kirjaansa 1930-luvulla (Hagberg 1937, 304-316). Edelleen vuosikymmeniä tuoreemmassa teoksessa niin ikään ruotsalainen Nils-Arvid Bringéus puhuu ulosvientitilaisuuksista ja muistomaljoista, joita on hänen mukaansa ollut käytössä Tukholman ja Skoonen seudulla vielä vuonna 1968. (Bringéus 1987, 200-223.) Myös eräät Internet-lähteet tukevat oletusta, että Ruotsissa tapa elää vieläkin. Muun muassa tukholmalaisessa Maria Reginan saattohoitokodissa vainajan hyvästely ja surutyö aloitetaan ulosveisuulla (utsjungning). Eräällä Internet-sivulla kirjoitetaan, että ulosveisuu on tärkeä seremonia saattohoitokodissa. Vainaja puetaan lempivaatteisiinsa ja laitetaan arkkuun. Sen jälkeen arkku kannetaan kukilla koristeltuun kappeliin, jossa henkilökunta hyvästelee vainajan ulosveisuulla. (<http://x.varbostad.se/vab/1997/reportag/VB126671/VB126671.html>, 30.11.2000, klo 12.00.) Niin ikään tukholmalaisen hautustoimiston sivulta löytyy tietoja ulosveisuusta (utsjungning). Yvette Hedlundin kirjoittamassa tekstissä kerrotaan, että ennen kirkkoon ja hautajaisiin lähtöä arkku avattiin, jotta kaikki hautajaisvieraat saivat nähdä vainajan ja silloin myös luettiin tai laulettiin vainaja ulos. Tekstissä mainitaan, että tavasta on erilaisia muunnelmia ja että se elää edelleen monilla seuduilla. (<http://www.begravning.com/seder.html>, 30.11.2000, klo 12.00.) Myös Ruotsin Tornionjokilaaksossa ulosveisuu tunnetaan nykyäänkin. Högskolan i Gävle-Sandvikenin kotisivuilla kerrotaan, että ulosveisuu (utsjungning) on yleinen käytäntö Tornionjokilaaksossa. Arkku asetetaan kotipihalle, ja väki kokoontuu arkun ympärille

pieneen toimitukseen. Pappi voi olla mukana, mutta myös diakonissa voi johtaa tilaisuuden. Joskus tilaisuus voidaan järjestää myös terveyskeskuksen kappelissa tai kirkossa. Tavallista on myös, että ruumishuoneelle ajettaessa pysähdytään kotipihan kohdalla.

(<http://www.hiq.se/u-inst/religion/AB/2000/redovismom1/religionsgeografi/overtornea/overtornea.html>,

30.11.2000, klo 12.00.)

Useista kirjoitetuista lähteistä Suomestakin löytyy tietoja siitä, että ulosvientitilaisuuksia, joihin on kuulunut ainakin veisuuta, on pidetty Varsinais-Suomessa 1800-luvulla ja myöhemminkin (ks. esim. Harva 1935, 107-108, Helminen 1949, 581-582, Juva 1955, 112). Etelä-Pohjanmaalla tilaisuutta on järjestetty Ala-Könnin kirjoitusten mukaan vielä 1900-luvulla ensimmäisinä vuosikymmeninä (Ala-Könni 1974, 191-223 ja Paulaharju 1961, 31). Varsinais-Suomen Laitilassa ruumiinveisuuta on ollut vielä 1950-luvulla (ks. Suojanen 1978, 60-61). Myös muun muassa Vienan Karjalan Oulangassa, sekä Keski-Pohjanmaalla Toholammilla ja Kokkolassa ulosveisuutapa on ollut käytössä (Pentikäinen 1971, 200, Pulkkis 1969, 320-325 ja Määttä 2000, 90-93). Näiden kirjallisten lähteiden lisäksi oma kyselyni tukee sitä ajatusta, että Keski-Pohjanmaalla ulosveisuutapa on ollut hyvin tunnettu. Esimerkiksi koko Kokkolan rovastikunnassa tapa on edelleen hyvin yleinen (Rovastikuntakysely/Kokkola). Kaiketi kansa on ollut kaikki nämä vuodet mieltynyt tapaan ja koska maallikoita on käytetty veisaajina, on tapa pystytty aina toteuttamaan. Veisaaminen on kaikille tuttua, puheiden pitäminen sen sijaan vaikeampaa.

Perhonjokilaaksossa ulosveisuu järjestettiin vanhan tavan mukaan kotona aina 1950-luvulle saakka. Siihen saakka ihmiset kuolivat koteihin ja ruumiit säilytettiin kodeissa, kunnes ne vietiin kirkolle haudattavaksi hautajaispäivän aamuna. (Esim. M-3-4.) Sodan jälkeen alkoi kuitenkin muutos. Kuolema siirtyi kodeista yleisiin sairaaloihin. 1960-luvulla Perhonjokilaakson seurakuntiin alettiin rakentaa ruumishuoneita tai ruumiille järjestettiin säilytyspaikka vaikkapa tapulin alle (esim. R-3, 9). Kun vainajat usein olivat sairaalassa ja sieltä oli lyhyt matka ruumishuoneelle, alkoi perinteiseen kotiveisuun rinnalle syntyä tapa, jossa vainajalle veisattiinkin sairaalassa tai ruumishuoneella vainajaa siirrettäessä (R-9-10.). Samaan aikaan myös autot Perhonjokilaaksossakin lisääntyivät ja näin kulkeminen syrjäkyliltä kirkonkylälle helpottui ja väki pääsi ulosveisuihin kirkollekin (R-4.). Lisäksi 1960-luvulla Perhonjokilaakson kuntien yhteiseen terveyskeskukseen rakennettiin erityinen kappeli vainajan hyvästelyä varten (M-17). Kaikki nämä syyt riittivät vaikuttamaan siihen, että kotitilaisuuden rinnalle alkoi muodostua tapa, että "veisataan kirkolla", kuten jokilaaksossa sanotaan. Ensin kirkolla veisuita oli hyvin harvoin ja vanha tapa kotiveisuusta eli vahvana. Vainajat haluttiin viedä kotiin veisattaviksi, vaikka kuolema olisikin tapahtunut terveyskeskuksessa tai sairaalassa. Nämä kaksi rinnakkaista tapaa, uusi ja vanha, ovat käytössä jokilaaksossa edelleen.

Kirkollisen kansanperinteen kysely osoittaa, että lähes koko maassa on ollut maallikoita, jotka ovat huolehtineet kotitilaisuuden veisuun aloittamisesta. Heitä on kutsuttu ruumiinveisaajiksi, ulosveisaajiksi tai esilaulajiksi (ks. myös Suojanen 1978,

60-61). Viime vuosisadan puoliväliin saakka Perhonjokilaaksossakin ulosveisuuta johti aina kylän ulosveisaaja. Hän oli eräänlainen luottamustoimenhaltija, joka kutsuttiin aloittamaan veisuu. Kylien ulosveisaajat alkoivat kuitenkin vähentyä samaan aikaan, kun ulosveisuupaikka muuttui vähitellen kotoa joko sairaalaan tai ruumishuoneelle. Oli luonnollista, että kun tilaisuuksia alettiin järjestää seurakunnan omistamissa tiloissa, ruumishuoneella, tapahtumaan osallistui myös seurakunnan työntekijä. Seurakuntien työntekijöitä alettiin 1960-luvulta lähtien kutsua myös koteihin (R-1, U-5). Ilmeisesti muutos saattoi johtua ilmapiirin vapautumisesta, jolloin pappeihin alettiin suhtautua rennommin. Toisaalta samaan aikaan populaarikulttuurin ja television myötä laulamisen yleensä alkoi muuttua esittävämmäksi. Kun vanhat veisaajat kuolivat, eivät nuoremmat enää uskaltaneet astua ulosveisaajan tehtävään. Näin oli helppo pyytää hyvä-äänistä ja koulutettua pappia tehtävään. 1970-luvulla Perhonjokilaakson pieniinkin seurakuntiin kirkkoherrat saivat avukseen seurakuntapastoreita (U-5-6). Tällöin heille jäi enemmän aikaa osallistua myös ulosveisuisiin, vaikka ne eivät tavallaan heidän työhönsä kuuluneet. Samoihin aikoihin, kun pappeja alettiin pyytää ulosveisuisiin, alettiin kutsua myös kanttoreita. Ilmeisesti sama laulun turvaaminen on ollut syynä tähänkin. Eräs informantti kertoo:

"Olis koettu häpeälliseksi se, että jos yritetään veisata ja siitä ei tule mitään." (U-2.)

Perhonjokilaaksossa papit ja kanttorit alkoivat osallistua ulosveisuisiin siis jo ennen vuotta 1984, jolloin pappien käyttämään käsikirjaan kirjattiin ohje rukoushetkestä surussa (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja 3, 1984, 72-80;

Heikkinen 1999, 31). Myöhemmin myös virsikirjaan on lisätty ohje rukoushetkestä vainajaa hyvästeltäessä (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja 1986, 671-676). Ulosveisuun nykyiseen elämään on vaikuttanut paitsi seurakunnan työntekijöiden mukaantulo myös tämä ohje.

Vuosisadan alussa tilaisuus oli perustunut kylän ulosveisaajan johtamana pelkälle yhteiselle veisuulle. Tilaisuudessa ei edes rukoiltu. Kun papit alkoivat pyynnöstä osallistua tilaisuuksiin, oli heille puhetyöläisinä luonnollista pitää pieni puhe. Niinpä he toivat mukanaan puheita ja rukouksia (U-6). Tilaisuuden kesto ei kuitenkaan oleellisesti muuttunut, eikä virsien määrä vähentynyt. Uskonnollinen sanoma kuitenkin vahvistui. Yksi informanteistani on sitä mieltä, että pappien mukaantulo elvytti tavan, eli ilman heidän osallistumistaan se olisi kuollut:

"... mää melkein sanoisin, että se on nyt niinku, että se tapa on jotenkin, että se niinkun heräs vähän uudestaan henkiin, että tämä tapa oli vähän niinkun laantumassa ja se heräs uudestaan." (U-6)

Kukaan ei pane pahakseen pappien mukanaoloa, päinvastoin, turvaahan se laulun. Se, että laulu kaikuu komeasti, on perhönjokilaaksolaisille tärkeää ja ikään kuin kunnia-asia. Vaikea arvioida, miten tavan olisi käynyt ilman pappien ja kanttorien mukaantuloa. Toisaalta Kaustisella vielä on omat ulosveisaajat joka kylällä, ja papit osallistuvat tilaisuuksiin vain harvoin. Löytyisikö ulosveisaajia vielä enemmän muistakin jokilaakson seurakunnista, ellei papisto olisi alkanut osallistua tapaan, vai

johtuuko Kaustisen poikkeuksellinen tilanne pitäjän voimakkaasta musiikkiperinteestä, sitä on vaikea sanoa. Joka tapauksessa nyky muodossaan perhonjokilaaksolainen ulosveisuu on hyvin lähellä 1500-luvun Ruotsi-Suomen kotitilaisuutta, jossa pappi oli mukana osallistuen ensin kotitilaisuuteen ja seurasi siitä saaton mukana vainajaa veisuupaikalta ruumiin säilytyspaikalle. Ainoa poikkeus on, että nykyään ulosveisuu, tapahtuipa se sitten kotona tai ruumishuoneella tai sairaalan kappelissa, järjestetään jo päiviä ennen hautajaisia, yleensä kolme päivää kuoleman jälkeen.

4. Ulosveisuun nykymuodot Perhonjokilaaksossa

4.1. Ulkoiset puitteet ja koristeet

Ulosveisuu järjestetään nykyään joko kotona, sen sisällä tai pihapiirissä, tai sairaalan kappelissa tai ruumishuoneella kaksi tai kolme päivää kuoleman jälkeen. Paikka määräytyy joko vainajan ennen kuolemaansa esittämien toivomusten mukaan tai sen mukaan, miten omaiset haluavat. Jos pariskunnasta toinen on kuollut aikaisemmin ja hänet on ulosveisattu kotona, veisataan toinenkin todennäköisesti kotona (M-4). Kotiin vainaja tuodaan myös silloin, jos arvellaan, että ulosveisuu kiinnostaa monia kyläläisiä tai jos ajatellaan, että kaikki eivät pääse ruumishuoneelle veisaamaan. Monesti vanhoina kuolleet kuljetetaan kotikylälle veisattaviksi, sillä ajatellaan, että vainajan tuttavapiiri ei ehkä pääse kirkolle. Myös äkillisesti kuolleet veisataan yleisesti kotona, sillä ajatellaan, että kaikki eivät ole ehtineet hyvästellä vainajaa ja haluavat näin ollen osallistua ulosveisuuseen. Yleisempää nykyään on jo se, että

ulosveisuu suoritetaan terveyskeskuksessa ja ruumishuoneella. Halsualla ehkä noin yksi kymmenestä veisataan kotona (G-4), Vetelissä ja Perhossa noin kolme kymmenestä. Kaustisella jopa puolet ulosveisuista järjestetään vielä kotona. Kaustisen Köyhäjoella koetaan hyvin harvinaiseksi, että vainajaa ei tuotaisi kotiin (I-7). Kustannuksista kotona käyttäminen ei missään ole kiinni. Vaikka ruumiin kuljetus kotiin saakka tulee puolta kalliimmaksi, ei kustannuksia edes juuri kysellä (M-22). Asian ratkaisevat muut seikat. Vainajan ennen kuolemaa esittämät toivomukset tai lähiomaisten tahto ovat painavimmat.

Jos vainaja on päätetty tuoda kotiin veisattavaksi, vaikuttaa veisuupaikan valintaan eniten sää. Jos on kesä ja kaunis, sateeton sää, voidaan veisuu järjestää ulkona, mutta jos on talvi, arkku kannetaan todennäköisesti sisälle veisuun ajaksi (A-4; B-3-4; D-3; E-3; F-2; M-6; T-3-4.). Vain yksi informanteistani muistaa veisatun muussa rakennuksessa kuin talossa. Sota-aikana veisuu oli kerran järjestetty puimahuoneessa (K-8). Paikkakuntakohtaisia eroja ja jopa kyläkohtaisiakin eroja on. Perhossa veisataan yleensä ulkona (A-4; E-3), mutta Kaustisella ja Halsualla useimmiten sisällä (F-2; C-6). Vetelissä veisuupaikka vaihtelee. Suoritettiinpa veisuu kotona sisällä tai pihalla, koristellaan paikka jotenkin. Paljaalle lattialle tai paljaalle nurmikolle arkku ei laiteta koskaan. Sisällä arkun alle laitetaan yleensä penkit ja lakana, paitsi Kaustisella. Siellä vältetään laittamasta arkun alle mitään koroketta, pelkkä lakana riittää:

"Franssulakana lähinnä on... ei nosteta yleensä tasolle, se on hyvin harvinaista, että olis ollut tuota mitään penkkiä tai alustaa, yleensä se on lattialla." (F-4.)

Kuva 3. Franssulakanaa käytetään arkun alla olevien penkkien peittona. Yksityiskohta lakanan koristeellisesta reunasta.

Arkun alle voidaan lakanan sijasta laittaa myös raanu tai matto. Niiden värillä ei ole väliä, mutta lakana on luonnollisesti valkoinen. Franssulakanaa, jossa on koristeet reunoissa, on käytetty monin paikoin. Valkoisen lakanan käyttöä perustellaan sillä, että se on puhtauden ja pyhyiden symboli. Joku informanteista vertaa sitä myös Jeesuksen käärinliinoihin.

"Valkonen vaate, että se ois siistimpi. Luulis, että sillä voi olla jotakin merkitystä, ja sitte tuo raanu, ei vaan tämä franssulakana on siis ollu täällä Kaustisella semmonen koriste, jota on, jolla on haluttu juhlistaa tilannetta.... Ja ehkä sillä voi olla tuota

sellanen uskonnollinenkin tausta, että oli niitä jo Jeesukselle laitettiin kääriinlakanat ja näin päin pois, että saattaa se niinki olla siitä, että se on perua sieltä, mutta tämä niinkö hyvinki vanha ja justhin tästä ulosviennistä kotioloissa seuraamusta..." (F-9-10.)

"Minä oon ajatellu, että se paikka tavallaan pyhittyis sillä valakosella alustalla..." (B-14.)

Informantit tunnistavat valkoisen lakanan hyvin vanhaksi koristeeksi. Asko Viikuna on kirjoittanut vanhasta perinteestä, jonka mukaan valkoisen liinan uskotaan sitovan vainajan sielun. (Viikuna 1989, 260-288.) Onko tällä ulosveisuun valkoisella lakanalla yhteyttä näihin uskomuksiin, sitä aineistoni ei ainakaan paljasta. Voi olla kyse siitä, että lakanan käytön tarkoitus on aikojen saatossa unohtunut ja pelkkä ulkoinen tapa jäänyt. Tärkeä rituaaliväline lakana kuitenkin on. Sisällä lakanaa tai muuta vaatetta käytetään lähes aina. Ulkonakin se voidaan levittää, mutta sen päälle levitetään usein vielä havuja (L-4).

Myös Halsuan kirkkoherra, teologian tohtori Jouko Heikkinen yhdistää vainajan valkoisen liinan Jeesuksen hautaamiseen. Hänen mielestään jo varhain vainajien hautaamiseen otettiin mallia Jeesuksen hautaamisesta ja siksi vainaja käärittiin valkoiseen (Heikkinen 1999, 50.) Nils-Arvid Bringéuksen mukaan valkoinen kuoleman yhteydessä symboloi puhtautta (Bringéus 1987, 257).

Ulkona ja joskus myös sisällä arkun alle laitetaan kuusen havuja. Kuusista saatetaan tehdä myös pieni kuusimaja tai laittaa kuuset pystyyn arkun nurkkiin. Eräs informantti kuitenkin muistaa käytetyn katajan havuja arkun alla (K-4-5), ja toinen muistaa koivuja käytetyn majana arkun ympärillä (S-8). Kuusenhavuja voidaan ripotella ulosveisuupaikalta poluksi siihen suuntaan, johon arkkua kannetaan. Eräs informantti selittää, että siten halutaan peittää vainajan jäljet, ettei tämä enää löytäisi tietään kotiin. Useimmat informantit käsittävät kuitenkin havujen laitton pelkästään koristeluksi.

Kuva 4. Kuusia käytetään koristeena ulosveisuupaikalla, muun muassa arkun alla. Lisäksi pienet kuuset saatetaan laittaa pystyyn arkun kulmiin, kuten kuvassa. Joskus kuusenhavuja ripotellaan myös tielle, josta arkkua kannetaan veisuupaikalle. Kuva ulosveisuusta II, 13.10. 1999 vainajan kotipihalla Perhon Oksakoskella.

"...siihen oli siroteltu tuommoisia kuusen havuja, jotka oli katkottu lyhyiksi ikään kuin tasoittamaan sitä tietä ja peittämään. Mikä lie mahtoi se perinne olla. Luulen, että se johtui semmoisista asioista, että se oli kaunis ja toisaalta siinä voi olla se uskomus takana, että vainaja ei sitte näkis jälkiään... muinaissuomalaisten usko ihmisen kuoleman jälkeisestä elämästä ja sen mahdollisuuksista vaikuttaa niin, että se saattaa tämmöisessä kansanperinteessä kummitella..." (U-2.)

Louise Hagbergin mukaan kuusi on hyvin vanha koriste. Jo Plinius aivan ensimmäisinä vuosisatoina on kutsunut kuusta kuoleman puuksi. Myös Ruotsissa viime vuosisadan alkuvuosikymmeninä kuusta on käytetty koristeena ulosvientitilaisuudessa ja koko hautajaisissa. Samoin katajaa, joka on ikivanha koriste ja pyhä puu, on paikoin käytetty hautajaiskoristeena. (Hagberg 1937, 288-289, 302.) Ruotsin lisäksi myös Tanskassa vainajan viimeinen tie on ollut aina havutettu. Sen sijaan Norjassa havutusta ei ole käytetty niin pitkään (Hagberg 1937, 300.) Kuusi on myös ikuisen elämän vertauskuva ja juhlallinen ja kunnioitettava kasvi. Hagberg kirjoittaa, että vanha väki selitti havutusta juuri sillä, että vainaja ei näin ollen voi tulla takaisin häiritsemään jälkeenjääneitä. (Hagberg 1937, 301.) Kuusta on Hagbergin mukaan käytetty myös tuottamassa onnea navettaan sekä lapsivuoteesta nousseelle emännälle, kun tämä on ensimmäisen kerran astunut ulos. Ristin muotoon laitettut kuuset ovat muodostaneet suojelevan merkin. (Hagberg 1937, 302.)

Jos kuusella on pyritty peittämään vainajan jäljet, jotta tämä ei löytäisi enää takaisin kotiinsa, on samaan tarkoitukseen ollut muitakin keinoja. Niitä tosin perhönjokilaaksolaiset informantit eivät muista tai tunne. Esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa vainaja saatettiin kantaa ulos talosta epätavallista reittiä, ikkunasta tai jopa puhkaisemalla erillinen ovi vainajaa varten. Tapa on Hagbergin mukaan yleinen germaanisille kansoille, ja vastaavanlaista tapaa on ollut myös indoeurooppalaisilla kansoilla. (Hagberg 1937, 335-338.) Joskus nykyäänkin, jos oviaukko on hyvin ahdas ja vainaja arkkuineen halutaan sisälle, saatetaan joutua poistamaan ovenpielet tai kuistin ikkuna, jotta saataisiin enemmän tilaa. Kuulemani mukaan vainaja on joskus nostettu ikkunastakin sisälle ja ulos, mutta syy on siis tilanpuutteessa, ei vanhoissa uskomuksissa.

Jos ulosveisuu järjestetään sisällä, sijoitetaan arkku alustoineen olohuoneeseen tai ylipäänsä parhaimmalle paikalle talossa. Sen ympärille raivataan tilaa ja arkun läheisyyteen pöydälle laitetaan vainajan kuva, mikäli sellainen on, ja kynttilöitä. (B-4, E-5.) Myös surutaloon tuotuja kukkia voidaan laittaa koristeeksi (E-5). Taloon raivataan tilaa väelle, mutta istuimia varataan vain jokunen vanhemmalle väelle, sillä ulosveisuussa seisotaan aina (U-2). Uloskin saatetaan laittaa kukkia, kynttilöitä ja valokuva, mutta ne ovat siellä harvinaisempia kuin sisällä. Avattuun arkkuun saatetaan laittaa koristeeksi unelmaa, joka on hento viherkasvi (Ä-1; Y-2). Myös leikkokukkia, kuten ruusuja ja neilikoita, voidaan laittaa arkkuun (B-8). (Ks. myös kuva 1. s. 2.)

Kuva 5. Arkun läheisyyteen pöydälle saatetaan asettaa vainajan kuva sekä kaksi kynttilää. Myös surutaloon tuotujen kukkien annetaan olla lähistöllä. Arkkuun voidaan laittaa vaikkapa leikkokukkia, kuten kuvassa. Kuvassa näkyy myös, kuinka ulosveisuuseen pukeudutaan tummiin vaatteisiin.

Ulkona arkun sisälle voidaan ottaa koristeita jopa suoraan kukkapenkistä. Eräs äiti laittoi pojalleen tämän itsensä kasvattamat kukat arkkuun.

"Hänen äitinsä taitto siitä vanhan talon kukkapenkistä ni kukkia sen miehen käteen ja hän sano vielä siinä, että sä oot itse ne hoitanu ja ne kauniina pitänyt ja kasvattanu"

(E-9.)

Louise Hagbergin mukaan Ruotsissa kukkia on käytetty koristeena vain nuorille vainajille (Hagberg 1937, 286). Teologiassa kukat ja koristeet käsitetään vertauskuvaksi elämän kuihtuvuudesta tai voittopalkinnoksi Jumalan omille. Kukkien lasku haudalle on Jouko Heikkisen mukaan omaisten toivomus siitä, että vainaja on kilvoitellut voittoon ja perii iankaikkisen elämän eli kukat ovat voittopalkinto. (Heikkinen 1999, 40-41.) Myös ulosveisuussa näin voi ajatella olevan, vaikkakaan aineistoni perusteella en osaa sanoa, onko kukkia ja kuusenhavuja käytetty koristeena silloinkin, kun vainajan uskosta ei ole ollut tietoa.

Palavan kynttilän katsotaan puolestaan symboloivan Jeesusta. Lisäksi kynttilä liittyy ajatukset vainajaan, kun kynttilä palaa vainajan kuvan edessä. (Heikkinen 1999, 47-48.)

Ulosveisuuseen pukeudutaan siisteihin tummiin vaatteisiin (ks. kuva 5). Asu ei kuitenkaan ole yhtä juhlallinen kuin hautajaisissa. Päällysvaatteet voivat ulkona olla vähän vapaammat, sillä harvoin kaikilta löytyy täystummiä päällysvaatteita. Pukeutumisellakin pyritään kunnioittamaan tilaisuutta. (B-12; C-12; D-10; F-7; I-6; K-14; L-6; N-3; O-20; P-8; R-8; X-4 ja Y-4.)

Musta on ikivanha suruväri, johon on Louise Hagbergin mukaan pukeuduttu Skandinaviassa jo eräissä vuoden 936 hautajaisissa. Toki muitakin värejä on myöhemmin käytetty. Perinteisesti suruasuun pukeuduttaessa pää on peitetty

kaavulla tai huivilla. Ilmeisesti tällä on pyritty peittämään itkuisia kasvoja. (Hagberg 1937, 280-281, ks. myös O-20.)

Ulosveisuussa ei käytetä soittimia (A-7; D-11; F-11; G-19; M-12; Q-12; S-10; W-17; X-7.) Vain joskus harvoin, jos talossa on ollut piano, harmoni tai kitara, on sillä saatettu säestää (Y-13). Yleensä tapahtuma perustuu pelkälle veisuulle. Joskus jopa soittimen esille ottaminen on kielletty.

"...se tulee kanteleen kanssa sitte, ni tuota tätini sano, että vie pois se soitin, että täällä ei soiteta mitään..."(V-9.)

Perhossa ja myös Kaustisen Köyhäjoella omaiset tarjoavat ulosveisuutilaisuudessa kahvia. Perhossa kahvitetaan yleensä ennen varsinaista veisuuta, mutta Kaustisella ja joissakin paikoissa myös Perhossa kahvit juodaan veisuun jälkeen. Lähiomaiset tarjoavat kahvin kera pullaa tai kakkua, mutta myös pelkkää kahvia voidaan juoda. (A-3.) Vetelissä, Halsualla ja suurimmassa osassa Kaustista veisuuväkeä ei kahviteta (F-11;Y-3). Niissäkin paikoissa, joissa veisuuväelle tarjotaan kahvit, on tarjoilu hyvin yksinkertainen.

"Se on semmonen yksinkertanen kahvitus ja tavallisesti joku talosta, eikä niinkö joku semmonen kokki-ihiminen tai semmonen naapuri oli niinkö auttamassa, jos ei niinkö talossa ollu, että se ei oo mitenkään sitte niinkö..., että se oli semmonen

yksinkertanen, että sanotaan nyt, että pullaa oli tai muuta, mutta ei siinä montaa sorttia ollu" (D-5.)

Kahvitus ja yleensä hautajaisväen ruokkiminen ulosvientitilaisuudessa on sekin hyvin vanhaa perua, ja sille on luonnollinen selitys. Kun kerran keskiajalla hautajaiset alkoivat aamuvarkaisella kotoa ulosvientitilaisuudella ja jatkuivat siitä kulkueena hautajaispaikalle, oli edessä pitkä päivä, ja ruokatarjoilulla haluttiin turvata se, että väki jaksaa hautajaiset. Mitä rikkaampi talo, sen paremmin aamulla ennen ulosvientitilaisuutta syötiin. Vainajaa ei myöskään arasteltu, vaan hän saattoi maata arkussaan tai laudallaan samassa huoneessa, jossa väki ruokaili. Myös Ranskan hovissa on aikoinaan harjoitettu vastaavanlaista ruumiin ympärillä syömistä. (Hagberg 1937, 307-310.)

Ulosveisuutilaisuuden päätyttyä veisuuseen kokoontunut väki tai ainakin osa siitä lähtee saattamaan vainajaa ruumishuoneelle, jossa saatetaan vielä veisata yksi virsi (E-6). Terveyskeskuksen kappelista koko väki siirtyy ruumishuoneelle, mutta jos veisuu on suoritettu kotona ja matka on pitkä, eivät kaikki lähde. Ruumisauton perässä vainajaa saattavassa kulkueessa saattaa olla useita kymmeniä autoja (M-18). Kulkueellakin on vanhat teologiset merkityksensä. Jouko Heikkinen vertaa ruumissaattoon kulkueeseen, jonka Jeesus tapasi lesken pojan hautajaisissa (Luuk. 7:11-17). Kulkueen päämääränä on hauta. (Heikkinen 1999, 34-37.) Ulosveisuuseen liittyvällä kulkueella on esikuvansa myös ulosveisuutavan alkuperäisessä muodossa eli keskiaikaisessa kotitilaisuudessa. Kulkue oli luonteva yhdistäjä, kun

kotitilaisuuden jälkeen siirryttiin kirkkoon tai haudalle suorittamaan itse hautausta. (Rimpiläinen 1971, 16-26.) Kulkueiden pituuksista on jopa kilvoiteltu ja niillä kehuskeltu. Kulkueet ovat olleet paikoin hyvinkin pitkiä, ja pitkien matkojen takia kantajia on tarvittu useita. Ruumissaatot ovat olleet juhlallisia näkyjä, ja vastaan tulijat ovat pysähtyneet niitä kunnioittamaan. (Hagberg 1937, 347-350.) Nykyäänkin Perhonjokilaaksossa, ja muuallakin Keski-Pohjanmaalla autoilijat pyrkivät pysähtymään ruumissaaton nähdessään ja näin kunnioittamaan sitä (ks. Pyykkönen 1998).

4.2. Virret ja niiden valinta

"Veisuu on semmonen, että siihen voi kaikki yhtyä, että kaikki voi olla samanarvoisesti saattamassa, että veisatahan voi, vaikka ei ole hyvä laulajakaan, puhua ei voi, jos ei ole hyvä puhuja ja sitte yksin laulaakaan ei voi, jos ei ole hyvä laulaja, että se on semmonen, että kaikki voi sen tehdä ja siksi ne on ne virretkin aina niin tuttuja." (E-10.)

Edellinen sitaatti kuvaa hyvin sitä perustelua, joka ulosveisuulle usein Perhonjokilaaksossa annetaan: veisaamalla on helppo hyvästellä ja purkaa tuntojaan. Ulosveisuussa veisattavat virret ovat yleensä mollivoittoisia ja surullisia (S-10; Q-5). Niitä lauletaan kaksi tai kolme (U-1; X-2; W-2; T-6; S-8; R-5-6; P-3; N-3; M-3; J-2; E-6; D-6; C-2; B-6). Perhossa joskus riittää yksikin virsi lähtövirreksi (L-3). Virret valitaan sanojen perusteella ja ne voivat olla joko omaisten, ulosveisaajan, papin tai kanttorin valitsemissa ja usein virsikirjan osioista hautajaiset tai iankaikkinen elämä (M-

2;W-2; V-6; T-2; I-6; Q-4-5). Virret voivat olla myös vainajan lempivirsiä ja näin ollen muistakin virsikirjan osioista (V-3;P-6;). Myös herätysliikkeiden laulukirjoja voidaan käyttää virsikirjan lisänä. Evankelisten Siionin kannel ja vanhoillislestadiolaisten Siionin laulut ovat jokilaaksossa tuttuja laululähteitä (U-9). Useimmiten pelkkä virsikirja kuitenkin riittää, sillä ajatellaan, että kaikkien läsnäolevien on pystyttävä laulamaan herätysliikkeeseen katsomatta (E-10; U-9). Joskus suvuilla on omia lempivirsiään, joita lauletaan myös ulosveisuussa (G-6). Maallisia lauluja ei ulosveisuussa lauleta koskaan (K-15).

Virsillä halutaan tuoda tilaisuuteen iankaikkisuussanomaa, muistuttaa omaisia omasta kuolemasta, lohduttaa ja rukoilla sekä omaisten että vainajan puolesta. Koetaan, että virsissä asiat ovat jo valmiiksi koskettavassa muodossa sanottuina ja niillä on helpompi ilmaista tunteet kuin puhumalla (Y-6;T-12).

"Kö virsissä on sitä iankaikkisuussanomaa" (T-12.)

"Hyvä, kaunis musiikki on parempaa ku huono puhe, että se tekee paljo paremman vaikutuksen..." (P-10.)

"Niissä on sanottuna se, mikä on mielessä...ne on niin hyviä nuo virret, että se niinkö jotenki tiivistyy se suru niihin" (K-14.)

"En tiedä, onko tuo sitte sitä, että olhan heikkoja keskustelijoita, että laulaminen on helpompaa"(I-7.)

Monesti veisataan myös sellainen virsi, jossa sanoittaja on eläytynyt vainajan asemaan eli esimerkiksi virsi, joka kuuluu: "Mä lähden, te rakkaat jääkää tänne..."

"Veisuulla saatetaan ulos siitä ympäristöstä ja kodin piiristä ja läheisten luota. Halutaan nimenomaan tehdä se kristillisesti veisaamalla... virret ja hengelliset laulut, ni niissä runoilijat osaa valtavan koskettavasti kuvata ihmisten syviä tunteja" (Y-6.)

Usein laulettuja ovat Oi Herra jos mä matkamies maan (virsi numero 631), Oi Herra luoksein jää jo ilta on (virsi 555) ja Mun kanteleeni (Siionin kannel 1999, laulu numero 479). Muita laulettuja virsiä ovat muun muassa Tiet kaikki kerran kulkee (virsi 243), Tie valmis on (virsi 511), Te murheelliset kun kuljette kyynelten teitä (virsi 244), Jeesus johdata tiemme kulkua (virsi 388), Jumalan kämmenellä (virsi 499), Sua kohti Herrani (Siionin kannel, 459) tai Käyn kohti sinua (virsi 396), Koska valaissee koin tähtönen (virsi 361), Ei mikään voi niin virvoittaa (virsi 299), Taivaaseen käy matkamme (virsi 623), Maa on niin kaunis (virsi 30). Myös lastenlaulu, Maan korvessa kulkevi, on laulettu monesti ulosveisuussa.

Yleensä virret veisataan avatun arkun äärellä, mutta joskus ne jaksotetaan niin, että ensimmäinen veisataan arkun ollessa kiinni, yksi avoimen arkun ääressä ja viimeinen virsi arkkua kannettaessa. Tuolloin virsi voi olla vaikkapa Sua kohti Herrani. Joskus

veisataan kokonaan suljetun arkun äärellä. (Y-2-3; X-2; U-3; R-2; Q-3; M-2-3; K-5.) Ruumishuoneelle arkkua jätettäessä lauletaan usein Iltavirsi tai Kaustisella varsinkin Kreetta Haapasalon laulu Mun kanteleeni (Y-3; B-6-7; E-6). Jos koko tilaisuus järjestetään ruumishuoneella, lauletaan siellä luonnollisesti yhtä monta virttä kuin kotona, mutta tilaisuus on pelkistetympi kuin kotona (S-8). Ketään ei kuitenkaan voida jättää ruumishuoneelle ilman veisausta, vaan kaikille veisataan ainakin yksi virsi, vaikkei kotona käytettäisikään (S-15).

Ulosveisuutilaisuudessa puheet eivät ole olleet yleisiä. Niitä on alkanut ilmaantua tilaisuuteen Perhonjokilaaksossa vasta pappien mukaantulon jälkeen ja toisaalta sen myötä, kun virsikirjaan tuli kaava rukoushetkestä surussa vuonna 1986 (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja 1986, 671-676; ks. myös O-6; U-6; R-5-10; B-2). Yleensä pappi lukee Raamatun kohdan, johtaa rukouksen ja lukee Herran siunauksen (U-4; R-2-5; M-2-3; K-9; G-19). Myös ulosveisaajat voivat pitää pienen hartauden noudatellen virsikirjassa olevaa hartaushetken kaavaa (Y-9-11; P-8; F-5-6; B-2). Joskus omaiset pitävät pieniä vapaamuotoisia puheita (Q-13; P-13). Tilaisuuden pääpaino on kuitenkin laulussa, säestyksettömässä virren veisuussa. Jos puhutaan, kirvoittaa koti pidempiin puheisiin kuin terveyskeskuksen kappeli tai ruumishuone. (R-13.)

4.3. Tilaisuuden tunnelma

Tilaisuuden tunnelma on surullinen, vaisu ja hiljainen (T-10). Jos kyseessä on äkillinen kuolemantapaus, saattaa tunnelma olla jopa tuskallinen. Jos kuitenkin kyseessä on vanha ja pitkään sairastanut vainaja, voi mukana olla helpotusta ja kiitollisuutta. Tilaisuus alkaa koruttomasti, ja se viedään läpi äärimmäisellä kunnioituksella ja juhlallisuudella. Kiirettä ei ole. (Y-12; X-2; U-14; S-8.) Tapahtumassa ystävien ja kyläläisten tuki tuntuu, ja he voivat monesti myös auttaa tilaisuuden järjestelyssä pikku askareilla (F-9; R-14; U-8). Kotona järjestetyn ulosveisuun tunnelma on lämpimämpi ja intiimimpi kuin sairaalassa tai ruumishuoneella järjestetyn. Tapahtumassa jokaisen mielessä on, että tämä on erotilaisuus, ja että vainaja on nyt viimeisen kerran kodissaan ja nähtävillä. Nyt hän lähtee taivasmatkalle. Kotipiha innoittaa myös muistelemaan vainajan elämää ja tekoja (LIITTEET 7 ja 8). Tunnelman sanotaan olevan "kauhian liikuttava", kun vainaja on viimeisen kerran kotona (Q-5).

"Kotona se on aina sielä niinku kaikkein liikuttavin, koska siinä on jonkun vanhan kansan ihmisen koko elämäntyö siinä ympärillä...siinä on jonkulaista rauhan... siinä kaikki mitä on koettu, ni se on koettu siinä talosa, että siinä on se tuttu piha ja siinä on karja hoidettu ja pellot ympärillä ja kyllä se on jotanki niinkö semmonen puhutteleva hetki ja se on minusta se on jotenkin kolkempi se, se on jotenki vähän kolkko se huoneki sielä sairaalasa, siihen tulee semmonen laitospäinen tunne, että ollaan sterilissä tilassa, että kyllä se sielä kodissa on nimenomaan kaikkein aidoin se

tunnelma, se suru tai sitte se kiitollisuus, niinku nyt paljon ajatellaan, että vanha on päässy pois..." (R-13.)

Erään informantin mielestä ulosveisuun tunnelma on "herkkä kuin iankaikkisuus koskettaisi maata" (X-13). Ihmiset itkevät, mutta se sallitaan ulosveisuussa (N-13). Tunteiden näyttäminen on hyväksyttyä. Silti liiallinen herkistyminen pannaan merkille ja poikkeustapaukset muistetaan (R-14). Tästä syystä omaiset voivat kokea olevansa tilaisuudessa ikään kuin silmätikkuina. Toisaalta ulosveisuun ajatellaan olevan tilaisuus, jossa tunteet voidaan näyttää yhteisön hyväksymällä tavalla (vrt. Pentikäinen 1990, 94.) Eräs informantti sanookin, että ulosveisuussa tunteet voidaan näyttää ja mieskin saa itkeä (U-12-13).

"... täällä on niinku semmonen ajatus, että myös miehet voivat itkeä... se ulosveisuutilanne on semmonen, joka tapahtuu pian kuoleman jälkeen, niin silloin itketään enemmän kuin sitten enää hautajaisissa, koska nehän on sitte jo ne enimmät itkut itketty siihen hautaamiseen mennessä...." (U-12-13.)

5. Ulosveisuuseen kuuluvat roolit

5.1. Rooliteoria

Rooliteoria on kehittynyt lähinnä sosiaalipsykologian ja sosiaalianthropologian sekä sosiologian piirissä. Rooliteorian uranuurtajia olivat George Herbert Mead ja Ralph Linton. Heidän ansiostaan se tuli 1930-luvulla yhteiskunnan kulttuurin ja persoonallisuuden tutkimuksen selitysmallistoon. Myöhemmin teoriaa ovat kehittäneet muun muassa Theodore Sarbin ja Robert K. Merton. (Honko 1972, 171.) Lauri Hongon mukaan rooliteoriaa voidaan soveltaa mainiosti myös uskontotieteessä. Rooliteorian avulla pystytään selittämään, mitä kaikkea uskonnollisen tradition omaksumiseen liittyy. Hänen mukaansa uskonnollinen traditio on lähinnä roolien, arvojen ja normien omaksumista. Roolien aktuaalistuminen, sisäistäminen ja rooliin samastuminen kertovat puolestaan omaksumisen asteesta. (Honko 1972, 166.) Rooliteorian mukaan yhteiskunta koostuu erilaisista asemista eli statuksista, joita yksilöt pitävät hallussaan eli okkupoivat. Lauri Hongon mukaan on tehtävä ero statushierarkian eli yhteisörakenteen ja yksilöhierarkian eli tiettyinä hetkenä vallitsevien ihmissuhteiden välillä. Niiden säilyvyys on erilainen, yksilöt syntyvät ja kuolevat, kun taas statusjärjestelmät säilyvät sellaisinaan tai muuttuvat yhteiskunnan kehityksen mukana. (Honko 1972, 171.) Seuraavassa esitän tulkintoja ulosveisuuseen liittyvästä roolikäyttäytymisestä. Ihmisillä on ulosveisuussa erilaisia rooleja. "Siviilissä" he ovat kuin keitä tahansa meistä, mutta ulosveisuutilanteessa

roolit aktuaalistuvat sen mukaan, millainen suhde ihmisellä on ollut vainajaan. Vaikka tarkoitan myös roolikäyttäytymistä, puhun lyhyemmin vain rooleista.

5.2. Miten ulosveisuun roolit ovat syntyneet?

Rooliteorian mukaan yhteisön elämä järkkyy, jos jokin sen rooli on täyttämättä. Siksi etsitään yksilöä, joka pystyisi täyttämään tyhjiön. Jos esimerkiksi yhteisön shamaani kuolee ja rooli jää täyttämättä, valitaan hänen jatkajakseen yhteisöstä se, joka parhaiten täyttää shamaanin statusta okkupoivan käyttäytymisen eli shamaanin roolin. Rooliin liittyy odotuksia. Tämän pohjalta sosiaalinen asema eli status voidaan määritellä rooliodotusten kognitiiviseksi järjestelmäksi. Myös sosiaalinen rooli on toisinaan haluttu määritellä rooliodotusten järjestelmäksi tai sitä on pidetty tiettyyn statukseen liittyneiden kulttuurikaavojen summana. (Honko 1972, 172; Sarbin 1954, 225; Allardt-Littunen 1964, 14; Linton 1945, 77; Turner 1957, 317.)

Ulosveisuussa näkyvin rooli on tietenkin ulosveisaajan. Hän on kyläyhteisössä ihminen, joka pyydetään johtamaan ulosveisuutilaisuutta. Hänen tehtävänä on aloittaa virret. Kaikkialla Perhonjokilaaksossa ei tällaisia ulosveisaajia enää kuitenkaan ole, vaan Vetelissä, Halsualla ja Perhossa papit tai kanttorit johtavat veisuun ja huolehtivat myös puheesta. Kuinka sitten papit ovat päässeet syrjäyttämään nämä kylien ulosveisaajat ja miksi Kaustisella näin ei ole käynyt? Rooliteorian pohjalta voin esittää muutamia syitä. Papit ovat alkaneet tulla ulosveisuihin kylien veisaajien tilalle 1970-luvulta lähtien. Eräs informanteistani

toteaa, että ulosveisuu oli lähes kuolemassa, mutta papit toivat tavallaan tilaisuuteen uutta voimaa.

"...mä melkein sanoisin, että se on nyt niinku, että se tapa on jotenkin, että se niinkun heräs vähän uudestaan henkiin. Että tämä tapa oli niinkun laantumassa ja se heräs uudestaan" (U-6.)

Ulosveisuu oli menettänyt luonnollisen paikkansa siinä vaiheessa, kun vainajia alettiin kotiriihien sijasta säilyttää ruumishuoneilla. Ulosveisuu oli liittynyt juuri hetkeen, jolloin vainaja siirrettiin joko kotoa riiheen tai kotipihalta haudattavaksi (B-2-3; Q-14). Ruumishuoneet tulivat Perhonjokilaaksoon 1960-luvulta alkaen. Samaan aikaan myös autot lisääntyivät, joten sairas vietiin usein sairaalaan, jonne hän saattoi kuollakin. Luontevaa kotoa ulos veisuuta ei voitu siis enää järjestää. Perhonjokilaaksolaiset olivat kuitenkin tapaan kiintyneet, ja koska autoja oli, he alkoivat kuljettaa vainajat sairaalasta kotiin. Autot vapauttivat myös seurakuntien työntekijöiden liikkumista. Samaan aikaan seurakunnat saivat myös lisää työntekijöitä, joten kirkkoherroilla oli aikaa osallistua ulosveisuihin.

Kaiketi samoihin aikoihin populaarikulttuuri levisi maaseudullekin ja laulamisesta tuli yhä enemmän artistien ja esittäjien yksinoikeus. Jos juuri tähän aikaan sijoittui vanhojen kylillä asuneiden ulosveisaajien kuolema, ei ulosveisaajan roolille löytynytkään enää täyttäjää. Perhonjokilaaksolaisille ulosveisuussa kunnia-asia on ollut se, että laulua syntyy, siksi he ehkä keksivät pyytää seurakuntien työntekijöitä,

aluksi lähinnä pappeja, apuun veisuuseen ja näin tilaisuuden juhlallisuus saatiin turvattua. (Esim. R-1). Papit kuitenkin muuttivat hieman ulosveisuuta. Aiemmin pelkälle veisuulle perustunut tilaisuus täydentyi pienellä puheella ja rukouksilla. Tämä ei omaisia haitannut, sillä lisäsihän se tilaisuuden juhlavuutta entisestään. Jos yhden kyläläisen ulosveisuussa oli pappi, on luonnollista, että tapa levisi, kukaanhan ei halua olla naapuriaan huonompi.

Ulosveisaajia löytyy edelleen Kaustisen joka kylältä sekä lisäksi joitakin Perhosta, Halsualta ja Vetelistä. Kaustisella seurakunnan työntekijät osallistuvat ulosveisuuseen erittäin harvoin. Muissa seurakunnissa papit ja kanttorit johtavat tilaisuutta, vaikka ulosveisaaja olisi paikalla. Kaustisen voimakkaaseen ulosveisaajaperinteeseen on syynä ehkä paikkakunnan vahva kansanmusiikkiperinne. Samaan aikaan kun naapurikunnissa veisaajat ja veisuutaito kuolivat, voimistui Kaustisella soitto- ja lauluperinne entisestään. Perustettiinhan Kaustisen kansanmusiikkijuhlatkin vuonna 1968. Kaustisella ulosveisaajan rooli ei siis koskaan ole jäänyt tyhjilleen, vaan kylillä on aina ollut kasvamassa vahvoja veisaajia, joille rooli on siirtynyt. Joillekin haastattelemilleni ulosveisaajille tehtävä on saattanut siirtyä suoraan omalta isältä (Q, B) tai toiselta kyläläiseltä (F-2.). Tuossa vaiheessa myös naisia alettiin kelpuuttaa veisaajiksi. (Esim. Q)

Lauri Hongon mukaan roolit, joiden tehtävä on auttaa ihmistä siirtymään statuksesta toiseen, ovat välittäjärooleja. Tällaisia rooleja ovat hänen mielestään muun muassa shamaanit, papit ja itkijänaiset. (Honko 1972, 180). Mielestäni myös ulosveisaaja on

tällainen välittäjärooli, sillä hän auttaa vainajaa siirtymään elävien yhteisöstä kuolleiden yhteisöön. Lisäksi hän auttaa omaisten roolien uudelleen järjestäytymistä huolehtimalla ulosveisuusta.

Jokainen yksilö pitää hallussaan useita eri statuksia. Tätä voidaan kutsua statuskasaumaksi. Statuksista yleensä vain yksi kerrallaan on aktiivinen ja julkipantu muiden ollessa latentteja. Koska käyttäytyminen ei ole ideaalisen homogeenista kaikissa tilanteissa, joskus statukset joutuvat ristiriitaan. (Honko 1972, 174.) Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun ulosveisaaja on samalla omainen tai muuten vainajalle niin läheinen, että hänen on vaikea pitää ulosveisaajan roolia yllä (Q-10).

5.3. Ulosveisaajan rooli

Informanteistani ulosveisaaja on lähes puolet. Kuusi ulosveisaajaa on Kaustiselta, kaksi Perhosta ja Halsualta sekä yksi Vetelistä. Lisäksi yhden veteliläisen informantin isä on ollut ulosveisaaja. Kaustislaiset ulosveisaajat joutuvat tai pääsevät rooliinsa aina kun kuolema käy kylässä, mutta muissa kunnissa rooli ei aina aktuaalistu tai vaikka aktuaalistuisikin, saattaa tilaisuudessa olla mukana myös pappi (ks. L- 5). Katson aineistoni antavan hyvän kuvauksen ulosveisaajan ja muidenkin tilaisuuteen osallistuvien rooleista ja tehtävistä, vaikka tällainen luku ei ollutkaan mielessäni aineistoa kerätessäni (ks. LIITE 6, haastattelun teemakysymykset).

Kuten aiemmin mainitsin, Perhonjokilaaksossa ulosveisuutilaisuuksia on aina 1970-luvulle saakka johtanut ulosveisaaja. Kaustisella, jossa veisaajat vieläkin johtavat tilaisuutta, voi tilaisuuden ajatella olevan maallisempi kuin naapurikunnissa, joissa ulosveisaajan lisäksi läsnä on aina joku seurakunnan työntekijä (ks. L-5). Ulosveisaajat ovat aikaisemmin olleet miehiä, mutta nykyään myös nainen voi olla ulosveisaaja. Naisulosveisaajia informanteistani on neljä. Louise Hagbergin mukaan veisuun johtajat ovat Ruotsissakin perinteisesti olleet miehiä, mutta joillakin paikkakunnilla tehtävä on ollut yksinoikeudella naisten (Hagberg 1937, 313-314). Ruumiiden peseminen on Suomessakin ollut yleensä naisten tehtävä, samoin itkuvirsiä vainajalle ovat useimmiten laulaneet naiset (esim. Honko 1963, 81-128; Hyry 1995, 86).

Ulosveisaajan rooli näkyy vain ulosveisuussa. Muussa elämässä se ei tietenkään aktuaalistu. Tosin jotkut veisaajista ovat myös maallikkosaarnaajia, esimerkiksi L, B, T ja U. Ulosveisaaja on yleensä kuin kuka tahansa kyläläinen, mutta kun kuolema vieraillee kylällä, ulosveisaaja tietää varautua tehtäväänsä, hänen roolinsa aktuaalistuu ja tilaisuuden koittaessa hän ottaa siitä vastuun. (Esim. Y-10.)

Ulosveisaaja on saattanut kasvaa rooliinsa kylän paineesta, jos ulosveisaajan rooli on kylällä ollut tyhjiällä (esim. Y). Toisinaan edellinen ulosveisaaja on kouluttanut itselleen jatkajaa hyvästä veisaajasta. (Vrt. Suojanen 1978, 60-62.)

"Tässä oli tuo P. L -niminen mies.... hän oli tällä kylällä monesti suorittamassa hommia ja tuota nii, hän tahto sitte niinku kaveriks.... hän oli semmonen liikkuvampi kaveri, että minä jouduin sitte vähän niinkö yksikseen menemään ja sitte... (F-2.)

Jotkut ovat perineet statuksen isältään, kuten U ja Q (ks. esim. Q-10.). Myös ulosveisaajan uskonnollisuus on ainakin veisaajien itsensä mielestä vaikuttanut tehtävän saantiin. (Y-7-11; T ja I-2-3). Tietenkin myös laulutaito on ollut tärkeä seikka. (Vrt. Suojanen 1978, 60-62.)

"No en minä, tiesti oikein oo virka ollu hausakaan, mutta kun minä kans oon tuota laulusta tykänny poikasesta lähtien ja sitte ku täällä on näitä hautaustapauksia ollu, ne on pyytäneet minua monesa tapauksesa niinku veisaamaan ja se on siinä vain pysyny sitte semmonen tavallaan, puoliillaan semmonen virkaki, että..." (L-1.)

Ulosveisaajat suhtautuvat rooliinsa hyvin eri lailla. Toisille se on kunnia ja toiset ovat joutuneet tehtävään ikään kuin vahingossa.

"No en minä nyt tiedä, onko se kunnia.. Kyllähän se vois kunniaki olla, mutta se on joskus kovaki paikka, jos on niinku sukulainen ja sitte tuttavaki..." (Q- 10.)

"Alkuaikoina oli niinku kunniakin ja voi se tiesti vieläki olla, mutta nii, ei minulla sillä tavalla oo, niinku minä aina käsitin, että kristityillä ja uskovilla pitäis olla oikeastaan haluki aina puhua ku ois mahdollista... minulla on yleensä semmonen teologia, jotta..."

minä en halua sillä lailla mennä, että minä jotenki tyrkyttäytysin, jotta minua pitää pyytää. Että täytyy minun olla varma, että sitä halutaan" (Y- 10.)

Lähes kaikki ulosveisaajat kuitenkin ovat sen verran ylpeitä saamastaan statuksesta, että kantavat roolinsa hyvin. Vain yksi ulosveisaaja sanoo, että hän yrittää aina kantaa tehtävänsä vaatimattomasti, ikään kuin huomaamatta.

"On pyydetty, mutta tietysti minä en oo millään tavalla sitte siinä mielessä halunnu ikänä niinkö esiintyä, että erikoisesti olisin lähellä sitä arkkua tai muuten, mutta että minä oon niinku tuntenu vastuuta siitä tilanteesta, että oon sitte käyttänyt sitä veisuuta..." (D-6.)

Kaustisella, josta ulosveisaajia aineistossani on eniten, vain harvoissa ulosveisuutilaisuuksissa käy pappi, kirkkoherra ei juuri koskaan ja seurakuntapastorikin oikeastaan vain silloin, jos on vainajan naapuri tai muuten läheinen (Q-5 ja F-13). Joka kylässä on oma veisaaja ja joissakin kylissä kaksikin (B-6 ja Q-10). Jos kylässä on kaksi veisaajaa, yleensä lähempänä vainajaa asunut saa tehtävän.

"V.L. kävi täällä kans, mutta pappeja minä en muista, että millonkaan olis ollut, että Järvelässä on omansa, että joka kylällä on omansa... ..(veisaaja)"(B-6.)

"Tuola toisesa pääsä kylää, nii kyllä sielä laulaa muutkin, ei mua sinne aina tahota, mutta niinkö täsä, nyt on täälä pääsä kylää..." (Q-10.)

Halsualla, Vetelissä ja Perhossa seurakunnan henkilökunta yleensä johtaa veisuun ja koko tilaisuuden. Niinpä kuolleen omaiset ottavat yhteyttä seurakuntaan ja kertovat, että ulosveisuu olisi tarkoitus järjestää. Seurakunnan työntekijät saapuvat paikalle parhaansa mukaan. Vaikka seurakunnastakin joku veisuuseen tulisi, omaiset soittavat myös kylän veisuutaitoisille. Tarkoitus nimittäin on, että veisaavaa väkeä olisi aina koolla, sillä olisi häpeällistä, jos ääntä ja laulua ei syntyisikään (ks. Q-10; O ja E). Kaustisella, jossa seurakunnasta ei yleensä ole ketään paikalla, omaiset ottavat ensin yhteyttä kylän ulosveisaajaan, jonka tiedetään aloittaneen veisuun muuallakin. Ulosveisaajalta kysytään, sopiiko tälle ajankohta, jolloin on aiottu veisata. Yleensä ulosveisaajaksi tahdottu pyrkii järjestämään niin, että ajankohta sopii. Jos ulosveisaaja ottaa tapahtuman vastuulleen, hän voi myös valita virret. Tällöin hän pyrkii kuitenkin kuuntelemaan omaisia ja kyselee tai muistelee joko vainajan lempivirsiä tai omaisille tuttuja hautajais- ja kuolema-aiheisia virsiä.

"Nii, se pitää vähä niinku aina ajatella sen vainajan mukaan, minkälainen on ollu, että, ja se onki vaikia valita, että monesti minä tapaan sanua sillaa ko ne soittaa, että ois kiva, jos omaiset valitsis virret, että ja toiset valitsee, mut toiset sanoo, että ei, he on niin pois, suunniltaan, ettei he jaksu ajatella mitään, että valitte sinä vaan" (Q- 4.)

Toisinaan myös omaiset ovat saattaneet valita virret. Hankalinta ulosveisaajalle on, jos omaiset ovat valinneet virret ja antavat niiden numerot ulosveisaajalle vasta ulosveisuutilaisuudessa, jolloin joku virsistä voi olla veisaajallekin outo.

"Se ensimmäinen tapahtuma, muistan, että minulle lyötiin virret eteen tuota lappu, että nämä, ja ne oli muutettu sitte ja siinä oli ihan koko porukalle outo virsi, ni se oli vähän vaikia, tuossa A.R:llä joo, se oli vähän hankala tuota, että sai tuntuman, että tämä virsi lähtee liikkeelle.... lähti kumminki, mutta hiljasta oli ensin alkuun." (B -13.)

Ulosveisaajan tehtäviin kuuluu vain veisuun aloittaminen, hän ei siis veisaa yksinään, vaan välittömästi myös muu veisuväki yhtyy virteen ja veisuu muuttuu yhteislauluksi. Esimerkiksi Varsinais-Suomen Laitilassahan tilanne on ollut toisin, ruumiinveisaaja on veisannut yksinään (Suojanen 1978, 60-62). Ennen veisuun aloittamista veisaaja ilmoittaa virren, joten rukoilevaistyylistä spontaania virren aloitusta ei perhönjokilaaksolaisessa ulosveisuussa esiinny. Virren aloittaminen on kuitenkin tärkeä tehtävä veisaajien mielestä, sillä virsi on aloitettava oikealta korkeudelta, jotta kaikki pystyisivät laulamaan.

Veisaajan tehtäväksi omaiset ovat voineet jättää myös rukouksen lukemisen, tai veisaaja itse on katsonut virsikirjan takaosasta kaavan, jota noudattaa. Näin ollen veisaaja voi toimia lähes hartauden vetäjänä. (Esim. Y-3, B-2.) Joskus omaiset ovat saattaneet myös pyytää veisaajaa ilmoittamaan tilaisuuden päätyttyä, milloin hautajaiset järjestetään. Yleensä omaiset ilmoittavat asiasta kuitenkin itse.

Joidenkin informanttieni isät ovat toimineet ulosveisaajina, mutta tapa ei ole siirtynyt seuraavalle sukupolvelle. Toisinaan tapa taas on siirtynyt suvussa. Ennen ulosveisaajan rooli oli vieläkin korostuneempi, ja siihen saattoi liittyä ulkoisia eleitä ja tapojakin, joita tosin muistaa vain yksi veteliläinen informantti. Hän kertoo, että hänen isänsä ja setänsä, jotka olivat ulosveisaajia, nostivat virsikirjan otsalleen ennen veisuun aloittamista.

Kuva 6. Informantti esittelee, kuinka hänen isänsä ja setänsä nostivat virsikirjan otsalleen ennen veisuun aloittamista.

"Se on ihan hassua, mutta mulle on jäänyt mieleen, että kö isä ja S tuli siihen, ni ne otti ja pisti virsikirjan tuohon otsan kohdalle ja laskivat sen alas ja aloittivat laulamaan... että sitä minä oon ihmetelly, ja niin muistääkseni S ja K ainakin alakhun teki täälläkin (toisella kylällä Vetelissä, kirj. huom.) .... se on kyllä jääny pois, mutta kyllä kai ne nyt muutki ihmiset mahtaa muistaa, mutta kyllä minun on jääny se niin mieleeni, että se oli jotenki niin järkyttävää ja kaunista... tuo kirja minun on jääny... ne pysähty siihen ja nosti sen." (K- 14.)

Ristinmerkkejä tai muita kirkollisia eleitä veisaajat eivät tee. Ne koetaan perhönjokilaaksossa vieraisiksi.

"Ei, ei mitään eleitä, hyvin korutonta, vain veisattiin... ei täällä. Ristinmerkkien tekeminen on tässä kulttuurissa aika vieras..." (U-15.)

"Ko tuota sehän on niinku, tuo ristinmerkin tekeminen, minä ei oikein ymmärrä sitä, se on sen verran vierasta, että se menee enempi tuonne katolilaisten puolelle, että..." (B-9.)

Ulosveisuutilaisuudessa ulosveisaaja seisoo lähellä arkkua. Joko arkun päässä tai sen sivulla, yleensä eri puolella kuin omaiset.

"No minä tapaan yleensä mennä, jos on omaiset menee määrättyyn paikkaan, mää sitte meen mieluummin niinkö vastakkaiselle puolelle sitte mielellään, jos on

mahdollisuuksia, nii pyrin, pyrin menemään sinne pääpuolelle, ei nyt ihan lähelle, mutta yleensäkin lähitienoille siihen, miten mikäkin tilanne edellyttää, mutta nyt kun sanotaan, että ku arkku on tuotu sinne ja väki sinne ahtautuu jo tulemaan sisälle, lähiomaiset monesti jo sinne on tullu ja ne on asettunu määrättyihin paikkoihin sitte ni, sitte se jää joku kohta yleensä, missä se joutuu olla seisomassa se..." (F- 4; vert. D-9.)

Ulosveisaaja ei osallistu arkun kantamiseen tai sen avaamiseen, vaan hänen rooliinsa kuuluu vain veisaaminen ja tilaisuuden johtaminen. Ulosveisaaja johtaa tilaisuuden useimmin vainajan kotona. Jos tilaisuus järjestetään sairaalassa tai ruumishuoneella, hänen roolinsa ei välttämättä pääse aktuaalistumaan, sillä siellä on mukana joko sairaalateologi, oman seurakunnan pappi tai kanttori. Joskus ulosveisaaja voi toimia sielläkin, näin tapahtuu lähinnä Kaustisella. (Ks. esim. F-13.)

Joskus ulosveisaajan voi olla vaikea pitää ulosveisaajan roolia yllä, jos hänen statuksensa joutuvat ikään kuin ristiriitaan. Jokaisella yksilöllähän on useita eri statuksia. Niistä vain yksi kerrallaan on aktiivinen ja julkipantu muiden ollessa latentteja. (Honko 1972, 174.) Statusten ristiriita voi syntyä esimerkiksi silloin, kun ulosveisaaja on vainajan omainen tai muuten vainajalle niin läheinen, että hänen on vaikea pitää ulosveisaajan roolia yllä.

"Se on joskus kovaki paikka, jos on niinku sukulainen ja sitte tuttavanki, kerranhan mulle kävi Vetelisä, että minä alotin väärää virttä, se oli naapurin emäntä, mää olin niin liikuttunu..." (Q-10.)

"Ulosveisaajallaki on tunteet, niin jos on läheinen ja sitte pitää ruveta häntä veisaamaan sitte ulos, tahtoo joskus tunnepurkaus saattaa tulla, joka voi olla hyvinki voimakas...." (F-12.)

5.4. Omaisten roolit

Ulosveisuu on omaisille raskas kokemus. Se kuitenkin halutaan järjestää aina. Koska kaikki jokilaakson kuolleet asukkaat ulosveisataan jossain, joko kotona, sairaalassa tai ruumishuoneella, on omaisten ensimmäinen tehtävä kuoleman jälkeen päättää, missä. Jos vainaja on vanha ja asunut pitkään samalla paikalla ja kodissa on tilaa eikä vainaja ole kieltänyt kotona käyttämistä, tuodaan hänet melko varmasti kotiin. Jos kuitenkin omaisia tai tuttavvia asuu kodin lähellä enää vähän tai vainaja on viettänyt viimeiset vuodet vanhainkodissa, ei häntä tuoda kotiin veisattavaksi. Silloin hänet veisataan todennäköisimmin sairaalan tai terveyskeskuksen kappelissa tai ruumishuoneella. Myös vanhainkodissa veisuu saatetaan järjestää. Joissakin tapauksissa saatetaan veisata kolmessakin paikkaa.

"Hänellä oli sillaa erikoinen se veisaaminen, että me pysähyttiin siinä kotona eli kodin raunioilla ja siinä veisattiin ihan yksi virsi ja siinä ei nostettu sillaa ulos, että se oli siinä

muistaakseni lavetin päällä, sen ruumisauton, kun se oli sen palon jäljiltä se talo. Hän asui tuossa Jalmiinakodin eli tuon vanhustentalon vieressä, ni siellä he yleensä pyytävät, että näitä, jotka on siellä asuneet, ni käytettäis sen Jalmiinakodin kautta ja he myös veisasivat yhden virren .... ja sitte vielä siellä ruumishuoneella" (E-12.)

Omaisten täytyy sopia ulosveisuusta kaikkien siihen liittyvien osapuolten kanssa. On sovittava milloin vainajan saa hakea sairaalasta tai terveyskeskuksesta, milloin ruumiinkuljettajalle sopii, milloin sopii ulosveisaajalle tai papille tai kanttorille. Kun nämä seikat on selvitetty ja ulosveisuun aika päätetty, omaiset ilmoittavat ajan sukulaisille ja naapureille. Yleensä soitto muutamalle riittää, varsinkin, jos heidän käsketään levittää sanaa edelleen. (K- 17; Q-9; F-3; R-16; D-1,2.)

"No tuota soitetaan, joillekin soitetaan ja pyydetään, että voitko sinä ilmottaa esimerkiksi teidän sukuhaaralle siellä näin ja se ilmoittelee ja sana kiertää ja sitte tuota ni ihmiset ilman, että heillä on mitään valtakirjaa, ni he kutsuvat toisiansa, että nyt mennään sinne...." (U-10.)

Ulosveisuuajan koittaessa lähimmät omaiset menevät hakemaan vainajaa kotiin (L-2). Jos veisuu on kappelissa, omaiset menevät vähän muita aikaisemmin paikalle. Jos arkkua siirretään, ovat omaiset ja varsinkin läheisimmät miehet vastuussa siitä. Mikäli sukulaismiehiä ei ole tarpeeksi, myös tuttavat voivat auttaa kantamisessa. Jos miehiä ei ole, myös naiset voivat kantaa, mutta se on hyvin harvinaista. (L-12; S-7; F-16.)

Kun arkku on asetettu paikalle, jossa veisuu suoritetaan, omaisten on vielä päätettävä, avataanko se vai ei. Jos arkku on päätetty avata, lähimmät nostavat kannen pois. Joku kaikkein lähimmästä poistaa ennen tilaisuuden alkua myös kasvoliinan vainajan kasvoilta. Yleensä sama henkilö asettaa sen tilaisuuden päätyttyä takaisin.

"... nuorin tyttö E vei jonkun pienen kukkasen vei siihen ja mikä erityisesti jäi mieleen, että kun se kasvoliina, niin muistan aina sen, kun V isoilla käsillään pani anoppinsa kasvojen päälle tään (kasvoliinan), mutta että se on vanha tapa sekin..." (R -17.)

Kun vainaja on valmisteltu tilaisuutta varten, kokoontuvat omaiset yleensä niin lähelle arkkua, kuin tilat sallivat.

"Lähinnä sinne pääpuoleen sijoittuu niinkö lähiomaiset..." (F-4.)

Kuvat 7 ja 8. Veisuuväki jättäytyy nykyään kauas arkusta, ikään kuin vainajaa arasteltaisiin. Kuva 7 on ulosveisuusta II Perhosta lokakuulta 1999, ja kuva 8 ulosveisuusta I Vetelin ruumishuoneelta helmikuulta 1999.

Muu veisuuväki jää kauemmas (B- 7,15). Nykyään vainajaa näyttää jopa hieman vieroksuttavan (ks. kuvat 7 ja 8). Ennen vanhaan väki on uskaltanut hyvinkin lähelle arkkua. Sen todistavat vanhat valokuvat (muun muassa Hagberg 1937, 311, 313, 317).

Ennen veisuuta, veisuun jälkeen tai sen aikana omaiset saattavat käydä silittelemässä vainajaa tai laittaa vainajan arkkuun kukkia, ruusuja tai neilikoita (F-5;Y-5;B-7). Erään pojan tiedetään laittaneen mummonsa arkkuun jopa oman nukkensa.

"... T.K. kuoli siitä on nyt toista vuotta aikaa, ni sitte heijän pojan poika toi äitill, mummolle viereen nukan arkkuun... semmonen räsynukke, hän antoi sen..." (B-2.)

Joskus lähiomaiset haluavat ottaa vainajasta valokuvia (F-12). Omaiset voivat joskus myös puhua tai lukea jotain vainajan muistolle (ks. myös R-12).

"No tuo oli ainaki tuola, K.S. veisattiin, ni sitte hänen poika on tämä S.K. ... hän luki jotain isänsä muistolle, minusta se oli aika liikuttavaa, että hän pysty ja hyvin ihan lukki." (Q-13.)

"Ko meidän äiti ulosveisattiin, ni isähän piti ihan niinkö puheen. Että vaikka hän oli niin vanha... ni hän piti kauniin puheen... isä puhu aika pitkästi" (Q-6.)

Ulosveisuu saattaa olla omaisille raskas siitakin syystä, että he ovat kaikkien katseiden kohteina.

"Katsotaan sitäki, ku omaiset on siinä vähän niinku silmätikkuna että, kuinka pahana ne pitää..." (Q-11)

Toisaalta omaisten mielissä saattaa olla kiitosta, jos vainaja on jo ollut vanha ja päässyt viimein lepoon (R-3).

5.5. Kyläläisten rooli

Kyläläisten roolin voi katsoa aktuaalistuvan aina, kun joku kylältä on kuollut, sillä informanttien mukaan oman kylän ulosveisuisiin pyrkivät osallistumaan kaikki herätysliiketaustoihin tai ihmissuhteisiin katsomatta. Yleensä ulosveisuut ovat kuitenkin vanhemman väen tilaisuuksia, ja lapset ovatkin monesti koulussa tilaisuuden aikana (B-15; D-13). Kyläläiset on kutsuttu ulosveisuuseen joko vainajan kotiin tai ruumishuoneelle. Kaikille omaiset eivät välttämättä ole itse soittaneet, vaan sana on saatettu laittaa kiertämään. Julkisesti asiasta ei kuitenkaan tiedoteta. (F-3;K-17;R-16.) Kyläläiset kokevat ulosveisuuseen osallistumisen ikään kuin velvollisuudekseen. Osa informanteista jopa pitää ulosveisuuta ensisijaisesti kyläläisten, ei niinkään sukulaisten, tilaisuutena (esim. S-9 ja Y-6.) Kylän muita

tilaisuuksia saatetaan jopa peruuttaa, jos tiedetään, että väki onkin menossa ulosveisuuseen. (D-13.)

"Saatetaan ihan peruuttaa jotain tilaisuuksia tai ku S kuoli pääsiäisen aikaan, ni tuollahan piti olla jotain tilaisuuksia nuorisoseuralla, ni ne peruuttivat ne, että... ihan niinku tavallaan koko kylän asia ja suru, että halutaan olla tukemassa sitte." (T-9)

Ulosveisuussa kuolemasta tulee koko kylän yhteinen asia. Juha Pentikäinen on kuitenkin todennut, että länsisuomalaiset kuolemaan liittyvät traditiot olisivat sukukeskeisempiä kuin itäsuomalaiset. Ulosveisuun kohdalla näyttäisi ensisijaisesti korostuvan kuitenkin juuri kyläkeskeisyys (vrt. Pentikäinen 1990, 77-80.)

Ulosveisuuseen ei mennä yli kylärajojen, ellei olla läheisiä sukulaisia (D-2). Väki kokoontuu surutaloon hyvissä ajoin ennen tilaisuutta. Perhossa ulosveisuuseen kokoontuneille saatetaan tarjota kahvit ennen veisuuta. Jos veisuu on määrä järjestää sisällä, kyläläiset odottavat ruumista ulkona ja siirtyvät vasta arkun perässä sisälle. Kyläläiset jättäytyvät yleensä vähän kauemmaksi, joskus jopa aivan toiseen huoneeseen eivätkä näin ollen näe välttämättä vainajaa kovinkaan läheltä.

"Kyllä on sellasia, jotka ei millään halua nähä kuollutta....että on vieraannuttu siitä kuolemasta... kyllä mä luulen, että se on enempi niinku nykypäivän juttu, että ei haluta nähä arkussa." (T-5.)

Kyläläisistä lähimmät saattavat kuitenkin käydä katsomassa vainajaa aivan arkun vierellä.

"...no siinä tapahtuu semmosta liikehtimistä, kyllä ne tulee kahtomaan, sopivassa tilanteessa. Liikkeet ovat tietysti semmosia verkkasia, mutta että niinku katotaan, mä ymmärtäisin, että melkein niinkö velvollisuudeks, että on sen verran kiinnostunut tässä tilanteessa vainajasta, että sitä käydään kahtomassa, että se kuuluu asiaan."
(U-12.)

Joidenkin informanttieni mukaan lähiomaisia kunnioitetaan, eikä sen vuoksi tunkeuduta arkun lähelle (B-7). Havainnoimissani ulosveisuissa (I, II ja III) oli helppo huomata, että ihmiset mielellään jättäytyivät kauemmas arkusta. (Ks. kuvat 7 ja 8.)

Kyläläiset haluavat kuitenkin osallistumisellaan ja läsnäolollaan lohduttaa surevia omaisia. Tästä syystä ulosveisuuseen tuodaan usein surukukkia tai joskus jopa kirjoja tai kynttilöitä. Näin ei kuitenkaan ole tehty kuin vasta viimeisten kymmenen vuoden ajan.

"No nämä ulosveisuuseen tulevat ihmiset tuovat nykyisin aina kukkia ja niitä on paljon. Mutta silloin viiskymmentäkaheksan, ni ei yhtään kukkia. Siis täällä ei ollut kukkakauppaa, se on tämä taas sitä nykyaikaa, että kukkia on saatavissa ja nyt niitä on ihan paljon." (U-8.)

Monet haastateltavat kuitenkin ovat sitä mieltä, että jo paikalle tuleminen on osanotto suruun (L-6). Ulosveisuutilaisuuden päätyttyä kyläläiset kättelevät omaiset. Joskus kättely voidaan tehdä myös ennen tilaisuutta, mikäli luontevaa aikaa tai tilaisuutta siihen on.

"...vähintään siinä vaiheessa puristavat lähiomaisen kättä ja halaavat siinä ja niin edelleen ja sitten se päättyy se ruumissuojassaolo siihen, että siinä ilmotetaan, jos on tiedossa, ni ilmotetaan, että vielä ei tiijetä hautausaikaa, jos ei sitä tiedetä tai sitten sanotaan, että millon se on, että ihmiset niinkö nyt jo tietävät valmistautua siihen, että missä on ruumiin siunaus ja missä hautajaiset" (U-10.)

Ulosveisuuseen pyritään pukeutumaan tummiin ja siisteihin vaatteisiin. Arkivaatteissa ei mennä. Pukeutuminen ei kuitenkaan ole niin juhlavaa kuin hautajaisissa (Q-9; Y-4; X-4, W-3; U-4.) Kaikkiaan kyläläisiä ja omaisia voi ulosveisuuseen kokoontua yli satakin. Kotitilaisuuteen väkeä tulee enemmän kuin ruumishuoneella tai sairaalan kappelissa järjestettävään tilaisuuteen. Vähimmilläänkin väkeä on parisenkymmentä. (L-13; S-3,8; I- 5; Y-4,9; A-5; Q-8; F-7-8; K-10, 15,19; B-4; R-2-4, 16; D-2,7.)

5.6. Seurakunnan työntekijöiden roolit

Seurakunnan työntekijöiden tai ruumisautonkuljettajan kohdalla ei mielestäni voida puhua uskontotieteellisessä merkityksessä rooleista, sillä heidän roolinsa ulosveisuutilaisuudessa ovat ammatin mukanaan tuomia, eivät yhteisön antamia

statuksia. Koska kuitenkin haluan luoda tässä kokonaiskuvan ulosveisuisiin osallistuvien tehtävistä, esittelen myös heidän roolinsa. Nykyään ulosveisaajan roolin tutkimusalueeni paikkakunnista kolmella ovat syrjäyttäneet seurakunnan työntekijät. Heitä on alettu pyytää mukaan ulosveisuisiin vaihtelevasti. Vetelissä ja Halsualla pappeja ja kanttoreita alettiin pyytää mukaan silloin tällöin jo 1960-luvulla (K-6; S-6; P ja R), mutta Perhossa oikeastaan vasta 1980-luvulla (L-5 ja U-4). Kaustisella seurakunnan työntekijöitä ei tahdota mukaan vielääkään (Q-5). Pappi tai kanttori tulevat mukaan Kaustisella vain jos he ovat olleet vainajan tuttuja ja heidät on erityisesti kutsuttu. Pääosin veisuusta huolehtivat kylien ulosveisaajat (ks. esim. I-6). Muissa kunnissa seurakunnan työntekijöistä on tullut luonteva osa tilaisuutta, ja heidät tahdotaan mukaan lähes poikkeuksetta. Seurakunnan työntekijällä on ulosveisuussakin seurakunnan työntekijän rooli. Hän toimii enemmän hartauden vetäjänä kuin veisaajana. Hän tuo tilaisuuteen voimakkaasti kirkollista sanomaa. Kanttori ei ehkä niinkään, mutta pappi lukee Raamatusta, rukoilee ja lukee Herran siunauksen (I-4). Lisäksi hän tekee ristinmerkkejä.

"No mä yleensä käytän ristinmerkkiä, että se tuota... kyllä ristinmerkki on tuota semmoinen ulkoinen rukouksen merkki, että hiljentymisen ja rukouksen merkki." (A-4.)

Seurakunnan työntekijät eivät ole kuitenkaan mitenkään uusia veisuuperinteessä. Keskiajalla uloslaulamassa ja ulosvientisaamoja pitämässä on ollut aina pappi. Tuolloin pappi osallistui tilaisuuteen vahvistuakseen siitä, että menot eivät olleet

pakanalliset tai uskonpuhdistuksen jälkeä liian katoliset. Myöhemmin papistoa kuitenkin kiellettiin osallistumasta kotitilaisuuksiin ja suositeltiin niin sanottua yöslaulantaa eli että pappi tuli kirkkomaan portille hautajaissaattoa vastaan. Kun pappeja kiellettiin menemästä koteihin, alkoivat lukkarit ja maallikot johtaa kotiveisuita. (Rimpiläinen 1971, 18-195, 211 ja 242-234, 248, 260-261.) Perhönjokilaaksossa kesti kuitenkin useita satoja vuosia ennen kuin papisto palasi ulosvientitilaisuuksiin 1960-luvulta alkaen.

5.7. Ruumisautonkuljettajan rooli

Ehkä kaikkein ulkopuolisimmaksi itsensä tuntee ulosveisuutilaisuudessa ruumisautonkuljettaja (M-15). Hän on kuitenkin tärkeässä roolissa, sillä ilman häntähän ruumista ei siirreltäisi minnekään. Toisaalta kukaan ei pakota käyttämään ruumisautoa, mutta näin kuitenkin menetellään aina. Nykyään vain erittäin harvoissa tilanteissa omaiset kuljettavat ruumista itse. Tällainen tapaus on ehkä ainoastaan lapsen pieni arkku (M-20.). Tässä vaiheessa on mainittava, että aineistoa kerätessäni en pitänyt ruumisautonkuljettajan roolia niin tärkeänä, että olisin kysellyt siitä informanteiltani. Yksi ruumisautonkuljettaja aineistooni kuitenkin kuuluu siksi, että huomasi hänen olevan aitiopaikalla havainnoimassa tilaisuutta ulkopuolisena. Sen vuoksi lähes kaikki kuljettajan tehtävää ja asemaa koskevat havainnot ovat roolin edustajalta itseltään.

Ruumisautonkuljettaja osallistuu ulosveisuuseen, mutta hän kertoo jättäytyvänsä vielä kyläläisistäänkin taemmas ja osallistuu harvoin veisaamiseen. Hän tuntee olevansa vain kuljettaja ja työssä tilaisuudessa.

"Ei minä, ko ei se kuskille mitenkään kuulu... se on täysin omaisten juhula ja muistotilaisuus". (M-15.)

Joskus kuitenkin ruumisauton kuljettaja saattaa joutua hyvinkin lähelle veisuuväkeä, kuten kävi havainnoimassani ulosveisuussa I. Yleensä ulkopuoliseksi jättäytyvä ruumisautonkuljettaja on eräänlainen "päällepäsmäri" eli hän katsoo taempaa, vaatiiko tila tuuletusta tai tarvitseeko joku istuinta.

"Joo se on aina yks, että aika usein ko määhän seisokseen ite oven suusa, ni määhän pidän oven auki, just sen takia, että sielä ei varmaan perällä vanhukset pyörry, että siitä ois, kerranko ilima loppuu hyvinkin herkästi..." (M-11.)

Ruumisautonkuljettaja tuo monesti myös hautaustoimiston tai lääkärin terveisiä siitä, kannattaako tai saako arkkua avata.

"... jos on joku erikoistapaus, ni yleensä minä suosittelen sitte, että ei aukasta ollenkaan... josain onnettomuusesa tai josain vastaavasa tai että tämmöisiä, mutta se on sitte omaisten vastuulla, jos ne aukaisee, ja se on heidän asiansa sitte... en minä tyhjästä sano, että kyllä silloin on syytä jättää aukasemata... tai sitte minä sanon että

siinä on sitä ja sitä, että ottakaa huomioon kö aukasetta, että se on omaisten jäähyväisjuhla, ni enhän minä voi siihen vaikuttaa, että se on oma asia" (M-5.)

Hän on myös avainasemassa siinä, mitä reittiä vainajaa kotiin kuljetetaan ja minkälaisella vauhdilla.

"No yleensä minä pyrin ajahan, niinkö tästäki kö lähetään, ni ajan tästä kylän läpi, ja se on niinkö varsinki vanhuksille ni se on tutuin reitti... että mikä on ollu niinkö vainajalle tai tällää ni se kirkkotie, tiesti omaisetki, jos ne haluaa jotain toista kautta, ni sillon ajetaan..." (M-3.)

5.8. Vainajan rooli

Olen edellä käynyt läpi kaikkien ulosveisuuseen aktiivisesti osallistuvien toimijoiden roolit. Vaikka vainaja ei enää itse osallistu aktiiviseen toimintaan ulosveisuussa, on hän silti tapahtumassa tärkeimmässä roolissa. Hän on kaiken toiminnan kohde, objekti sekä sen toimeenpaneva voima, eräänlainen indikaattori. Vainajan roolin tärkeyttä kuvaa se, kuinka paljon ulosveisuutilaisuuden tunnelma ja sävy muuttuvat, jos arkkua ei avatakaan. Kun vainaja on kaikkien nähtävissä, ovat suru ja kuolema enemmän läsnä kuin silloin, jos veisuuväki ei pysty näkemään vainajaa. Vainaja määrittää myös tilan käytön, häntä joko vieroksutaan tai hänen lähelleen uskalletaan.

Teoriaa vainajan roolista on esittänyt muun muassa Lauri Honko. Hänen mukaansa vaihderiittien ajaksi riittien kohde siirretään välittävään rooliin. Näin on esimerkiksi morsiamen roolissa. Hänet siirretään pois talon tyttären roolista ja hänelle aletaan opettaa miniän rooliin kuuluvia asioita jo ennen häitä. Samoin Honko on todennut, että karjalaisissa hautajaismenoissa kuollut ihminen on tietyssä pokoitussan roolissa vielä kuusi viikkoa hautajaisten jälkeen. Tänä vaihdekautena normit tiukentuvat ja uudet astuvat voimaan. Vaakalaudalla ovat suhteet vainajalassa elävään sukuun, johon pokoitussa on saatava liitetyksi, jottei yhteisörakenteeseen jäisi pysyvää häiriötä, vaihdekauteen statuksettomasti pysähtynyttä vainajaa. (Honko 1972, 180.) Juuri edellä kuvaillun pokoitussan kaltaiseen välittävään rooliin vainaja siirretään ulosveisuuseen saakka ja itse tapahtuman ajaksi. Perhunjokilaaksossakin aikaisemmin, kun vainaja on säilytetty kotona, on hänen kotonaoloonsa kiinnitetty huomiota. Vainajaa on käyty katsomassa riihessä tai muussa ruumiinsäilytyspaikassa. On ikään kuin haluttu varmistua siitä, että tämä pysyy roolissaan eikä palaa elävien kirjoihin (ks. K-1-3; B-2-3). Tästä myös lukuisat tarinat kummittelevista vainajista ovat kaikesti saaneet alkunsa. Ennen kuin vainaja voi siirtyä välittävästä roolista edelleen vainajien joukkoon, suoritetaan ulosveisuu, jota voidaan perustellusti kutsua siirtymäriitiksi. Siirtymäriitistä tarkemmin luvussa 6.2. Puhuttaessa vainajan välittävästä roolista on kuitenkin pidettävä erillään välittäjäroolit, jotka auttavat siirtymään roolista toiseen. Olen edellä todennut muun muassa ulosveisaajan olevan tällainen välittäjärooli, joka auttaa vainajaa siirtymään elävien yhteisöstä kuolleiden yhteisöön (ks. myös Honko 1972, 180-181).

6. Ulosveisuun tehtävät

6.1. Ulosveisuun ilmi-, piilo- ja häiriöfunktiot

Perhönjokilaaksolaiset kokevat, että ulosveisuu on viimeinen palvelus vainajalle. Se on myös viimeinen tervehdys sekä vainajan hyvästijätö kodille ja läheisille (X-13, N-10-11, M-12, L-6.)

"Veisuulla kunnioitetaan vainajaa kirkollisella toimenpiteellä, että saa mahdollisimman asiallisen ja arvokkaan lähtölaskennan" (L-6.)

Ulosveisuu on tilaisuus, johon omaiset ja ystävät sekä naapurit ja kyläläiset kokoontuvat jättämään jäähyväiset vainajalle, yhteiselle tuttavalleen. Se on myös kunnianteko vainajalle; viimeinen palvelus, josta puhutaan tyyliin, *"ei se ole paljon vaadittu, jos vielä kotona käyttäisi"*. Joku kiteyttää ajatuksen totumisesta:

"...tuntuu kylymältä, jos vain suorhan vierhän, eikä ois minkäänlaista, ainaki siinä mielesä, että kö täällä on totuttu..." (M-17.)

Toisaalta ulosveisuussa musiikillinen elementti eli virsilaulu on olennainen osa. Ei ole myöskään aivan sama, mitä lauluja lauletaan. Ulosveisuussa ei tiedetä koskaan laulettua mitään maallista. Myöskään soittimia ulosveisuussa ei yleensä käytetä. Kirkonkelloja soitetään ruumissaatolle silloin, kun se saapuu kirkon pihalle eli ruumishuoneelle (R-14).

Ilmifunktiot ovat tekijöitä, joista tavan kannattajilla on samanlainen käsitys kuin havaittavilla seurauksilla (Honko 1972, 45). Ulosveisuulle ilmifunktio näyttäisi olevan juuri hyvästien jättö vainajalle.

Piileviä taas ovat ne tavan seuraukset, joita tavan noudattajat eivät tiedosta (Honko 1972, 45). Ulosveisuussa tällaisia piileviä funktioita eli piilofunktioita voisivat olla perinteeseen ehkä aiemmin liittyneet tai alitajuiset uskomukset siitä, että vainaja ei pääse kuolemattomien valtakuntaan, jos hänelle ei veisata. Tällainen uskomushan liittyi ainakin itkuvirsiperinteeseen (Hyry 1995, 84).

"Ulosveisuu on taivaallisen kodin perustamisasiakirja" (L-6-7.)

"Henki veisathin ulos, että se ei jää kotia ja henki siirty sitte pois..." (J-7.)

"Kato kun nyt kaikki haluavat, kun he läheisensä saattavat, niin haluavat hyvin... että kaikki tämmöset hyvän tavan velvoitteet on täytetty, että nyt sen takia jotkut ovat tässä erittäin tunnontarkkoja, että ne tekevät sen niin hyvin kuin sen ikinä voi tehdä..." (U-11.)

Vaikka ulosveisuuseen ei suoraan myönnetä liittyvän mitään taikauskoista tai pakanallista (K-16, 20), ovat edelliset sitaatit sekä sanonta, *"mitä nyt joku jotain unia on nähnyt..."* (O-12) merkkejä siitä, että ulosveisuutavan taustalla saattaisi olla

alitajuista pelkoa siitä, mitä tapahtuu, jos jätetään veisaamatta. Ainakin itkuvirsillä on ollut tarkoitus saattaa vainaja turvallisesti tuonpuoleiseen. (Nenola-Kallio 1982, 105.) Edelleen sama ajatus oli ulosveisuun ensimmäisessä muodossa, katolisessa ruumiin vihkimisessä (Rimpiläinen 1971, 16-26). Vaikka informantit eivät myönnäkään, onko mahdollista, että sanonta *"ei sitä nyt ilkiä ketään veisaamatta viedä"* tarkoittaisikin jotakin syvempää, pelkoa siitä, mitä vainaja tekee, tai mitä omaisille tapahtuu, jos ei veisata. Olisi kiinnostavaa saada tietää, onko ulosveisuuseen koskaan liittynyt tarinoita tai uskomuksia, miksi ei saa jättää veisaamatta. Nykyään tuollaisia uskomuksia ei enää ole, vaan ulosveisuuta perustellaan vain sillä, että se on kaunis tapa, jota ei haluta tietoisesti jättää pois mutta jonka jotkut silti hylkäävät. (K-14.)

Jotkut ovat sitä mieltä, että vaikka ulosveisuu toisaalta helpottaa kuoleman hyväksymistä, se on toisaalta riipaiseva kokemus. Kun tuttava tai sukulainen lepää vainajana arkussaan, vielä kotonaan, omaistensa ja tuttaviansa keskellä, tuo se surun uudelleen pintaan.

"...se on vain repivämpää omaisille, että... eihän se asia siitä muutu, vaikka sen... se vain jatkaa sitä murhetta..." (K-13.)

Tällaista sopeutumista haittaavaa tekijää kutsutaan häiriöfunktiksi. Toiset sosiaaliset käytänteet ovat funktionaalisia eli sopeutumista edistäviä ja toiset haittaavia eli häiriöfunktioita. (Honko 1972, 41.)

6.2. Ulosveisuu siirtymäriittinä

Hautajaisia ja niihin liittyviä itkuvirsiä on käsitelty siirtymäriittinä lukuisissa tutkimuksissa (esim. Honko 1963; Storå 1971 ja Nenola-Kallio 1985). Rituaaleilla on aina pyritty sakraalistamaan arkaluontoiset siirtymävaiheet. Myös ulosveisuuta voi pitää siirtymäriittinä elävien ja kuolleiden yhteisön välillä. Arnold van Gennepin mukaan kaikki siirtymäriitit noudattavat tiettyä peruskaavaa. Kaavan ensimmäinen osa on irtautuminen, jossa yksilö irrotetaan sosiaalisesta asemastaan. Sen jälkeen tulee välitila, marge, jolloin yksilö on kahden tilan rajalla - hän on jo hylännyt vanhan, mutta ei ole vielä omaksunut uutta. Tähän välitilaan liittyy vaihderiittejä. Kolmas siirtymäriitin jakso on liittyminen, jonka yhteydessä yksilö omaksuu uuden asemansa tehtävineen. Tämän vaiheen riitit ovat liittymäriittejä. (Van Gennepe 1960, 15-25.)

Ulosveisuussa kuolema itsessään on siirtymäriitin ensimmäinen eli irtautumisosa. Kuolema katkaisee siteet eläviin. Kuoleman ja ulosveisuun välinen aika on margevälitilaa, jolloin vainaja ennen vanhaan oli kotona ja omaiset tekivät hänelle arkkua sekä valmistelivat ulosveisuuta. Nykyäänkin kuoleman ja ulosveisuun välisenä aikana omaiset hankkivat arkun ja järjestävät ulosveisuutilaisuutta. Kolmas siirtymäriitin vaihe, eli liittyminen on itse ulosveisuu, jossa vainajan kuolema yhteisössä tulee tiedostetuksi ja todetuksi. Silloin hän on lopullisesti irtautunut elävistä ja valmis haudattavaksi ja kuolleiden joukkoon.

Lauri Honko tiivistää siirtymäriittien tarkoituksen näin: "Siirtymäriitit ovat perinnäisiä, yhteisön organisoimia menoja, joilla yksilö siirretään sosiaalisesta statuksesta toiseen" (Honko 1972, 144). Näyttää siis siltä, että on oikeutettua pitää ulosveisuuta siirtymäriittinä elävän statuksesta vainajan statukseen. Kun statuksesta toiseen siirtyminen on tapahtunut, on vainaja valmis haudattavaksi. Nykyään hautajaiset ovat niin erillään kodin piiristä, että juuri ulosveisuun kaltaisen tilanteen voi katsoa olevan kodista ja elävistä irtautumisen riitti, paremmin kuin hautajaisten.

" ... se ulosveisuutilanne on semmonen, joka tapahtuu pian kuoleman jälkeen, niin silloin itketään enemmän kuin sitten enää hautajaisissa, koska nehän on sitte jo ne enimmät itkut itketty siihen hautaamiseen mennessä...." (U-12-13.)

Riittien on katsottu osoittaneen ihmisten roolit ja tehneen elämänmuutoksesta ikään kuin näytelmän, jossa jokaisella on tehtävänsä. Usein myös tunteilla on ollut riiteissä säädetty paikkansa. Riitit antoivat mahdollisuuden osoittaa tunteita, joilla ei olisi ollut paikkaa tavallisessa elämässä. Riitit olivat siis vastakohta tavalliselle elämälle (Hyry 1995, 54.) Riitillä on myös tärkeä tehtävä jäljelle jäävien eli omaisten ja tuttavien osien ja tehtävien uudelleen järjestämisessä. Vainajalta on ehkä jäänyt tehtäviä, jotka tämän siirtymäriitin myötä joku jäljellejäävistä joutuu ottamaan hoitaakseen.

Juha Pentikäinen on kirjoittanut, että kun joku kuolee, jää yhteisöön vainajan kokoinen aukko. Tehtävät jäävät hoitamatta, ja jälkeenjäävien asemat on järjestettävä uudelleen. Rituaalit ovat Pentikäisen mukaan tärkeä osa kuolemaan sopeutumista

kaikissa kulttuureissa. Sopeutumista edistääkseen ihmiset ovat luoneet kulttuurisesti yhtenäisiä, jäsentyneitä vastauksia kuoleman haasteeseen. Siten jokaisella kulttuurilla on perinteiset tapansa surun ilmaisemiseen ja ruumiin käsittelyyn. Kuolemaan liittyvien uskomusten ja tapojen tehtävä on eheyttää yhteisöä uudelleen kuoleman tuottaman tyhjiön jälkeen. Nämä menot tarjoavat kaikille tavan käsitellä kuolemaan liittyviä tunteita ja kysymyksiä. Samoin ne helpottavat surijoiden siirtymistä uuteen statukseen: isättömäksi tai äidittömäksi lapseksi, leskeksi tai surevaksi vanhemmaksi. Kuolema on kriisi sekä yksilölle että yhteisölle. Yksilölle kysymys on tuonpuoleisesta elämästä, ja yhteisölle kuolema merkitsee ryhmän yhtenäisyyttä ja organisaatiota järkyttävää tekijää. Se aiheuttaa muutoksia yhteisön normaaliin elämän kulkuun ja tuo ongelmia, jotka koskettavat sekä nykyisyyttä että tulevaisuutta. Muutokset yhteisön rakenteessa ovat sitä suurempia, mitä merkittävämpi henkilö on eläessään ollut. Kuolema tekee aukon toimivaan ja täyteen organismiin. Kuolema tuo yhteisöön kaaostilan, siksi se on kohdattava rituaalein. (Pentikäinen 1990, 93-94.) Ulosveisuunkin perimmäinen tarkoitus voisi siis olla yhteisön kokoaminen ja ikään kuin tilanteen toteaminen: hän on nyt poissa, mutta meidän täytyy tulla toimeen ilman häntä ja olla yhdessä. Tätä informantit eivät tiedosta, mutta Pentikäisen ajatusten pohjalta voisi hyvinkin ajatella näin olevan. (Vrt. Nenola-Kallio 1982, 99-105.)

Uskontotieteilijä Aili Nenola-Kallio on kirjoittanut elävien osan järjestämisestä itkuvirsien kohdalla. (Nenola-Kallio 1982, 99-105.) Ulosveisuulle voi nähdä samankaltaisen tehtävän. Jälkeenjäävät kohtaavat toisensa vainajan arkun äärellä.

Samoin kuin itkuvirret, myös ulosveisuun virret kanavoivat surun. Mutta siinä missä itkuvirret mielletään monesti naiselliseksi surun purkamiskeinoksi (Hyry 1995, 86), on ulosveisuu miehillekin tärkeä ja monesti myös miesten johtama tilanne, esimerkiksi ulosveisaajat olivat hyvin usein miehiä. (Ks. esim. K-5-6; O-3.)

6.3. Ulosveisuu kyläidentiteetin ilmaisijana

Ulosveisuussa suru muuttuu ikään kuin yhden talon asiasta koko kylän yhteiseksi asiaksi. Ystävät, naapurit ja sukulaiset kokoontuvat yhteen, ja tuo kokoontuminen käsitetään osanotoksi suruun ja tilanteeksi, jossa rukoillaan voimia omaisille (R-3, X-14, T-9)

"... yhdessä ollaan tuota suremassa, että... halutaan olla suremassa yhdessä ja ottaa osaa ja seki että, nykyään tulee ihan valtavasti kukkia, niinkö meilläki oli ihan hirveästi, että ihmiset haluaa olla näin, että kö on joku vainaja, ni sinne kotiin viedään jotain, joko kirjaa tai kukkia... saatetaan ihan peruuttaa jotain tilaisuuksia, että ihan niinku tavallaan koko kylän suru, että halutaan olla tukemassa sitte..." (T-9).

Juha Pentikäinen ja Katja Hyry ovat sitä mieltä, että Länsi-Suomessa hautajaiset ovat olleet perhejuhla. Sen sijaan idässä hautajaiset kokosivat heidän mukaansa kylänväkeä laajemminkin. (Hyry 1995, 81; Pentikäinen 1990, 70-72). Lisäksi Pentikäinen tekee eron läntisen ja itäisen kuolemankulttuurin välille. Hänen mukaansa rituaalien ero on selvä. Itään kuuluivat itkuvirret, ja itkijänaisten perinne on ollut niin vahva, että ortodoksipappien on ollut vaikea löytää paikkaansa. Lännessä

Pentikäisen mukaan sen sijaan kuoleman kultti oli kirkkokeskeisempi kuin itäinen. Kuolemanseremonioissakin on eroja: lännessä hautajaiset olivat pikemminkin perhejuhla, jonne ei yleensä haluttu kutsumattomia vieraita. Idässä kuolemantapaus keräsi paikalle koko tienoon. Tästä näkökulmasta Pentikäinen näkee läntisen kuolemanrituaalin perheen identiteettiä vahvistavana tekijänä. Itäsuomalaisten kuolemanseremonia taas vahvisti ihmisten välistä yhteyttä laajemmin rakentaen samalla sillan tuonpuoleisessa eläviin suvun jäseniin. Pentikäisen mielestä syy on yhteiskuntahierarkiassa, joka lännessä oli tiukempi. (Pentikäinen 1990, 77-80.) Oman aineistoni perusteella en voi yhtyä Pentikäisen ajatuksiin siitä, että kuolemanrituaalit olisivat lännessä pelkästään perheen identiteettiä vahvistavia, sillä ulosveisuussa korostuu juuri kylän yhtenäisyys ja kyläläisten osanotto suruun. Informanttieni mukaan ulosveisuu liittyy koko kylän suruun ja tukee näin ollen kylän yhteistä identiteettiä.

Ulosveisuu halutaan tehdä Perhonjokilaaksossa kirkollisesti, uskonnollisen perinteen mukaan. Informanttien mielestä ulosveisuutavan säilyminen liittyy juuri uskonnollisuuteen (S-9, Y-6, R-6). Se on osa surutyötä ja aloittaa sen. Ulosveisuu helpottaa omaisten oloa. He näkevät vainajan ja samalla kokevat, että on ihmisiä, jotka jakavat heidän surunsa (P-11). Läheiset voivat myös käydä hyväilemässä vainajaa ja näin ollen todeta, että hän on todella kuollut. (O-6, L-6, E-3, B-7.)

"Ulosveisuu on taivaallisen kodin perustamisasiakirja, veisuulla annetaan lähtöhetkelle juhlava muoto" (L-6-7).

Ulosveisuussa myös virsien sanat lohduttavat surevia, sillä niissä on uskonnollista sanomaa ja lohdutusta (D-15). Tilaisuuden uskonnollinen vire ja kuoleman läsnäolo muistuttavat myös läsnäolevia omasta kuolemasta ja lopullisesta erosta (C-13). (Vrt. myös Heikkinen 1999, 31-33.)

7. Tiivistelmä

Tässä tutkimuksessani olen pyrkinyt valottamaan niin ulosveisuun menneisyyttä, sen nykytilaa Perhonjokilaaksossa, siihen liittyviä rooleja kuin sen tarkoitusta ja tehtävääkin. Tehtävä ei ole ollut helppo. Varsinaisen aineistoni tutkimusalueeltani keräsin haastatteluin ja havainnoinnein. Aineistoni ei kuitenkaan anna suoria vastauksia kaikkeen, ja lisäksi haastatteluaineiston ja löytämäni kirjallisen materiaalin välillä on vuosikymmenien, jopa vuosisatojen kuilu. Joitakin näkökohtia olen uskaltanut silti poimia esiin.

Katson, että ulosveisuun, joka siis tarkoittaa vainajan hyvästelyä veisaten, juuret ovat katolisessa, keskiaikaisessa perinteessä. Näin myös Olavi Rimpiläinen on tutkimuksessaan todennut. Katolisen uskon mukainen vainajan vihkeminen kotona muotoutui uskonpuhdistuksen myötä kotitilaisuudeksi, jossa vainaja hyvästeltiin kotona veisaten ennen hautausta. En voi kuitenkaan yhtyä Rimpiläisen käsitykseen siitä, että yöslaulanta, jossa veisuu vainajalle olisi suoritettu vasta kirkkomaalle tultaessa, olisi välillä ollut suositumpaa kuin uloslaulanta. Jos näin olisi ollut, voisi

ylöslaulannan ajatella edelleen olevan ulosveisuuta yleisempää. Jos ylöslaulanta olisi jäänyt vahvana elämään 1600-luvulla, miksi se jälleen parinsadan vuoden kuluttua olisi vaihdettu ulosveisuuksi? Katson, että juuri uloslaulantatapa on kulkeutunut tutkimusalueelleni ruotsinkieliseltä rannikolta ja elänyt kaikki nämä vuosisadat kantaen ainakin Perhonjokilaaksossa nimeä ulosveisuu. Tutkimuksessani en ole pystynyt antamaan kattavaa kuvaa siitä, missä kaikkialla ulosveisuuta tai sen kaltaista tapaa vielä käytetään. Rovastikuntiin tehty kysely antoi viitteitä siitä, että eri puolilla maata tapa on vielä jossakin muodossa käytössä mutta että se on alkanut hävitä. 1970-luvulla Helsingin yliopiston kirkkohistorian laitoksella tehdyn kyselyn mukaan tapa sen sijaan on ollut käytössä vielä lähes koko maassa.

Perhonjokilaaksossa ulosveisuun vanhempaan muotoon kuuluivat kylien omat ulosveisaajat ja se, että ruumis säilytettiin kotona ja näin ollen myös veisattiin ulos kotoa ennen hautajaisiin lähtöä. Nykyisempi ulosveisuun muoto on se, että ulosveisuu järjestetään kodin sijasta usein myös seurakunnan ruumishuoneella tai terveyskeskuksen tai sairaalan kappelissa. Nykyään tilaisuuden johtamisesta myös yleensä huolehtivat seurakunnan työntekijät. Jokainen Perhonjokilaakson kunnista kulkee muutoksessa omaa tahtiaan. Kaikilla neljällä paikkakunnalla on käytössä sekä tavan vanhaa että uutta muotoa. Kaustisella ollaan vielä lähimpänä vanhaa tapaa: veisataan kotona, ja kylillä on veisaajat. Muissakin kunnissa ulosveisuutraditio kuitenkin elää voimakkaana. Se vain on muuttunut nykyisempään muotoonsa eli suurin osa veisuista järjestetään jo joko kappelissa tai ruumishuoneella. Tavan muuttuminen puolestaan voi johtua ihmisten luonteesta, sattumasta ja papiston

osallistumisinnokkuudesta. Ulosveisuun koristeet ja ulkoiset puitteet ovat säilyneet samoina kuin ne ovat olleet aiemminkin. Kuusenhavuja, kukkia, kynttilöitä ja vainajan kuvaa käytetään koristeena edelleen, jos ulosveisuu järjestetään kotona. Ruumishuoneella tai sairaalan kappelissa koristeita ei juuri ole.

Ulosveisuuseen osallistuvilla on erilaisia rooleja. Vainaja itse on tapahtumaa edeltävän ajan välittävässä roolissa, kahden statuksen välimailla. Hän ei ole vielä kuolleiden joukossa, mutta ei enää elävienkään. Samalla hän on koko ulosveisuun toimeenpaneva voima. Tärkeässä roolissa on myös ulosveisaaja, joka johtaa koko tilaisuuden ja ottaa vastuun sen toimivuudesta. Ulosveisaaja on aktiivinen välittäjä, joka auttaa vainajaa siirtymään statuksesta toiseen. Omaiset ovat järjestäneet ulosveisuun ja tapahtuma on heille vainajan hyvästelytapahtuma. Omaiset myös huolehtivat ulosveisuun järjestelyistä, koristelusta ja mahdollisesta tarjoilusta tilaisuudessa. Kyläläisten osuus tilaisuudessa on myös tärkeä. Omaiset odottavat heidän mukaantuloaan ja kyläläisten tulo paikalle mielletään osanotoksi suruun. Kyläläiset voivat myös auttaa omaisia käytännön järjestelyissä. Ulosveisuussa kyläläisille myös tavallaan tiedotetaan kuolemantapauksesta ja näin koko kylä voi todeta, että yksi on nyt joukosta poissa. Aiemmin Perhonjokilaaksossa seurakuntien työntekijöitä ei ollut mukana ulosveisuussa, mutta nykyään, kun he ovat mukana, on heidän roolinsa lähes samanlainen välittäjärooli kuin ulosveisaajan. He ottavat tilaisuuden sisällön vastuulleen ja tuovat siihen hengellistä sanomaa. Heidän roolinsa on kuitenkin ammatin mukanaan tuoma, ei yhteisön antama status. Samoin ammatin mukanaan tuomassa roolissa on ruumiinkuljettaja. Hän osallistuu

ulosveisuuseen, mutta pysyttelee taempana eikä osallistu välttämättä veisuuseen. Hän tarkkailee tilannetta ja vaikkapa tuulettaa tilaa, jos ilma käy ulosveisuutilassa liian raskaaksi.

Vaikka ulosveisuun paikka on vuosien varrella muuttunut ja seurakunnan työntekijät tulleet mukaan, on tavan funktio eli tehtävä kuitenkin säilynyt samana. Ulosveisuussa paitsi tiedotetaan kuolemantapauksesta myös todetaan kuolema yhteisössä ja aloitetaan surutyö, jossa kyläläiset ovat tukemassa omaisia. Ulosveisuun ilmifunktio on se, että vainaja hyvästellään ja kuolema todetaan yhteisössä. Piilofunktiona ulosveisuun taustalla voi olla se, että ei uskalleta jättää veisaamatta, koska ei tiedetä mitä sitten tapahtuu. Vainajat on nimittäin aina Perhönjokilaaksossa veisattu ulos. Suoria tarinoita tai uskomuksia vainajan kummittelusta ei alueella tunneta tai kerrota, mutta ehkä niitä ihmisten alitajunnoista löytyy. Ainakaan perinnettä ei uskalleta katkaista. Häiriöfunktiona on se, että vainajan tuominen kotiin veisattavaksi tuo surun uudelleen pintaan.

Ulosveisuu on myös siirtymäriitti, joka helpottaa kuoleman hyväksymistä ja tarjoaa sen käsittelyyn yhteisön perinteiset menetelmät. Ulosveisuu tuo kuoleman lähemmäs ihmistä kuin siunaustilaisuus, joka järjestetään yleensä paljon myöhemmin, silloin, kun suru on jo painunut syvemmälle ihmisen sisimpään. Siunaustilaisuus on myös paljon kaavoittuneempi rituaali, jossa yksilön suru voi jäädä kaavojen taakse. Näin ollen vapaamuotoisempi ulosveisuu pian kuoleman jälkeen järjestettynä antaa mahdollisuuden surutyön välittömään aloittamiseen. Ulosveisuu yhdistää suruun

koko kylän. Juha Pentikäinen ja Katja Hyry ovat sitä mieltä, että länsisuomalaiset kuolemaan liittyvät traditiot ovat sukukeskeisempiä kuin itäsuomalaiset. Ulosveisuussa kyläläisten asema on kuitenkin niin tärkeä, että en voi yhtyä näihin Pentikäisen ja Hyryn ajatuksiin. Väitän, että ainakin ulosveisuu on länsisuomalaisista kuolemanrituaaleista se, joka korostaa kylän ja kyläläisten tärkeyttä sekä vahvistaa kylän identiteettiä.

Tutkimukseni vainajan ulosveisuusta Perhunjokilaaksossa ei ole kovinkaan laaja. Se antaa kuvan vain erään alueen ulosveisuutavasta. Jatkotutkimuksen aiheita jää kytemään mielen pohjalle paljon. Mielenkiintoista olisi vertailla eri puolella Suomea käytössä olevia vainajan hyvästelytapoja keskenään. Lisäksi voisi tutkia, onko vastaavaa tapaa käytössä Ruotsissa tai muissa naapurimaissa. Samalla voisi vertailla sitä, mitä tavan erilaiset nimitykset siitä kertovat. Ehkäpä eri herätysliikkeilläkin on osuutensa tavan erilaisissa muodoissa. Yhtymäkohtia myös itkuvirsiperinteeseen ja karsikkoperinteeseen on runsaasti, joten jatkotutkimusta voisi ulottaa siihenkin suuntaan. Tutkimisen arvoista olisi myös se, miten ulosveisuu peilautuu yleensä laajemmin hautajaisperinteeseen tai suomalaiseen kuolemankulttuuriin, ja mitä se kertoo niistä.

Kiinnostavaa on, miten ulosveisuu tulevaisuudessa kehittyy. Häviääkö sen kotimuoto kokonaan ja siirtyykö tapahtuma kokonaan järjestettäväksi ruumishuoneilla tai kappeleissa? Entä kuinka käy tapahtuman nimen, jos tapahtuma ei enää liitykään kotiin ja sieltä ulos veisaamiseen? Tulevaisuudessa ulosveisuutavassa riittää siis

seurattavaa ja jatkotutkimuksen aiheita yllin kyllin. Olen kiitollinen, että olen saanut tutkia tapaa, jota ei ole aiemmin tutkittu ja jonka kotimuodon tutkiminen voi hyvinkin parinkymmenen vuoden kuluttua olla myöhäistä. Voin vain toivoa, että en ole tutkimuksellani vaikuttanut perinteeseen, vaan että perinne elää minusta ja pienestä tutkielmastani huolimatta omaa elämäänsä. Uskallan väittää, että vainajan näkeminen, mikä on tärkeä osa ulosveisuuta, helpottaa kuoleman hyväksymistä. Näin ollen toivon, että tapa elää ja auttaa meitä kuolemasta vieraantuneita ymmärtämään, että kuolema kuuluu edelleen elämään yhtä luonnollisena kuin syntymäkin.

TUTKIMUSAINEISTO:**Haastattelut (TH):**

Haastattelijana kaikissa seuraavissa Vuokko Keto.

A. Informantti 1 - haastattelu 13.10.1999. 10 sivua. Perho, kirkkoherra, s. 1945.

B. Informantti 2- haastattelu 16.3. 2000. 17 sivua. Kaustinen, maanviljelijä, ulosveisaaja, s. 1932.

C. Informantti 3- haastattelu 25.10. 1999. 17 sivua. Halsua, maanviljelijä, ulosveisaaja, s. 1924.

D. Informantti 4 - haastattelu 17.3. 2000. 17 sivua. Perho, vaimo emäntä ja ulosveisaaja, s. 1927 ja mies entinen suntio, s. 1925.

E. Informantti 5 - haastattelu 21.3. 2000. 15 sivua. Perho, opettaja, s. 1949.

F. Informantti 6 - haastattelu 11.10. 1999. 17 sivua. Kaustinen, ulosveisaaja, opettaja, s. 1932.

G. Informantti 7- haastattelu 25.10. 1999. 22 sivua. Halsua, maanviljelijä, mies s. 1920 ja vaimo s. 1923.

H. Informantti 8- haastattelu 7.1. 1999. 8 sivua. Veteli, maatalouslomittaja ja puutyömies vaimo s. 1968 ja mies s. 1962.

I. Informantti 9 - haastattelu 13.10. 1999. 9 sivua. Kaustinen, ulosveisaaja, maanviljelijä, s. 1944.

J. Informantti 10 - haastattelu 25.10.1999. 13 sivua. Halsua, maanviljelijä, s. 1922.

K. Informantti 11 - haastattelu 7.1.1999. 20 sivua. Veteli, emäntä, s.1924.

L. Informantti 12- haastattelu 8.10.1999. 13 sivua. Perho, maanviljelijä, ulosveisaaja, lestadiolaissaarnaaja, s. 1914.

- M. Informantti 13 - haastattelu 7.1. 1999. 24 sivua. Veteli, taksin- ja ruumisautonkuljettaja s. 1948.
- N. Informantti 14 - haastattelu 28.10.1999. 16 sivua. Halsua, maanviljelijä, s. 1924.
- O. Informantti 15 - haastattelu 29.12.1998. 21 sivua. Veteli, maanviljelijöitä, toinen s. 1923 ja toinen s. 1918.
- P. Informantti 16 - haastattelu 16.10.1999. 15 sivua. Halsua, kanttori, muusikko, ulosveisaaja, s. 1936.
- Q. Informantti 17 - haastattelu 11.10. 1999. 16 sivua. Kaustinen, ulosveisaaja, emäntä, s. 1932.
- R. Informantti 18 - haastattelu 28.12.1998. 22 sivua. Veteli, kirkkoherra, eläkkeellä, s. 1930-luvulla.
- S. Informantti 19 - haastattelu 1.11.1999. 16 sivua. Halsua, ulosveisaaja, autonkuljettaja, eläkkeellä, s. 1925.
- T. Informantti 20 - haastattelu 15.3. 2000. 17 sivua. Veteli, ulosveisaaja, sairaanhoitaja, s. 1935.
- U. Informantti 21 - haastattelu 21.3. 2000. 16 sivua. Perho, teologi, rehtori, lestadiolaissaarnaaja, ulosveisaaja, s. 1940.
- V. Informantti 22 - haastattelu 8.10. 1999. 10 sivua. Perho, maanviljelijä, s. 1914.
- W. Informantti 23 - haastattelu 8.10.1999. 19 sivua. Perho, eläkkeellä oleva maanviljelijä, s. 1914, kuollut 22.10.2000.
- X. Informantti 24 - haastattelu 15.10.1999. 15 sivua. Kaustinen, emäntä, s. 1926.
- Y. Informantti 25 - haastattelu 12.10.1999. 13 sivua. Kaustinen, ulosveisaaja, opettaja, s. 1932.

Kirjoitelmat (TH):

Z. Informantti 26, nainen, 76-vuotias, Turenki (Perho). 2 käsinkirjoitettua sivua.

Å Informantti 27, nainen, 76-vuotias. Perho. 2 käsinkirjoitettua sivua.

Ä. Informantti 28, nainen, s. 1931, Halsua. 4 käsinkirjoitettua sivua.

Ö. Informantti 29, s. 1948, Perho. 2 käsinkirjoitettua sivua.

Havainnoidut ulosveisuut: (valokuvia ja nauhoitettuna, TH)

I. Veteliläinen naisvainaja, 27.2. 1999, Vetelin ruumishuoneella.

II. Perholainen miesvainaja, 13.10.1999 vainajan kotipihalla Perhon Oksakoskella.

III. Veteliläinen naisvainaja, 30.12. 1999, vainajan kotona Vetelin Pulkkisessa

Sähköpostikysely seurakuntiin maaliskuu 2000. Vastaukset seurakunnittain: 1.

Alajärvi, 2. Forssa, 3. Haapajärvi, 4. Hattula, 5. Hauho, 6. Hämeenkyrö, 7. Hämeenlinna, 8. Kankaanpää, 9. Koivulahti, 10. Kosken srk., 11. Langinkoski (Kotka, Kymi), 12. Lestijärvi, 13. Lopen srk., 14. Masku, 15. Mikkeli, 16. Muonio, 17. Padasjoki, 18. Paltamo, 19. Pielavesi, 20. Pirkkala, 21. Raisio (Pöytyä), 22. Savonlinna-Sääminki, 23. Suolahti, 24. Säskylä, 25. Toholampi, 26. Vähäkyrö (Vaasa, Isokyrö), 27. Ylistaro (Ylihärmä, Lapua), 28. Ylitornio (Raahe). (TH)

Kysely rovastikuntiin lääninrovasteille (78 rovastikuntaa, joista 43 vastasi)

syys-lokakuu 2000. Vastaukset rovastikunnista: Ahvenanmaa, Alavus, Helsingfors prosteri, Helsinki, Hollola, Huopalahti, Hämeenlinna, Iisalmi, Janakkala, Joensuu, Jyväskylä, Kalajoki, Kangasala, Kemi, Kitee, Kokemäki, Kokkola, Kotka,

Kouvola, Lappajärvi, Lappeenranta, Lappi (2 vastausta), Lapua, Leppävirta, Malmi, Mikkeli, Naantali, Nilsiä, Nurmes, Närpiö (5 vastausta), Paimio (3 vastausta), Parkano, Pedersöre, Pori, Porvoo, Raseborg, Ruovesi (2 vastausta), Saarijärvi, Siilinjärvi, Tornio, Tuusula, Tyrvää, Viitasaari. (TH)

Helsingin yliopiston Suomen kirkkohistorian laitos. Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely seurakuntiin 1970-luvulla. Kyselyvihkon teema C. Kirkolliset toimitukset/XII Hautaus/kysymys 6. "Millä tavoin vietettiin jäähyväishetkeä ennen kirkolle lähtöä? Mihin vainaja sijoitettiin hautajaispäivän aamuna? Pidettiinkö ns. ulosvientipuhetta? Kuka sen piti? Veisattiinko virsiä tai luettiin rukous?" (Tiedot paikkakunnista, joissa on veisattu, on tähän tutkimukseen koottu kartaksi, joka on liitteenä 4.)

Lisäksi ulosveisuun menneisyyttä kuvaavassa kartassa käytetty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistoa. Tiedot Korpilompolosta, kartassa numero 192: Samuli Paulaharju 34152e), 1937. Tärännöstä, kartassa numero 522: Jenny Paulaharju 34146d), 1937; Samuli Paulaharju 34152e), 1937; Samuli Paulaharju 34164, 1937. Viljakkalasta, kartassa numero 560: Martti Mattila 3024, 1935; Martti Mattila 4017, 1936.. Vittankista, kartassa numero 566: Jenny Paulaharju 34187, 34188, 34189, 1932. (Tiedot paikkakunnista, joissa on veisattu, on tähän tutkimukseen koottu kartaksi, joka on liitteenä 4.)

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:**Internet-sivut 30.11. 2000, klo 12.00:**

<http://x.varbostad.se/vab/1997/reportag/VB126671/VB126671.html>.)

<http://www.begravning.com/seder.html>.)

<http://www.hig.se/u->

[inst/religion/AB/2000/redovismom1/religionsgeografi/overtornea/overtornea.html](http://www.hig.se/inst/religion/AB/2000/redovismom1/religionsgeografi/overtornea/overtornea.html).)

PAINETUT LÄHTEET:

Ala-Könni, Erkki 1974: Nurmon herännäisveisuu. Teoksessa: Nurmon kirja, s.191-223. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisuja 2. Seinäjoki: Seinäjoen kirjapaino.

Allardt, Erik& Littunen, Yrjö 1964: Sosiologia. Kolmas, täysin uudistettu laitos. Porvoo.

Bringéus, Nils-Arvid 1976: Årets festseder. Stockholm. Lts. förlag.

Bringéus, Nils-Arvid 1987: Livets högtider. Stockholm. Lts. förlag.

Van Gennep, Arnold 1960: The Rites of Passage. London. Alkuperäisteos: Les Rites de Passage, 1909. Paris.

Grönfors, Martti 1985: Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Helsinki: WSOY. 2.p.

Hagberg, Louise 1937: När döden gästar. Svenska folkseder och svensk folktro i samband med död och begravning. Stockholm. Wahlström & Widstrand.

Harva, Uno 1935: Varsinais-Suomen henkistä kansankulttuuria. Teoksessa: Varsinais-Suomen historia III:I. Porvoo.

Heikkinen, Jouko M.V. 1999: Rakas viimeinen päivä. Ajatuksia kuolemaan valmistautumisesta. Suomen ev. lut. rukousveljestö. Jyväskylä.

Helminen, Helmi 1949: Perhe- ja vuotuisjuhlat. Teoksessa Längelmäveden seudun historia I. Forssa.

Hirsjärvi, Sirkka - Hurme Helena 1982: Teemahaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Honko, Lauri 1963: Itkuvirsirunous. Teoksessa Suomen kirjallisuus I. Kirjoittamaton kirjallisuus, s. 81-128. Toim. Kuusi, Matti. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/Otava.

Honko, Lauri 1972: Uskontotieteen näkökulmia. Porvoo-Helsinki: WSOY.

Hultkrantz, Åke 1960: General Ethnological Concepts. Copenhagen.

Hyry, Katja 1995: Ihmisen elämä. Teoksessa: Lumen ja valon kansa. Suomalainen kansanusko. Toim. Hyry, Katja, Pentikäinen, Antti ja Pentikäinen, Juha. Porvoo: WSOY.

Jackson, Bruce 1987: Fieldwork. Urbana, Illinois: University of Illinois Press.

Junnila, Heikki 1987: Perhonjokilaakson historia. Halsuan, Kaustisen, Perhon ja Vetelin historia 1860-luvulta 1980-luvulle. Keski-Pohjanmaan historiasarja 6. Kokkola: Keski-Pohjanmaan kirjapaino Oy.

Juva, Mikko 1955: Varsinais-Suomen seurakuntaelämä puhdasoppisuuden hallitsemina vuosisatoina (1600-1808). Teoksessa Varsinais-Suomen historia VII:3-4. Turku.

Kemppinen, Iivar 1960: Suomalainen mytologia. Helsinki: Kirja-Mono Oy.

Kettunen, Lauri 1930: Suomen murteet II. Murrealueet. Helsinki.

Kiiskinen, Kyösti 1992: Hautauskulttuuri Suomessa. Suomen hautaustoimistojen liiton 50-

vuotisjuhlakirja. Jyväskylä: Gummerus.

Lempiäinen, Pentti 1995: Hautajaiset. Valmistamme surujuhlan. Toinen painos. Pieksämäki.

Linton, Ralph 1945: The Cultural Background of Personality. New York.

Merton, Robert K. 1949: Social Theory and Social Structure. Glencoe.

Määttä, Viljo S. 2000: Rautamestareiden kylä. Toholammin Määttälän kylän, raudanvalmistuksen ja sukujen vaiheita. Julkaisija: Määttälän kylätoimikunta. Kokkola.

Nenola-Kallio, Aili 1982: Studies in Ingrian Laments. FFC 234. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. Uskontotieteen väitöskirja.

Nenola-Kallio, Aili 1985: Kuolema, yksilö ja yhteisö. Etiäinen 1. Turku.

Paulaharju, Samuli 1961: Rintakylä ja larvamaita. Kurikan vanhaa elämää. Toinen painos. Porvoo: WSOY.

Paulaharju, Samuli 1995: Syntyminen, lapsuus ja kuolema - Vienan Karjalan tapoja ja uskomuksia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 3p.

Parviainen, Jorma 1987: Kodin kirkolliset juhlat. Kastejuhla, rippijuhla, häät ja hautajaiset. Porvoo: WSOY.

Pentikäinen, Juha 1971: Marina Takalon uskonto. Uskontoantropologinen tutkimus. SKST 299. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pentikäinen, Juha 1990: Suomalaisen lähtö, kirjoituksia pohjoisesta kuolemakulttuurista. SKST 530. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pulkinen, Marjatta 1994: Talon elämää. Teoksessa: Vanhaa Räyrinkiä, s. 246-291. Julkaisija: Räyrinki-seura. Alajärvi.

Pulkkis, Emma 1969: Kansanelämää ja tapoja Kaarlelassa. Teoksessa: Kaarlelan pitäjän historia I. Turku.

Pyykkönen, Helka 1998: Miten käyttäytyä, kun surusaattue tulee vastaan?. Artikkelit Keskipohjanmaa-lehdessä 11.8.1998.

Rahikainen, Päivi 1991: Pohjoista hautausperinnettä. Teoksessa: Pohjoista hautausmaakulttuuria, s. 39-42. Rovaniemi: Lapin maakuntamuseon monisteita 8.

Rapola, Martti 1969: Johdatus Suomen murteisiin. Tietolipas 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 3. p., ensimmäinen painos 1947.

Rimpiläinen, Olavi 1971: Läntisen perinteen mukainen hautauskäytäntö Suomessa ennen isoavihaa. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 84. Kirkkohistorian väitöskirja.

Saha, Hannu 1996: Kansanmusiikin tyyli ja muuntelu. Kaustisen kansanmusiikki-instituutin julkaisuja 39. Kaustinen: Kaustisen kansanmusiikki-instituutti.

Sarbin, Theodore R. 1954: Role Theory. - Gardner Lindzey (toim.) Handbook of Social Psychology.

Sarmela, Matti 1994: Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2. SKST 587. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Siionin kannel. Evankelinen laulukirja 1999: SLEY-kirjat Oy. Hki. 2p.

Suihkonen, Paavo 1992: Klusiilien vaihtelusuhteet Kala- ja Lestijokilaakson murteissa. SKST 577. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suojanen, Päivikki 1978: Saama, saarnaaja, tilanne. Spontaanin saarnan tuottamisprosessi Länsi-Suomen rukoilevaisuudessa. SKST 343. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Uskontotieteen väitöskirja.

Suojanen, Päivikki & Saressalo, Lassi 1982 (toim.): Kulttuurin kenttätutkimus. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisuja 9. Tampere: Tampereen yliopisto.

Suojanen, Päivikki 2000: Uskontotieteen portaita: historiaa ja tutkimussuuntia. Tietolipas 163. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suolinna, Kirsti- Sinikara Kaisa 1986: Juhonkylä, tutkimus pohjoissuomalaisesta lestadiolaiskylästä. Suomi 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja 3. Kirkollisten toimitusten kirja. 1984: Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja 1986: Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura. Taskuvirsikirja. Tekstilaitos. 2p. 1991.

Sverkstöm, Lars 1987: Mellan dödsfall och begravning. Teoksessa Handbok för begravning. Stockholm: Verbum.

Talve, Ilmar 1990: Suomen kansankulttuuri. SKST 514. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 3p.

Turner, Ralph H. 1956: Role-taking. Role Standpoint and Reference-Group Behaviour - The American Journal of Sociology 61:4.

Uusi sivistyssanakirja 1988, toim. Annukka Aikio, uusinut Rauni Vornanen. 4. p. Helsinki: Otava.

Vilkuna, Asko 1989: Tavan takaa. Kansatieteellisiä tutkimuksia tapojemme historiasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos, tutkimuksia 24.

Vilkuna, Janne 1992: Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut. Kansatieteellinen tapatutkimus. Helsinki: Kansatieteellinen arkisto 39. Etnologian väitöskirja.

Virrankoski, Pentti 1961: Kokkolan pitäjän yläosan historia. Kaustisen, Vetelin, Halsuan ja Perhon vaiheita esihistoriallisesta ajasta 1860-luvulle. Keski-Pohjanmaan historiasarja V. Kokkola: Keski-Pohjanmaan kirjapaino Oy.

Käytetyt lyhenteet: FFC = Folklore Fellows Communications -sarja.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia -sarja.

LIITTEET:

LIITE 1: Kartta 1. Tutkimusalue Perhonjokilaakso sijaitsee keskeisellä Keski-Pohjanmaalla. Karttapohja on Matti Sarmelan Suomen perinneatlasta, myös paikkakuntaluettelot löytyvät samasta teoksesta (Sarmela 1994, 252-259). Perhonjokilaakson kunnat kartalla: Halsua 49k, Kaustinen 151k, Perho 352k ja Veteli 553k.

LIITE 2. Kyselylomake 1. Satunnaisesti valittuihin seurakuntiin maaliskuussa 2000 lähetetyn sähköpostikyselyn kysymykset.

LIITE 3. Kyselylomake 2. Lääninrovasteille syys-lokakuussa 2000 tehdyn rovastikuntakyselyn kysymykset. Kysely tehtiin yhteistyössä teologian opiskelijan kanssa, joka tahollaan valmisteleepro gradu -tutkielmaa ulosveisuusta Teerijärvellä.

LIITE 4. Kartta 2. Ulosveisuun kaltaisen tavan levinneisyys Helsingin yliopiston kirkkohistorian laitoksen 1970-luvulla tekemän kyselyn mukaan. Paikkakunnat, joissa kyselyn mukaan on veisattu, on merkitty karttaan sinisellä värillä. Lisäksi kartassa on vihreällä värillä merkitty paikkakunnat, joissa on veisattu niiden tietojen mukaan, jotka löytyvät Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistosta. Karttapohja on Matti Sarmelan Suomen perinneatlasta, myös paikkakuntaluettelot löytyvät samasta teoksesta (Sarmela 1994, 252-259).

LIITE 5: Kartta 3. Tiedot ulosveisuun kaltaisen tavan levinneisyydestä nykyään. Tiedot perustuvat seurakuntiin tehtyyn sähköpostikyselyyn ja rovastikunnittain lääninrovasteille tehtyyn kyselyyn. Molemmat kyselyt on tehty vuonna 2000. Sinisellä merkitty paikat, jossa sähköpostikyselyn mukaan veisuuta on, vihreällä, jossa veisuuta ei tämän kyselyn mukaan ole. Oranssilla on merkitty paikat, joissa ulosveisuun kaltainen tapa on harvinainen lääninrovastien mukaan, keltaisella paikat, jossa tapa on yleinen sekä vaalean vihreällä paikat, jossa veisuuta ei ole lainkaan tämänkään kyselyn mukaan. Karttapohja on Matti Sarmelan Suomen perinneatlasta, myös paikkakuntaluettelot löytyvät samasta teoksesta (Sarmela 1994, 252-259).

LIITE 6: Teemahaastattelun kysymykset.

LIITE 7: Erään kirkkoherran (informantti 18) radiossa pitämä aamuhartaus, joka käsittelee ulosveisuuta.

LIITE 8. Erään ulosveisaajan (informantti 25) ulosveisuutilaisuudessa vainajan kotipihalla pitämä puhe.

LIITE 1: Kartta 1. Tutkimusalue Perhonjokilaakso sijaitsee keskeisellä Keski-Pohjanmaalla. Karttapohja on Matti Sarmelan Suomen perinneatlastuksesta, myös paikkakuntaluettelot löytyvät samasta teoksesta (Sarmela 1994, 252-259). Perhonjokilaakson kunnat kartalla: Halsua 49k, Kaustinen 151k, Perho 352k ja Veteli 553k.

LIITE 2. Kyselylomake 1. Satunnaisesti valittuihin seurakuntiin maaliskuussa 2000
lähetetyn sähköpostikyselyn kysymykset.

Småböndersissä 13.3. 2000

Hyvät seurakuntien työntekijät!

Olen Jyväskylän yliopiston folkloristiikan opiskelija. Teen maisteritutkinnon lopputyötäni eli pro graduani vainajan ulosveisuus-perinteestä. Tutkimusalueenani on Perhonjokilaakso keskisellä Keski-Pohjanmaalla. Tutkimukseni taustaksi haluaisin kuitenkin tietää, missä kaikkialla vastaava tapa vielä elää.

Ulosveisuussa vainajaa käytetään vielä kuoleman jälkeen kotona. Hänen arkkunsa avataan joko kotipihalla tai -talossa ja omaiset ja kyläläiset kokoontuvat hetkeksi veisaamaan virsiä avatun arkun äärelle. Nykyään tilaisuus saatetaan järjestää myös sairaalan kappelissa tai ruumishuoneella.

Tapa tai tilaisuus tunnetaan tutkimusalueellani nimellä ulosveisuus, mutta nimityksiä voi olla muitakin. Pyydänkin siis teitä, hyvät seurakuntien työntekijät, kertomaan minulle vieläkö tällaista tapaa teidän seurakunnassanne noudatetaan. Tapa on kaiketi ollut vallitsevana lähes koko Suomessa aikoinaan, mutta minua kiinnostaa, missä se nykyään elää.

Olen pääasiallisesti pyrkinyt tällä sähköpostillani lähestymään seurakuntien kirkkoherroja, mutta jos heidän sähköpostiosoitteensa ei ole ollut tiedossani, olen turvautunut yleisiin osoitteisiin tai kokonaan muihin työntekijöihin. Toivon, että välitätte viestiä edelleen, jos ette itse osaa vastata kysymykseen.

Tutkimusalueellani seurakunnissa ei aina tiedetä, missä ulosveisuus kulloinkin järjestetään, sillä se on voimakkaasti seurakuntalaisten omassa järjestelyvallassa. Teitä seurakuntien työntekijöitä lähestyn siksi, että teidän yhteystietonne löytyivät kirkon tiedotuskeskuksen sivuilta helposti. Muuta vaihtoehtoa en keksinyt.

Kertokaa siis lyhyesti, mutta mahdollisimman pian, onko teidän seurakunnassanne tällaista ulosveisuus-tapaa tai vastaavaa tapaa? Mikä tavan nimi on? Jos sitä ei enää ole, milloin se on loppunut? Jos tapa on olemassa, mikä on tilaisuuden tapahtumien kulku?

Ystävällisin terveisin ja jo etukäteen kiittäen: Vuokko Keto
Småböndersvägen 728
68750 Småbönders
puh: 040-594 7289, 06-8676636 tai 06-8272328

LIITE 3. Kyselylomake 2. Lääninrovasteille syys-lokakuussa. 2000 tehdyn rovastikuntakyselyn kysymykset. Kysely tehtiin yhteistyössä teologian opiskelijan kanssa, joka tahollaan valmistelee pro gradu -tutkielmaa ulosveisuusta Teerijärvellä.

Teerijärvellä 14.9. 2000

Hyvät tuomio- ja lääninrovastit!

Olemme kaksi Teerijärvellä, Kruunupyyn kunnissa asuvaa opiskelijaa. Teemme molemmat tahoillamme pro gradu -tutkielmiamme lähes samasta aiheesta, mutta eri yliopistoihin ja eri tiedekuntiin. Hanna Byskata tekee graduaan Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitokselle aiheesta Vainajan ulosveisuu Teerijärvellä, ja Vuokko Keto tekee graduaan Jyväskylän yliopistolle folkloristiikkaan aiheesta Vainajan ulosveisuu Perhonjokilaaksossa. Olemme aloittaneet tutkimusten tekemisen toisistamme tietämättä, mutta koska samat asiat askarruttavat molempia, päätimme yhdistää voimavaramme tässä kyselyssä.

Vaikka varsinaiset tutkimusalueemme ovat täällä Keski-Pohjanmaalla, pyydämme nyt Teidän apuamme taustatietojen saamiseksi. Jotta ymmärtäisimme tutkimusalueillamme elävän tavan levinneisyyden, haluaisimme Teidän vastaavan muutamaan aiheeseen liittyvään kysymykseen ja kertovan, esiintyykö tapaa Teidän rovastikunnassanne.

Jos ulosveisuu-sana tuntuu täysin vieraalta, selitykseksi sen verran, että meidän alueillamme se tarkoittaa vainajan hyvästelyä veisaamalla. Aikaisemmin ulosveisuu järjestettiin aina kotona, mutta nykyään vainajan ympärille voidaan kokoontua veisaamaan sairaalan kappeliin tai ruumishuoneellekin.

Toivomme saavamme vastauksenne 13.10.2000 mennessä, jotta pääsemme jatkamaan tutkimuksiemme tekoa. Liittäkää ystävällisesti vastauksiinne nimenne ja yhteystietonne. Ohessa vastauskuori. Lisätietoja: Hanna Byskata 06-8675 446 tai Vuokko Keto 040-594 7289.

Kiitos vaivannäöstä jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin:

Hanna Byskata ja *Vuokko Keto*
Hanna Byskata ja Vuokko Keto

KYSYMYKSET:

1. Esiintyykö ulosveisuuta tai vastaavanlaista tapaa teidän rovastikunnassanne?

- jos, niin missä seurakunnissa?
- millä nimellä tapaa kutsutaan?

2. Millainen on tavan sisältö?

- veisataanko virsiä tai jotain muita lauluja?
- puhuuko joku, luetaanko Raamatun kohtia, rukouksia tai Herran siunausta?
- keitä tilaisuuteen tulee?
- kuka tilaisuutta johtaa?
- missä tilaisuus järjestetään?
- milloin tilaisuus järjestetään?

3. Jos ulosveisuun kaltaista tapaa ei rovastikunnassanne enää ole...

- milloin se on hävinnyt?
- tiedätkö, miksi tapaa kutsuttiin?
- keitä siihen osallistui?
- kuka tilaisuutta johti?
- milloin tilaisuus järjestettiin ja missä?

4. Arvionne ulosveisuun tai sen kaltaisen tavan häviämiseen vaikuttaneista syistä?

5. Jos ulosveisuu on käytössä...

- mikä on henkilökohtainen arvionne tavan sielunhoidollisesta merkityksestä eli mitä se merkitsee sureville?

LIITE 4. Kartta 2. Ulosveisuun kaltaisen tavan levinneisyys Helsingin yliopiston kirkkohistorian laitoksen 1970-luvulla tekemän kyselyn mukaan. Paikkakunnat, joissa kyselyn mukaan on veisattu, on merkitty karttaan sinisellä värillä. Lisäksi kartassa on vihreällä värillä merkitty paikkakunnat, joissa on veisattu niiden tietojen mukaan, jotka löytyvät Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistosta. Karttapohja on Matti Sarmelan Suomen perinneatlasesta, myös paikkakuntaluettelot löytyvät samasta teoksesta (Sarmela 1994, 252-259).

LIITE 5: Kartta 3. Tiedot ulosveisuun kaltaisen tavan levinneisyydestä nykyään. Tiedot perustuvat seurakuntiin tehtyyn sähköpostikyselyyn ja rovastikunnittain lääninrovasteille tehtyyn kyselyyn. Molemmat kyselyt on tehty vuonna 2000. Sinisellä merkitty paikat, jossa sähköpostikyselyn mukaan veisuuta on, vihreällä, jossa veisuuta ei tämän kyselyn mukaan ole. Oranssilla on merkitty paikat, joissa ulosveisuun kaltaisen tapa on harvinainen lääninrovastien mukaan, keltaisella paikat, jossa tapa on yleinen sekä vaalean vihreällä paikat, jossa veisuuta ei ole lainkaan tämänkään kyselyn mukaan. Karttapohja on Matti Sarmelan Suomen perinneatlasesta, myös paikkakuntaluettelot löytyvät samasta teoksesta (Sarmela 1994, 252-259).

LIITE 6: Teemahaastattelun kysymykset.

Teemahaastattelun kysymykset:

- * kuka olet, nimi, syntymäaika, paikka?
—onko asunut aina täällä/mistä kotoisin?
- * varhaisimmat muistot ulosveisuusta, veisattiinko lapsuudessa (siellä, missä vietti lapsuutensa)?
- * millainen ulosveisuu oli? väkimäärä? koristeet? pukeutuminen? sanottiinko ulosveisuuksi? oliko arkku auki vai kiinni (miksi)?
- * oliko ulosveisaajaa? entä hänellä erityisiä tapoja?
- * miten myöhemmin? milloin ulosveisuu on muuttunut, vai onko muuttunut?
- * miten nykyään, veisataan kaikki? missä? väkimäärä, paikka?koristeet?pukeutuminen?onko arkku kiinni vai auki? miksi (kiinni tai auki)?
- * sanotaanko tapaa nykyisinkin ulosveisuuksi?kuka johtaa veisuuta nykyään? keitä on veisuväki?
- * onko ulosveisuu sukulaisten vai kylän tapahtuma?
- * mitä arvelee nimestä, ulosveisuu? onko ollut aina, mistä tulee, mitä tarkoittaa? tietääkö, miten muualla?
- * onko liittynyt mitään tapoja, tekoja tai uskomuksia ulosveisuuhun?
- * miksi veisataan ulos, osaako sanoa?
- * henkilökohtaiset kokemukset, mikä jäänyt mieleen? miksi?
- * puhutaanko ulosveisuusta? tietääkö muiden kokemuksia? onko tapahtunut koskaan mitään erikoista?
- * onko ulosveisuussa ollut mitään soitinta koskaan?
- * liittykö ulosveisuuseen mitään tarinoita ?

Aamuhartaus 30.09. 1994

Hän on nyt viimeisen kerran täällä. Tämän jälkeen hän ei enää koskaan voi palata tänne kotiinsa, eikä täällä tavata rakkaitansa. Mutta nyt he kaikki ovat vielä tässä lähellä: puoliso, lapset, lastenlapset. Tuossa sisarukset, tuossa muut läheiset, taaempana naapurit, ystävät.

Surusaatto oli lähtenyt sairaalan kappelista, kulkenut ensin yli sillan, sitten tuttua kylätietä aina kotipihalle saakka. Nyt voimakkaat kädet ovat kantaneet äidin viimeisen kerran tänne kotiin. On haluttu tehdä siten kuin tässä jokilaaksossa vuosikymmenten aikana on ollut tapana: olla hetki hiljaa täällä kodissa, rukoilla ja kiittää.

Se mikä elämässä on ollut tärkeää ja rakasta, on vielä hetken tässä lähellä. Tässä rakas koti, joka tarjosi suojan ja lämmön tällä pitkällä matkalla. Tuossa aivan ikkunan takana tuttu kotipiha kukkineen ja polkuineen, tuolla tutut aitat, pellot ja jokiranta. Mutta tämä kaikki jää nyt. On jäähyväisten aika.

Tässä aivan lähellä ovat ^{nyt} nämä kaikkein rakkaimmat. He viipyvät täällä vielä hetken. Mutta uskon, toivon ja rakkauden siteillä yhteen liitetyt eivät koskaan eroa lopullisesti. Siksi he tässä ~~nyt~~ sanovat hiljaa: näkemiin äiti!

Ja pienet kädet asettelevat jäähyväiskukkasia: tähän, lähelle mummon kasvoja, ja vielä tänne, tässä on mummon käsi. Te pienet, te voimakkaat lapsenuskossanne, te, joille kuolemaa ei ole! On vain lyhyt uni, ero hetkeksi. Siksi: näkemiin, mummo! Näkemiin!

Joku aloittaa laulun. Saattoväki yhtyy siihen.

Muistan, kuinka olin lasten kanssa aikaisemmin keskustellut juuri tästä laulusta ja miten eräs heistä oli sanonut: "Sitten kun äiti on viimeisen kerran kanssamme täällä kotona, me tahdomme laulaa tämän "Veisaelkaamme armosta Jeesuksen". Se on äidin laulu. Tätä olemme hänelle laulaneet täällä kotona ja sairaalassa. Siionin kanteleen laulut ovat olleet äidille rakkaita ihan lapsuudesta lähtien. Ja oikeastaan äiti on samanlainen kuin useimmat näistä lauluista: uskossaan iloinen ja täynnä toivoa. Ja me tiedämme kyllä, mihin äidin varma toivo perustuu. Siihen, että synnit ovat anteeksiannetut Jeesuksen veren tähden ja että kuolema ei voi häntä erottaa Jeesuksen rakkaudesta. Kuoleman kautta on kyllä kuljettava, mutta Jeesuksen oma pääsee perille, kotiin saakka."

"Isän ja meidän lasten sekä lastenlasten puolesta kiitän teitä kaikkia. Kiitos, että olette tulleet saattamaan äitiä, veisamaan, rukoilemaan ja kiittämään Taivaan Isää yhdessä meidän kanssamme täällä lapsuuskodissamme. Kiitos, että jaatte kanssamme tämän surun ja ikävän. Kiitos teille ystävät ja naapurit. - Lapsen sydän on täynnä. Olisi paljon sanottavaa. Mutta teille, ystävät, haluan nyt tässä sanoa vain tämän yhden: Tämä koti, tämä rakas lapsuuskotimme on tarjonnut meille onnelliset lapsuusvuodet ja turvallisen nuoruuden. Ehkä olemme sekin tajunneet ja ymmärtäneet, mutta nyt entistä paremmin ja selvemmin. Siksi sanomme: Kiitos Taivaan Isä, kiitos äiti."

"Minä puolestani haluaisin vielä lyhyesti tähän lisätä jotain.

Te sukulaiset ja ystävät tiedätte, että olen jo vuosia sitten menettänyt oman äitini. Mutta tässä nyt kaipaen ja suren äitiä jo toisen kerran. Anoppini oli minulle kuin toinen äiti. Mutta minä tiedän, että vielä kerran saan nähdä nämä molemmat rakkaat. Jeesus sanoo, että jokaisella joka häneen uskoo, on ikuinen elämä. Se on Jumalan sanan lupaus. Mutta minä vain haluaisin sanoa teille kaikille omaisille ja ystäville, että meidän tulee pysyä oikealla tiellä, taivastiellä. Saamme sitten kerran nähdä toisemme perillä."

Ulosveisuuhetki surukodissa on nyt pian päättymässä.

Puoliso astuu aivan arkun ääreen: "Me jätämme sinut nyt, äiti, Taivaallisen Isän haltuun. Kyllä taivaassa tavataan". Sitten hän ottaa kasvoliinan ja asettaa sen varovasti paikoilleen.

Pappi lukee rukouksen. Arkku suljetaan ja saattoväki yhtyy jäähyväisvirteen.

Kuljemme pihalle, josta matka kohti kotikirkkoa alkaa. Seuraamme vaunua, jota kantajat hitaasti kuljettavat. Matka ei ole pitkä. Lähimmät omaiset kulkevat arkun jäljessä, sitten muu saattoväki. "Tässä on tämä tuttu kirkkotörmä", puhelee vanha isä tyttärelleen. "Viisikymmentä vuotta olemme pyhäaamuisin tätä törmää nousseet yhdessä äidin kanssa ja kulkeneet tuonne kirkkoon. Tiedäthän sinä sen. - Mutta tämä on nyt viimeinen kerta."

Saavumme kirkkopihaan, kuljemme hiekkakäytävää suurten kuusten alitse. Suntio avaa suojan ovet. Tänne poisnukkunut jätetään odottamaan hautaan siunaamisen päivää.

"Me lapset ja lastenlapset haluaisimme vielä tässä yhdessä lukea iltarukouksen, jonka äiti meille opetti. Siis tässä vielä ennenkuin erotaan ja ennenkuin ovet laitetaan kiinni. Se on ollut meille rakas ja läheinen rukous. Lapsena tuntui aina niin turvalliselta, kun siinä mainittiin meidän jokaisen nimi. Pyydettiin, että pikku- enkeli tulisi nyt sen ja sen vuoteen luo ja jäisi siihen. Ja vaikka me lapset opimme sen itse lukemaan, niin äiti tuli kuitenkin vuoteemme viereen, kuunteli ja rukoili yhdessä kanssamme. Tämän saman rukouksen me äidin lapset olemme vuorostaan opettaneet omille lapsillemme. Ja kun nyt jätämme äidin tänne nukkumaan, me haluamme yhdessä rukoilla tämän pier iltarukouksen:

"Rakas Jeesus, sylihisi nukkua mun taasen suo Enkelisi kaitsijaksi käske vuoteen luo.

Tule pikku- enkeli mummon vuoteen viereen. Amen".

LIITE 8. Erään ulosveisaajan (informantti 25) ulosveisuutilaisuudessa vainajan

kotipihalla pitämä puhe.

Rakkaat Ystävät!

Sanotaan, että syvin suru on sanaton.

Tällä kertaa, jos koskaan, tuntuu siltä, että sanat loppuvat.
En muista, koska minua henkilökohtaisesti kuolema olisi niin kovin koskettanut.
On kuin oma poika olisi lähtenyt.

Ollut hyvä poika, hyvä naapurin poika, oppilaani, aina ystävällinen.

tässä
Muistan lapsuudesta lähtien, kuinka hauska meni karhukävelyä pihalla, silloin kun ei vielä osannut kävellä.

Siitä on varttunut rakastavassa kodissa.

Tässä
~~Siinä~~ on ahkeroinut puutarhatöissä.
Viihtynyt tässä paikassa.

Hänellä on ollut hyvä elämä.

Ja kuitenkin:

Täällä ajassa kaikki voidaan ottaa,
ja lopulta otetaan pois.

Sitä osaa, joka on Jumalan luona, ei poisoteta.

Vanhassa virressä veisataan:

"Ah autuasta, näin hän lähti varhain
kun kuihtuu kaunis kukka kevättarhain.

Ei matkan vaivoista hän vielä tiennyt
kun hänet iäisyys on jo pois vienyt.

Ennen luettiin koulussa vanhaa kreikkalaista runoutta. *kanttoivat*
Jossakin runossa kerrottiin, miten erään äidin pojat ~~työnsivät~~ *työnsivät* äitinsä ~~vaunuilla~~ temppeleihin, kun äiti ei muuten olisi enää päässyt.
Silloin äiti rukoili, että Jumala palkitsisi pojat antamalla heille kaikkein parasta.
Kun äiti olisi palannut temppeleistä, pojat olivatkin kuolleet.
Silloin äiti ymmärsi, että ihmiselle on onnellisinta kuolla nuorena.

Näin on nuoren kohdalla, jolle on opetettu ja joka on oppinut Luojaansa turvautumaan.

Elämässä on aina itku ilon sisarena.

"Mikä riemu se koskaan päällä maan

on päättynyt kyynelittä?"

osaa runoilija sanoa,

--- ja niin jokaisen on varmaan ollut montakin kertaa elämässä todettava.

Vanhemman rakkaudesta kaikki tiedämme, että vanhemman rakkaus ilolla ottaisi kaikki lapsen taakat omille harteilleen.
Jumala rakkaudessaan on ihmistä käsittämättömästi suurempi.

Jätämme jokainen itsemme ja toinen toisemme Kaikkivaltiaan hoitoon, Hänen käsiinsä, Hänen loppumattoman armonsa varaan.

~~Muutoin emme jaksa, eikä meillä muuta neuvoa ole.~~

*Siinä on turva, emmekä muuta,
jaksaa.*

Rukoilemme:

"Tule, Jeesus, ja siunaa lastas!
On tuulinen maailman tie."

~~---~~

UK 498

SK 492